

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Technisch rapport
Variëteit en vernieuwing

april 2019

INHOUD

1	Databronnen en definities 4
1.1	Databronnen 4
1.2	Definities 6
2	Vormen van variëteit en vernieuwing 9
2.1	Denominatie 9
2.2	Conceptscholen 10
2.3	Profielscholen 14
2.4	Extra vakkenaanbod 19
2.5	Maatwerkdiploma's 19
2.6	Andere vormen van vernieuwing 19
3	Aantallen en trends in variëteit en vernieuwing 21
3.1	Aantal vormen van variëteit en vernieuwing over tijd. 21
3.2	Profilering per onderwijssoort 22
3.3	Leerling- en schoolaantallen. 22
3.4	Populatieverschillen 25
4	Toegankelijkheid van aanbod 33
4.1	Aanbod per regio 33
4.2	Aanbod naar onderwijssoort 38
4.3	Kosten van het aanbod 38
5	Uitkomsten 40
5.1	Arrangementen 40
5.2	CE Cijfers 42
5.2.1	Ongecontroleerde gemiddelden 43
5.2.2	Gecontroleerde modellen 46
5.3	Nominaal slagen 49
5.4	Eigen doelen 51
6	Segregatie 59
7	Monitoring, evaluatie & kennisdeling 65
7.1	Monitoring en evaluaties 65
7.2	Kennisdeling 68
	Referenties 69

Inleiding

Dit is het technische rapport dat ten grondslag ligt aan hoofdstuk 1 paragraaf 2 van de Staat van het Onderwijs 2017/2018 (Variëteit en vernieuwing). In dit rapport staat de verantwoording van de onderzoeksgegevens. Er wordt gebruik gemaakt van zowel informatie die verzameld is door inspecteurs als van informatie uit secundaire databronnen.

1 Databronnen en definities

Dit hoofdstuk beschrijft de verschillende databronnen (paragraaf 1.1) en definities (paragraaf 1.2) die zijn gebruikt in het onderzoek naar variëteit en vernieuwing.

1.1 Databronnen

Deze paragraaf beschrijft de belangrijkste databronnen van het onderzoek naar variëteit en vernieuwing.

Arrangementen

Om kwaliteit meetbaar te maken, gebruiken we de eindoordelen kwaliteit voor alle beoordeelde scholen uit het primair en voortgezet onderwijs, oftewel de toezichtsarrangementen van de IvhO. We kijken naar de toezichtsarrangementen van 2010/2011 tot en met 2017/2018 van po-scholen en vo-afdelingen. Van elke po-school en vo-afdeling is bekend of zij sinds 2010/2011 één of meerdere keren het oordeel 'zwak' of 'zeer zwak' van de Inspectie heeft gekregen. Deze informatie is gekoppeld aan de informatie over welke school behoort tot welk concept of welk profiel om te bepalen in welke mate concept- en profielscholen vaker dan andere scholen 'zwak' of 'zeer zwak' zijn beoordeeld in de afgelopen jaren. Met deze informatie is niet bekend of het predicaat al gold vóórdat de school een concept- of profielschool werd of pas nadat de school een concept- of profielschool is geworden.

Inschrijvingen (po en vo), eindtoetsen (po) en eindexamens (vo)

De BRON-bestanden bevatten onderwijsregistraties zoals door DUO verkregen van de scholen/instellingen en geleverd aan de Inspectie van het Onderwijs. Deze BRON-bestanden worden verrijkt door DUO tot 1-cijferbestanden.

Uit de eindexamenbestanden is het op te maken of scholen extra vakken aanbieden en welke en ook of scholen maatwerkdiploma's aanbieden. Helaas was het niet in alle gevallen mogelijk om scholen in het eindexamenbestand te koppelen aan informatie over de leerlingen. Gegevens over maatwerkdiploma's konden van 95 vo-afdelingen tussen 2006/2007 en 2017/2018 verspreid over alle onderwijsniveaus niet gekoppeld worden aan leerlingen, maar van deze scholen bood maar een havo-afdeling uit 2011 maatwerkdiploma's aan. Van dezelfde 95 vo-afdelingen gaf een vmbo-gt-afdeling in 2014 Spaans, een vmbo-gt-afdeling in 2014 en 2015 Arabische en Turks, een havo- en een vwo-afdeling in 2009 Natuur, Leven en Technologie, een vwo-afdeling in 2006 en een in 2010 Filosofie, een havo-afdeling in 2009 Drama, Dans wordt gegeven op een niet gekoppelde vmbo-gt-afdeling in 2010, een niet-gekoppelde havo-afdeling in 2009, een niet-gekoppelde havo-afdeling in 2010 en een niet-gekoppelde vwo-afdeling in 2010. Informatica werd redelijk vaak aangeboden en dus zijn er meer niet-gekoppelde scholen voor Informatica. Namelijk over de onderwijsniveaus vmbo-b, vmbo-gt, havo en vwo over de jaren 2009-2012 en 2014 en 2016 zijn er in totaal 10 afdelingen die niet gekoppeld konden worden. Van de 95 niet-gekoppelde afdelingen bieden er 76 geen kunstvakken aan, 12 een kunstvak, 4 twee kunstvakken en 33 kunstvakken.

Concept- en profielscholen

Er is helaas geen registerdata beschikbaar voor de pedagogisch didactische concepten of voor de profielscholen. Van de bekendste concepten en profielen hebben we echter kunnen achterhalen welke scholen de concepten of profielen hanteerden. Dit doen we op basis van (1) eindexamendata, (2) informatie beschikbaar op internet of (3) ingestuurde ledenlijsten.

Van de concepten Vrije scholen, Dalton, Montessori en Jenaplan hebben we ledenlijsten ontvangen in februari 2018. Deze data ging over het schooljaar 2017/2018.

Aangezien de rest van de data aanwezig is voor het schooljaar 2016/2017 hebben we ervoor gekozen om aan de scholen die een van de vier concepten had in 2017/2018 ook datzelfde concept

toe te bedelen in 2016/2017. Er is een stevig vermoeden dat weinig scholen het gebruik van het concept beëindigen en ook weinig nieuwe concept-scholen openen. Dit is echter een assumptie. Het kan dus voorkomen dat een school wel een van de vier concepten had in 2016/2017 en niet in 2017/2018 en vice versa. Helaas is het zo dat niet alle scholen gekoppeld kunnen worden. Dit betekent dat we in sommige gevallen in onze analyses scholen missen die het profiel wel hebben. Van scholen die Tweetalig onderwijs aanbieden kunnen 48 vo-scholen, en in totaal 85 vo-afdelingen, niet gekoppeld worden. De niet-gekoppelde afdelingen zijn redelijk verspreid over de onderwijsniveaus: 20 in vmbo-b, 20 in vmbo-k, 4 in vmbo-gt, 13 op de havo en 28 in het vwo. Van de vo-scholen met een profiel (exclusief Tweetalig onderwijs, Technasia en de categorale gymnasia) kunnen er 22 niet gekoppeld worden. Het gaat om 4 vo-scholen die Cultuurprofiel aanbieden, 4 Mediawijsheid-scholen, 4 Scholen voor Ondernemend Leren en 11 Topsport Talentscholen.

Technasia

Op basis van administratieve data van de eindexamens kunnen we achterhalen welke scholen een Technasium zijn. Van Technasium scholen kunnen we op basis van het eindexamenvak Onderzoeken en Ondernemen (O&O) achterhalen welke school in het eindexamenjaar een Technasium was. Als een leerling eindexamen doet in het vak O&O noemen we de school een Technasium in dat eindexamenjaar.

Voor Technasia kunnen we helaas alleen op basis van de eindexamenvakken zeggen of de school een Technasium is. Het kan dus zo zijn dat een school voor de lagere klassen een Technasium is geworden, maar die scholen nemen we niet mee. We spreken in de tekst en figuren dan ook over eindexamenjaren. Eén vwo-afdeling dat in 2012 leerlingen had dat eindexamen deden in O&O kon helaas niet worden gekoppeld aan informatie over de leerlingen.

Categorale gymnasia

Op basis van administratieve data van de eindexamens kunnen we achterhalen welke scholen een categoriaal Gymnasium zijn. We noemen een school een Gymnasium als negentig procent of meer dan negentig procent van de leerlingen in het eindexamenjaar eindexamen in Latijn en/of Grieks heeft gedaan.

Voor Gymnasia kunnen we helaas alleen op basis van de eindexamenvakken zeggen of de school een Gymnasium is. Het kan dus zo zijn dat een school voor de lagere klassen een Gymnasium is geworden, maar die scholen nemen we niet mee. We spreken in de tekst en figuren dan ook over eindexamenjaren.

Overige profielscholen

Van de bekendste profielen hebben we ledenlijsten verzameld op internet. Van de Begaafdheidsprofiel scholen (mei 2017), Cultuurprofiel scholen (mei 2017), Havisten Competent (mei 2017), Mediawijsheid-scholen (mei 2017), Scholen voor Ondernemend Leren (mei 2017), Topsport Talent Scholen (mei 2017), Tweetalig Onderwijs (mei 2017), Wereldoriëntatie Nederland (juni 2017) welke scholen lid zijn.

De verzamelde data is allemaal van het schooljaar 2016/2017. Dit is dan ook het schooljaar dat we gebruiken als we kijken naar leerling- en schoolkenmerken. Helaas is het zo dat niet alle scholen gekoppeld kunnen worden. Dit betekent dat we in sommige gevallen in onze analyses scholen missen die het concept wel hebben. Van de concepten kunnen 218 po-scholen en 63 vo-afdelingen niet gekoppeld worden. Het gaat hier om 85 Montessori-scholen in het po en 47 in het vo. 77 Dalton-scholen in het po en 8 in het vo. 24 Vrijescholen in het po en 10 in het vo. 38 Jenaplanscholen in het po en 1 in het vo.

Informatie over de concept- en profielscholen

Informatie over de concepten en profielen is gevonden via de websites van de concepten en profielen zelf, alsmede websites met algemene informatie over verschillende soorten onderwijs. In veel gevallen geven overkoepelende verenigingen of stichtingen tekst en uitleg over hun onderwijsvisie, de behoefte aan de verandering van het onderwijs en de daaruit vloeiende missie of doelen. Voor het merendeel van de concepten en profielen leidt dat tot een goed algemeen beeld waar het onderwijs voor staat, hoe men dit doel denkt te bereiken en hoe de kwaliteit van het onderwijs wordt bewaakt door de scholen en/of organisaties (de kwaliteitszorg). Er is ook informatie over de specifieke onderwijsmethoden verzameld op deze websites. Denk hierbij aan welke vakken extra worden aangeboden of welke rol de leraar aanneemt in de klas. De combinatie van beide soorten gegevens schetst een gedetailleerder beeld. Verder zijn er nog een aantal andere gegevens verzameld van deze websites. Onder andere de coördinerende instantie, de inrichting van de certificering, de kosten voor de school, de kosten voor de ouders, de doelgroep van het onderwijs, het oprichtingsjaar en het aantal scholen.

CBS microdata

Van een aantal achtergrondkenmerken is maar beperkt informatie beschikbaar in de BRON-data. Vandaar dat we binnen de CBS-omgeving de BRON-data op individueel niveau koppelen aan deze gegevens. De gegevens die afkomstig zijn van CBS zijn juridische ouders van de leerlingen/studenten (KINDOUDERTAB), de opleiding van de ouders van leerlingen/studenten (HOOGSTEOPLTAB) en het inkomen van de ouders van leerlingen/studenten (Integraal Huishoudens Inkomen).

Monitoring en kwaliteitszorg, documentanalyse

De vragen die we met de documentanalyse willen beantwoorden zijn: (1) Wat zijn de (non-)cognitieve doelen zijn van het concept of profiel?; (2) Hoe bewaakt het concept of profiel de kwaliteit van haar onderwijs?; (3) Wat zijn de effecten van het concept of profiel? (4) Welke andere informatie is beschikbaar over de algemene voortgang of de effectiviteit van het concept of profiel? De documenten voor deze analyse zijn verzameld via internet. Bij de verzameling van deze documenten werd er specifiek gezocht naar drie soorten bronnen. De eerste zijn instrumenten van kwaliteitszorg. Dit houdt in dat deze bron iets zegt over op welke manier het concept of profiel haar onderwijskwaliteit bewaakt of verbetert. De tweede categorie is de monitor. Hieronder wordt verstaan dat deze bron de stand van zaken weergeeft wat betreft de uitvoering van het concept of profiel ('monitoring'). De derde categorie is de evaluatie. Hierbij is gelet op onderzoeken die een causaal effect van het concept of profiel willen bewijzen, bijvoorbeeld het verbeteren van de Engelse taalvaardigheid.

1.2 Definities

Deze paragraaf beschrijft de belangrijkste definities van het onderzoek naar variëteit en vernieuwing.

Sociaaleconomische achtergrond - Hoogst behaalde opleiding ouders

Het hoogst behaalde opleidingsniveau van de juridische ouders van de leerling van het inschrijvingsjaar is ingedeeld in vijf categorieën: Opleiding onbekend, maximaal een mbo 2 opleiding, een mbo 3 of mbo 4 opleiding, hbo bachelor & associate degree en wo & hbo master.

De laatst beschikbare gegevens komen uit 2016; voor de inschrijvingsjaren 2017 en 2018 gebruiken we gegevens uit 2016. In de meeste gevallen is van de ouders van leerlingen in het vo het hoogste behaalde opleidingsniveau bekend. Als het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders niet bekend is in het inschrijvingsjaar, wordt het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders in het laatst beschikbare jaar gebruikt (2016). Voor de leerlingen waarvan ook in dit jaar

het hoogste behaalde opleidingsniveau onbekend is, is er een aparte categorie opgenomen: opleiding onbekend.

Voor scholen in het primair onderwijs is het eigen bestand van de Inspectie van het Onderwijs met data over profiel- en conceptscholen binnen de CBS-omgeving gekoppeld op brin- en vestigingsnummer en schooljaar aan het 1-cijferbestand po met CBS Microdata, waaronder opleiding ouders. Vervolgens hebben wij door middel van kruistabellen in kaart gebracht hoe de opleiding van de ouders in het schooljaar 2016/2017 verschilt over profiel- en conceptscholen.

Voor scholen in het voortgezet onderwijs is het eigen bestand van de Inspectie van het Onderwijs met data over profielen, concepten, maatwerkdiploma en bijzondere vakken binnen de CBS-omgeving gekoppeld op brin- en vestigingsnummer, onderwijspositie en schooljaar aan het 1-cijferbestand vo met CBS Microdata, waaronder opleiding ouders. Vervolgens hebben wij door middel van kruistabellen opgesplitst naar onderwijsniveau in kaart gebracht hoe de opleiding van de ouders in het schooljaar 2016/2017 verschilt over profiel- en conceptscholen en scholen die maatwerkdiploma en/of bijzondere vakken aanbieden.

Migratie-achtergrond

De migratie-achtergrond van leerlingen wordt bepaald op basis van zijn/haar geboorteland en de geboortelanden van zijn/haar juridische ouders. Leerlingen worden in 4 categorieën ingedeeld: Leerlingen zonder migratieachtergrond, Leerlingen met een westerse migratieachtergrond, leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond van de 2de generatie, leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond en van de 1ste generatie.

Maatwerkdiploma

Sinds een aantal jaar is het in het vo mogelijk om op een hoger onderwijsniveau dan het eigen losse vakken te volgen en deze af te sluiten met een certificaat. Per eindexamenvak wordt geregistreerd op welk onderwijsniveau het vak wordt afgesloten en op basis van die gegevens identificeren we leerlingen die een maatwerkdiploma halen.

School

Met een school in het po doelen we op de combinatie van het brinnummer en het vestigingsnummer van een instelling. In het vo kijken we eigenlijk naar afdelingen, met een school in het vo wordt namelijk bedoeld de combinatie van het brinnummer, het vestigingsnummer van een instelling en het gegeven onderwijsniveau. Aangezien we het onderwijsniveau pas vanaf leerjaar 3 weten, bedoelen we in leerjaar 1 en 2 van het vo met het begrip school op de van het brinnummer en het vestigingsnummer van een instelling.

Denominatie

Po- en vo-scholen hebben een denominatie. De categorieën zijn: Openbaar, Protestants-Christelijk, Rooms-Katholiek, Reformatorisch, Islamitisch, Gereformeerd Vrijgemaakt, Joods, Hindoeïstisch, Evangelisch, Evang. Broedergem., Algemeen Bijzonder, Antroposofisch, Samenw. Openb-PC, Samenw. Openb-RK, Samenw. PC-RK, Interconfessioneel en Gereformeerd. Meestal worden alleen de Openbare, Rooms-katholieke en Protestants-christelijke scholen los benoemd en valt de rest onder Overig bijzonder. Op een aantal punten groeperen we denominaties samen in kleinere groepen. Algemeen Bijzondere scholen en Antroposofische scholen zijn dan samen genomen. Alle Christelijke scholen behalve de Protestantse en Room-Katholieke scholen zijn samen genomen onder de noemer klein-Christelijk. De Islamitische, Hindoeïstische en Joodse scholen zijn samen de klein-religieuze scholen. Openbare scholen zijn niet verder ingedeeld.

Arrangementen

De inspectie houdt toezicht op de kwaliteit van de scholen door deze te beoordelen. Er wordt gebruikt gemaakt van een waarderingskader en uiteindelijk een eindoordeel over de kwaliteit of te wel een toezichtsarrangement gegeven.

Stedelijkheid

Scholen zijn ingedeeld in vijf categorieën op basis van hun schoollocaties: G4, overig zeer sterk stedelijk, sterk stedelijk, matig stedelijk, weinig stedelijk en niet stedelijk. De indeling in stedelijkheid komt van het CBS, waarbij we de categorie zeer sterk stedelijk op hebben gedeeld in G4 en overig zeer sterk stedelijk. In de meeste gevallen worden de categorieën weinig stedelijk en niet stedelijk samengenomen. De categorieën G4 en overig zeer sterk stedelijk worden ook soms samengenomen.

Conceptscholen

Pedagogisch didactische onderwijsconcepten zijn gedefinieerd als uitgedragen visies die op de school en in haar onderwijs een ander accent leggen. Onder concepten verstaan we ook andere vormen van variëteit en vernieuwing die het gehele onderwijs op een school beïnvloeden. Er bestaan veel soorten conceptscholen. Zie paragraaf 2.2. voor een uitgebreide (maar ook niet volledige) lijst.

Profielscholen

Profiel scholen zijn gedefinieerd als scholen die zich onderscheiden op één bepaald aspect. Een voorbeeld van zo'n aspect is het curriculum, vaak in combinatie met regionale samenwerking. Er bestaan veel soorten profiel scholen. Zie paragraaf 2.3 voor een uitgebreide (maar ook niet volledige) lijst.

2 Vormen van variëteit en vernieuwing

De vrijheid van onderwijs en de autonomie van scholen maken dat scholen in Nederland niet alleen zelf bepalen hoe ze hun opleiding inrichten maar ook wat ze, naast de kerndoelen/eindtermen, aan leerlingen willen leren. Er zijn veel initiatieven in het Nederlandse onderwijssysteem. Deze initiatieven tonen dat scholen de beschikbare vrijheid in de regelgeving regelmatig gebruiken om verbetering te zoeken en op allerlei manieren proberen leerlingen met verschillende kenmerken, vaardigheden en voorkeuren tegemoet te komen.

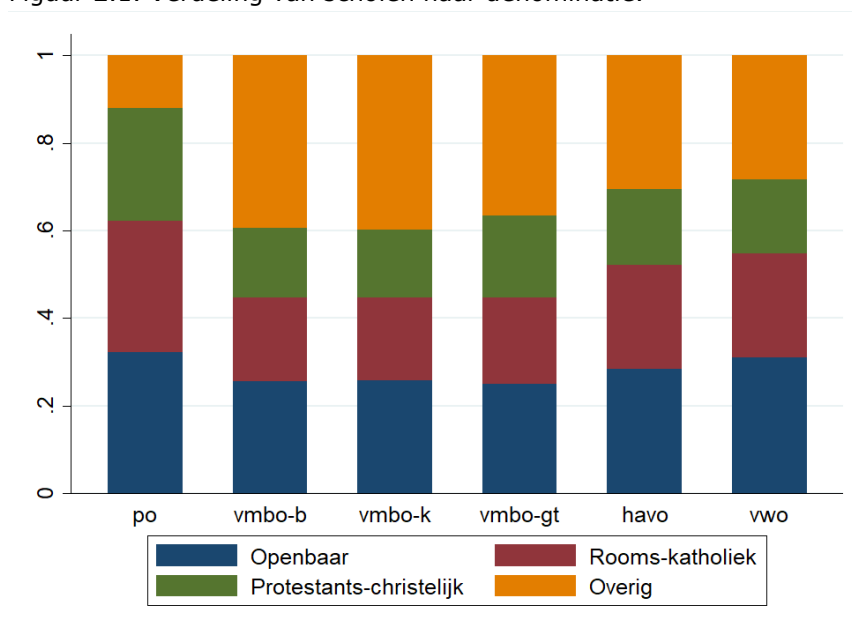
De verschillende vormen van variëteit en vernieuwing geven scholen de mogelijkheid zich te profileren, oftewel zich te onderscheiden van scholen om zich heen. Dit hoofdstuk beschrijft deze verschillende vormen van variëteit. Iedere paragraaf beschrijft een manier waarop scholen zichzelf kunnen onderscheiden:

- Door middel van denominatie (paragraaf 2.1)
- Door middel van een bepaalde onderwijskundige visie, een pedagogisch didactisch onderwijsconcept (paragraaf 2.2.).
- Door middel van een profiel (paragraaf 2.3).
- Door middel van het aanbieden van "extra" of niet-reguliere vakken, zoals Chinees of Informatica (paragraaf 2.4).
- Door middel van de mogelijkheid om een vak op een hoger niveau af te ronden, gedefinieerd als maatwerkdiploma's (paragraaf 2.5).
- Anders (paragraaf 2.6).

2.1 Denominatie

Scholen in Nederland kunnen zich onderscheiden worden op basis van hun denominatie. De meest voorkomende denominatie zijn openbaar, rooms-katholiek, protestants-christelijk (waaronder we hier ook Evangelisch en de Evangelische broedergemeenschap verstaan). Verder bestaan er vele andere religieus ingestoken denominaties (bijvoorbeeld Islamitisch of Joods) en algemeen bijzonder scholen (bijvoorbeeld antroposofisch).

Figuur 2.1. Verdeling van scholen naar denominatie.

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2019. Berekeningen op basis van 1-cijferbestanden.

Figuur 2.1 toont de verdeling van verschillende denominaties, openbaar, protestants-christelijk, rooms-katholiek en overig, voor de verschillende onderwijssoorten. Po staat voor primair onderwijs. De y-as telt op tot 100%.

2.2 Conceptscholen

Pedagogisch didactische onderwijsconcepten zijn gedefinieerd als uitgedragen visies die op de school en in haar onderwijs een ander accent leggen. Onder concepten verstaan we ook andere vormen van variëteit en vernieuwing die het gehele onderwijs op een school beïnvloeden. Hieronder worden de voornaamste concepten kort beschreven. De korte beschrijvingen zijn gemaakt op basis van openbare bronnen (vooral websites).

Montessori

Montessori is een van de oudste denominaties in Nederland. Montessori scholen in het po bestaan sinds 1913, terwijl de eerste Montessori vo-scholen in 1930 openden. Montessorischolen worden gekenmerkt door een grote mate van zelfstandigheid en vrijheid voor leerlingen om spelenderwijs te leren, door middel van het gebruik van speciaal daarvoor ontwikkelde materialen in een zo veel mogelijk 'natuurlijke' omgeving. Er is keuze uit de beschikbare leermiddelen (keuzevrijheid), keuze over hoe lang ze daarmee bezig zijn (tempovrijheid), keuze voor het niveau waarop ze presteren (niveaувrijheid) en de leerlingen mogen het materiaal uit de vaste plaats in de kast gaan halen en het er na gebruik weer in terug zetten (bewegingsvrijheid). Leerlingen zitten in heterogene leeftijdsgroepen. De Nederlandse Montessori Vereniging beheert het lidmaatschap van aspirant- en lidmaatschap-scholen door middel van visitaties, diploma's en certificering.

Vrije scholen

De Vrijeschool (po/vo) bestaat sinds 1923 en is gesticht naar de antroposofie van Rudolf Steiner. Het leerproces van kinderen is in drie levensfasen opgedeeld: als eerst de grove motoriek, dan het gevoelsleven en fijne motoriek, daarna het intellect. Het vak Euritmie combineert beweging en speekoefeningen als doorlopende leerlijn. Het antroposofische onderwijs legt de nadruk op non-cognitieve vaardigheden (zoals creativiteit) en het ontwikkelen van de persoonlijkheid. Het individuele uitgangspunt van het kind is belangrijk om de intrinsieke ontwikkeling zoveel mogelijk tot stand te laten komen. De Vereniging van Vrijescholen versterkt het lidmaatschap aan (toekomstige) scholen middels visitaties en diploma's.

Dalton

Het Daltononderwijs bestaat sinds 1925 in het vo en 1930 in het po. De Dalton visie (po/vo) legt het accent op de individuele keuzevrijheid van de leerlingen, door leerlingen een grote rol te geven in de indeling en planning van het schoolwerk. Zo hebben leerlingen de vrijheid om hun schoolwerk zelf vorm te geven, te plannen en initiatief hierin te nemen. Leraren reflecteren samen met de leerlingen op hoe de schoolweek is verlopen. De rol van de leraar is daarom terughoudend en de leerlingen worden gezien als kleine ondernemers. De Nederlandse Dalton Vereniging waarborgt de kwaliteit van het Daltononderwijs met behulp van visitaties, diploma's, regionale netwerken en certificering.

Jenaplan

De eerste Jenaplan-school werd geopend in 1958. De Jenaplan (po/vo) formule is bedacht door Peter Pedersen en de persoonsvorming staat centraal. Er zijn gemengde groepen van verschillende leerjaren om kinderen in staat te stellen te leren van een sociale structuur. De leraar heeft een grote rol op opvoedkundig gebied en het vak wereldoriëntatie is een lesmethode waarbij leerlingen zelf op pad gaan of de buitenwereld naar binnen halen om te leren. De Nederlandse Jenaplan Vereniging heeft zes kwaliteitscriteria opgesteld voor scholen voor waarborging van de onderwijskwaliteit, alsmede domeinen aangeduid voor de ontwikkeling van het kind.

Agora-onderwijs

Het Agora-onderwijs (po/vo) is in 2001 ontstaan. De werkwijze behelst vooral het doel om ruimte te bieden aan leerlingen om een eigen plan te trekken (bijvoorbeeld via een sport of muziekvak) in combinatie met Agora-levensbeschouwelijke waarden: Het geloof uit de bijbel is een inspiratiebron van deze waarden, samen met respect voor elkaar en oog voor duurzaamheid. Het Agora-onderwijs kent een persoonlijke leerroute voor elke leerling, met opbrengst gericht onderwijs perspectief en inzet op verbondenheid met cultuur en maatschappij. De dag begint met een *community*, waarna kinderen aan vakken op hun eigen niveau werken. De overige tijd kunnen leerlingen tijd voor hunzelf besteden.

Iederwijs

Het Iederwijs (2002-2013; po/vo) onderwijs is veelvuldig in het nieuws geweest de afgelopen vijftien jaar. Dit onderwijs zette de leerling aan het stuur en liet kinderen zelf beslissen wat ze wilden leren. Het idee van klassen werd losgelaten, de school bestond uit ruimtes met een bepaalde functie (zoals een studeerhoek) met grote heterogene groepen over de leerjaren. De leraren waren begeleiders van het proces en overleggen met de kinderen over de dagelijkse gang van zaken, waarbij de stem van het kind even zwaar woog als dat van de leraar. Deze scholen waren alle particulier. Sinds 2013 bestaan deze scholen niet meer.

Democratisch onderwijs

Het Democratisch Onderwijs (po/vo) is vergelijkbaar met het Iederwijs-onderwijs. Een aantal scholen is ook van Iederwijs naar het Democratische model overgestapt. Het doel is om van de school een mini-maatschappij te maken waar de regels van de democratie gelden. Regels worden door de stem van de meerderheid besloten. Specifieke "kringen" krijgen een mandaat of doel om deze regels beter vorm te geven. Ook bij Democratisch Onderwijs bepalen leerlingen zelf wat ze willen leren. De waarborging van het systeem ligt bij de begeleiding van de leraar samen met de ouders en bij een portfolio, die het kind bijhoudt, om de ontwikkeling van het kind inzichtelijk te maken (voor zichzelf). Deze scholen zijn alle particulier. Binnen het Democratisch onderwijs bestaan ook Sudbury scholen. De Sudbury Valley school in Engeland is voor zowel Democratisch Onderwijs als Sudbury-scholen de inspiratiebron voor een vernieuwing in het onderwijs. Echter, het Democratisch onderwijs neemt de Engelse Sudbury Valley school als voorbeeld, terwijl Sudbury Valley scholen het onderwijs zoveel mogelijk willen repliceren.

Individueel voortgezet onderwijs (IVO)

Het IVO (vo-vmbo-gt) ontstond in 1968. Sinds 2016 zijn er geen scholen die deze methode gebruiken. De IVO-mavo (voorloper van het huidige vmbo-t) legde de nadruk op de individuele begeleiding van de leerling. Er werd geen centraal examen gedaan in alle vakken, behalve Engels en Nederlands. Vaak werd er wel een eindproef gedaan. In plaats van een diploma werd dan een getuigschrift behaald. De doorstroommogelijkheden naar mbo-instellingen waren echter beperkt, al helemaal toen werd geoordeeld dat mbo-instelling terecht een getuigschrift mogen afwijzen in 2011. Sindsdien is dit onderwijs langzaam uitgefaseerd. Deze scholen waren allen particulier.

Team onderwijs op maat (TOM)

Team Onderwijs op Maat (po) is vergelijkbaar met de Innovatie Impuls school/Slimfit en bestaat sinds 2001. Het biedt onderwijs met een sterk individueel karakter aan dat zich kenmerkt door het bewust creëren van verschillen in groepen en het loslaten van klassen. Dit onderwijs wordt sinds 2011 aangeboden. Het zet vooral in op het inhaken op eigentijdse ontwikkelingen (ondernemend leraren, minder gebruik van hbo-geschoolde leraren, netwerk samenleving), alsmede het bewust creëren van verschillend in een groep en les in *units*. De Verenigde TOM Groep beheert het lidmaatschap. De TOM-scholen gebruiken het netwerk en een online-zelf evaluatie tool om de kwaliteit van het leerproces te bewaken.

Innovatie Impuls School/Slimfit

In 2011 was het Innovatie Impuls project van start gegaan. Dit project liep in 2015 af. Het project was opgezet om meer verschillende soorten initiatieven uit het onderwijsveld een kans te geven, waaronder Slimfit. Het doel van Slimfit was om te testen of onderwijs gegeven kon worden met minder leraren, zonder dat de kwaliteit hiervan achteruit ging. Dit om in te haken op de eigentijdse ontwikkeling, die hedendaags nog steeds speelt: het tekort aan HBO-geschoolde leraren. Het onderwijs had daarom een sterker individueel karakter. Les werd gegeven in zogenoemde units. Het Slimfit concept is verwant aan Team Onderwijs op Maat (TOM) en onder andere SEO (2015) heeft onderzoek gedaan naar de effecten van het Slimfit onderwijs.

Freinet

Het Freinetonderwijs (po; sinds 1950) is basisonderwijs volgens het gedachte goed van Celestin Freinet. Het doel is om onderwijs te benaderen vanuit de wereld van het kind. Freinet was vooral bezorgd over het verlies van interesse van kinderen in het onderwijs indien de lesstof niet toereikend was. Daarom moet het leren vanuit het kind zelf komen. Bovendien wordt in een democratisch perspectief regels afgesproken voor het klassenleven, en neemt ICT een belangrijke rol in het onderwijs. De Vereniging voor Freinet pedagogie coördineert het onderwijs met behulp van toetsingcodes voor leraren.

Ervaringsgericht onderwijs (EGO)

Sinds 1990 kent Nederland in het po het Ervaringsgericht onderwijs. De overtuiging van het EGO is dat de het welbevinden en betrokkenheid van het kind een voorwaarde zijn van de schoolprestaties. De leeromgeving dient daarom in het doel hiervan te staan. De leraar vraagt regelmatig naar het welzijn van het kind. Verder is de leraar een begeleider van het leerproces. Het kind neemt initiatief in het leerproces, de school biedt een grote hoeveelheid gestructureerd materiaal aan. Er is geen coördinerende instantie, wel is er een EGO-leerlingvolgsysteem ontwikkeld waarin cognitieve ontwikkelingspatronen en het welbevinden/betrokkenheid van het kind in kaart worden gebracht.

Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)

Het is onduidelijk wanneer het Ontwikkelingsgericht Onderwijs (po) voor het eerst gegeven werd, maar vermoedelijk is dit rond 1997, toen de OGO academie is ontstaan. In de geschiedenis van het OGO wordt gerefereerd naar gedachtegoed uit 1911, maar wanneer precies basisscholen de OGO principes zijn gaan gebruiken, is onduidelijk. De doelgroep is voornamelijk leerlingen in de onderbouw van het po, maar tegenwoordig steeds vaker ook de middenbouw en de bovenbouw van het po. De nadruk wordt gelegd op brede persoonsontwikkeling in een maatschappelijke/culturele context door middel van de juiste omgevingsfactoren te schapen. Dit wordt nagestreefd middels het spelonderwijs leren in zes tot acht weken durende thema's (het onderwerp vaak op initiatief van het kind) en een proces van constante feedback en reflectie vanuit de leerling ter verbetering van het lesmateriaal. De OGO-academie heeft een aantal kwaliteitskaarten ontwikkeld, die scholen in staat stellen om zichzelf te evalueren. Ook is er een OGO-certificaat voor pabo-studenten.

School of understanding

In het basisonderwijs zijn er twee 'Schools of Understanding'. De eerste is van start gegaan in 2015 in Amstelveen, de ander in Amsterdam-west in 2016. Het onderwijs kent een persoonlijke kenmerk met levenshoudingsaspecten. De nadruk van deze aspecten ligt op positiviteit en doorzettingsvermogen. Kinderen leren met behulp van een persoonlijk leerplan, waarin stappen in deze levenshouding genomen kunnen worden.

Ik ben bewust onderwijs (Ibbo)

Sinds 2010 kent Nederland ook onderwijs waarin spiritualiteit belangrijk is. De autonomie en sociaal-emotionele/spirituele ontwikkeling van het kind worden gestimuleerd door verbanden te

trekken tussen het Mens zijn en de schoolvakken. Voorbeelden hiervan zijn meditatie, yoga en de balans in chakra's. Het onderwijs bestaat volledig uit vrijwilligers en examens zijn niet verplicht. Wel verzorgt

het Centrum voor Spiritueel Onderwijs (CVSO) 10x per jaar een spirituele cursus door een medium voor begeleiders van alle begeleiders. Deze scholen zijn alle particulier.

I-school/iPadschool/Steve Jobsschool

Bij een I-school/iPadschool/Steve Jobsschool (po) is de iPad is een belangrijk instructiemiddel in het onderwijs. Met behulp van speciale apps wordt de lesstof behandeld. Deze lesstof wordt aangepast aan het niveau van de leerling, waardoor de voortgang zichtbaar wordt. Het doel van deze scholen is om leerlingen voor te bereiden op de toekomstige technologische maatschappij. De school is daarom een digitale leeromgeving, waar eventueel thuiswerken ook een optie is. In de periode 2013-2018 gebruikten een aantal scholen de naam van I-school, inmiddels zijn er alleen nog een aantal scholen die de software/methode hanteren.

Nieuw leren

Het nieuwe leren (po/vo) is een onderwijsvernieuwing is zowel een concept als een lesmethode. Een aantal onderdelen van het Nieuwe Leren zullen bij veel verschillende scholen zijn geïntegreerd. Daarmee is het vergelijkbaar met het EGO en OGO. Sinds 2005 is het doel om onderwijs te vernieuwen. Via het Adviesbureau Nieuwleren worden scholen geadviseerd over onderwijsvernieuwingen. Hierin zijn drie pijlers: er dienen heldere leerlijnen te zijn, het onderwijs moet vanuit de leerling komen en er moeten slimme 'onderwijstools' worden gebruikt (zoals een rekenprogramma). In de overgang naar het Nieuwe Leren worden scholen voorzien van begeleiding, trainingen, digitaal lesmateriaal en de zogenaamde tools voor administratie/leerling evaluaties door het Adviesbureau Nieuwleren.

Kunskapsskolan

In 2000 werd de eerste Kunskapsskolan geopend in Zweden. In 2014 is de eerste Nederlandse school geopend. De Kunskapsskolan (po/vo) gaat uit van differentiatie tussen leerlingen, het eigen tempo en het gebruik van gepersonaliseerde software. Roosters zijn vaak geïndividualiseerd, er is een persoonlijk leerlingvolgsysteem en instructietijd van de leraar wordt beperkt om de leerling zelfstandig te laten werken. Daarmee is het vergelijkbaar met een Nieuw leren. De lesstof wordt verstrekt door de commerciële softwareleverancier Kunskapsskolan Nederland, dat ook aanbevelingen doet over de effectiviteit van de schoolruimtes en de overgangperiode.

Natuurlijk leren

Het Natuurlijk Leren (po/vo) vertoont overeenkomsten met het Nieuwe Leren op het gebied van differentiatie tussen leerlingen, het onderwijs vanuit het kind, (meer) focus op niet cognitieve vaardigheden en het leren buiten de klas. Het verschil tussen beide is dat Natuurlijk Leren grote verschillen toont met traditioneel onderwijs, waarbij het Nieuwe Leren zich vooral richt op implementatie in bestaand onderwijs. Het adviesbureau Natuurlijk Leren BV voorziet in begeleiding voor scholen, bijscholing voor leraren, trainingen en digitaal lesmateriaal van scholen die het natuurlijk leren willen gebruiken.

Sterrenschool

Sterrenscholen bieden doorlopende leerlijn van 0 tot en met 12 jaar aan, met onderwijs voor leerlingen op eigen tempo met behulp van interactieve/digitale leersystemen. Taal, rekenen en lezen vormen de basis voor het curriculum. De Vereniging Ik Ook stimuleert "de onderlinge kennisdeling en de gezamenlijke ontwikkeling van onderwijsproducten" met betrekking tot sterrenscholen en IKC, middels de zogenoemde Ik-Ook-Academie.

Sterrenscholen zijn allen Integrale Kindercentra, waarbij ze op één locatie de basisschool, de kinderopvang, de crèche en de buitenschoolse opvang combineren(). Integrale Kindercentra (IKC)

bestaan sinds 2010 en hebben openingstijden van zeven uur 's ochtends tot zeven uur 's avonds. Daarmee zijn IKCs een alternatief voor ouders met onregelmatige of lange werktijden. .

Overige concepten

Naast de hierboven beschreven concepten bestaan er nog andere onderwijsconcepten. Vaak gaat het echter om kleine groepen scholen die deze concepten hanteren hebben, zoals bijvoorbeeld de Kees Boeke school of het Van der Huchtonderwijs. De lijst met onderwijsconcepten hieronder is daarom zeker niet volledig, maar dekt wel de voornaamste, meest voorkomende concepten.

2.3 Profielscholen

Profiel scholen zijn gedefinieerd als scholen die zich onderscheiden op één bepaald aspect. Een voorbeeld van zo'n aspect is het curriculum, vaak in combinatie met regionale samenwerking. Hieronder worden de voornaamste profielscholen kort beschreven. De korte beschrijvingen zijn gemaakt op basis van openbare bronnen (vooral websites).

Cultuurprofiel

In 2004 is de CultuurProfiel school in het vo in leven geroepen, in 2016 in het po. Dit profiel onderscheidt zich op het gebied van kunst en cultuur, waarbij er grote aandacht is voor kunst en cultuur in het curriculum middels vakken en activiteiten. Leerlingen krijgen meer uren aan cultuuronderwijs en een ondersteunend platform voor hun creatieve/artistische uitspattingen (bijvoorbeeld een decor maken). De (buitenschoolse) samenwerking met verschillende culturele instellingen draagt bij aan dit soort onderwijs. De VCPS-vo & VCPS-po beheren het kwaliteitskeurmerk door visitatie.

Technasium

Het Technasium (vo-havo/vwo) bestaat sinds 2003 in Nederland. Het doel is om leerlingen in aanraking te laten komen en te interesseren voor techniek. De scholen onderscheiden zich op het terrein van techniek, door een extra techniek keuzevak (Onderzoek & Ontwerpen) aan te bieden, een Technasium werkplaats in de school in te richten en samen te werken met het (technische) bedrijfsleven. De Technasium docent krijgt speciale scholing voor het vak O&O en heeft een coachende rol. Het Technasium predicaat wordt verzorgd door Stichting Technasium, alsmede de cursussen en andere begeleiding.

Brainport

Het profiel Brainport is, in 2013 voor het vo en 2017 voor het po, opgezet met het idee om leerlingen bewust te maken van de regionale kansen in de Brainport-regio (Eindhoven). Het zijn scholen met een intensieve samenwerking met het bedrijfsleven. Daarbij kunnen leerlingen ervaren welke opleiding/baan mogelijkheden er zijn in de regio. Het onderwijs bouwt op 21st-eeuwse vaardigheden in combinatie met het 30-leren; onderzoeken, ontwerpen en ondernemen. De leerling komt in aanraking met het bedrijfsleven door projecten en dient zelf initiatief te nemen in deze projecten. Het samenwerkingsverband Brainport Development voert het beleid omtrent toelating tot dit samenwerkingsverband en organiseert ook projecten/trajecten voor zeer excellente (internationale) studenten.

Econasium

Het Econasium (vo-vwo) is in 2014 opgericht. Leerlingen in de bovenbouw op het vwo met een bovengemiddelde interesse in economie én vaardigheid in wiskunde wordt de mogelijkheid geboden om andere aspecten van het vak economie te ervaren. Het doel is om deze leerlingen ook te interesseren voor een economie-vervolgopleiding op de Tilburg University. Met deze universiteit wordt samengewerkt door middels van een extra vak Statistiek (waar de leerlingen gedeeltelijke vrijstelling voor krijgen op de universiteit), het lesgeven in onderzoeksvaardigheden en ondersteuning in het schrijfproces van het profielwerkstuk. Ook excursies naar bedrijven zijn

belangrijk voor deze profielscholen. De Stichting Econasium beheert het predicaat en brengt onderscheid aan in Econasium-scholen en partnerscholen, onder andere op basis van de nabijheid van andere Econasium-scholen.

Entrepenasium

Het Entrepenasium (vo-havo/vwo; 2007) onderscheidt zich door zelf ondernemen in actieve zin centraal te stellen in het onderwijs. Het idee van het Entrepenasium is om onderwijs te bieden aan leerlingen met een handelsgeest. Het doel is om leerlingen voor te bereiden op de overgang naar een innovatie economie. Hiervoor doen de leerlingen aan "Jij de projecten", waarbij de leerling bijvoorbeeld geld ophaalt, een eigen onderneming opricht of speeddates heeft met een ervaren ondernemer. Er is tijd ingeroosterd om eigen initiatieven te realiseren onder begeleiding. Het biedt een eigen leertraject (de leerlingen kunnen sommige lessen overslaan) in combinatie met verschillende soorten projecten waarin het zelf ondernemen tot stand komt. De Coöperatieve Vereniging Entrepenasium versterkt het keurmerk op basis van visitatie.

School voor Ondernemend Leren (SOL)

De School voor Ondernemend Leren (vo) is een afsplitsing van het Entrepenasium en is in 2016 ontstaan. Het biedt vo onderwijs aan, met de nadruk op het eigen ondernemen in de zin van plannen en uitvoeren. Leerlingen doen vooral veel projecten met een maatschappelijk thema. Dit behelst bijvoorbeeld mediawijsheid, zelf evenementen organiseren of een eigen onderneming starten. Hiernaast kan de leerling een entrepreneur-route volgen, de leerling kan dan (onder begeleiding van een coach) een vast deel van zijn of haar tijd besteden aan de planning of voorbereiding van een latere onderneming. In sommige gevallen kunnen SOL-leerlingen dus lessen overslaan om tijd te besteden aan hun eigen projecten. De Vereniging SOL biedt verschillende diensten aan voor haar scholen: online lesmateriaal, ondersteuning bij overgang naar SOL, bijeenkomsten voor leraren en in-company trainingen.

Landelijke Organisatie Onderwijs & Topsport (LOOT)/Topsport-Talentscholen

De LOOT bestaat sinds 1991 en is misschien beter bekend als de Topsport-Talentschool (vo; naamsverandering in 2014). Alle scholieren met topsport-ambities en -potentie (minimaal beloftestatus bij NOC*NSF) kunnen zich aanmelden voor deze school. Het aanbieden van flexibel onderwijs in combinatie met topsport is het uitgangspunt. Om ervoor te zorgen dat ook de potentiële topsporters genoeg onderwijs krijgen, biedt de school schoolroosters aan die onderwijs 'tussendoor' mogelijk maken. Bijvoorbeeld via het gebruik van digitale methodes of van opsplitsing van momenten waarop (eind-)examens gedaan wordt. De Stichting LOOT evalueert de licentie van leden en aspirant leden. Elke school benoemt een LOOT coördinator, dat toeziet op de uitvoering van het onderwijs en een aanspreekpunt is voor de topsporters.

Sportklassen

Sportklassen zijn reguliere klassen waarin elke week extra lessen aan sport wordt besteed. Schoolklassen komen in verschillende vormen voor, onder meer als het vak Bewegen, Sport en Maatschappij (BSM) en het vak LO2. De huidige opzet is rond 2003 ontstaan. Het is in deze klassen niet een vereiste om een topsporter te zijn, maar sportieve prestaties zijn wel belangrijk. Daarentegen zijn houding, inzet of motivatie van leerlingen ook belangrijke graadmeters/selectiecriteria.

Dans en Muziek (DAMU)-scholen

Sinds 2010 kunnen scholen een licentie van de minister van Onderwijs krijgen, als officieel erkende Dans en Muziek (DAMU) school. Een DAMU school maakt het mogelijk om een hoogwaardige dans- of muziekopleiding te combineren met regulier voortgezet onderwijs.

Categorale gymnasia

Het Zelfstandig of categoriaal Gymnasium (vo-vwo) bestaat sinds 1968. Belangrijk voor dit profiel is dat er een intellectueel klimaat wordt aangeboden (een vwo "plus"). Daarvoor biedt de school (extra) kunst-, cultuur- en filosofie-vakken aan, maar ligt de nadruk ook op kleinschalig onderwijs. Leerlingen worden geselecteerd. In het onderwijs vormen Grieks, Latijn, klassieke cultuur en filosofie de rode draad. De Stichting het Zelfstandig Gymnasium monitort de kwaliteit van haar scholen door middel van collegiale visitatie, een eigen standaard voor de klassieke talen en enquêtes.

Begaafdheidsscholen

Speciaal voor hoogbegaafde leerlingen is het begaafdheidsprofiel opgericht in 2004, voor zowel leerlingen in het po als vo-vwo. Hoogbegaafde leerlingen hebben andere onderwijs- en begeleidingsbehoeften dan niet-hoogbegaafde leerlingen. Het begaafdheidsprofiel biedt onderwijs en begeleiding aan speciaal voor deze groep. Het lidmaatschap wordt beheerd door de Vereniging Begaafdheidsprofielsscholen (BPS). Binnen de BPS Academy wordt gezamenlijk lesmateriaal ontwikkeld, een digitaal portfolio bijgehouden en is er aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van de hoogbegaafde leerlingen.

Leonardo onderwijs

Leonardo onderwijs (2007-2015) werd gegeven op scholen voor leerlingen met een IQ hoger dan 130. Vanaf groep 1 werd Engels gegeven, vanaf groep 5 Spaans. Daar bovenop kregen de leerlingen veel extra lessen in vakken zoals denksporten, filosofie, wiskunde en muziek/dans. Ouders waren verplicht om bij een GZ-psycholoog een intelligentie onderzoek te doen, voordat het kind aangemeld kon worden. Daarna vond er een oriëntatie gesprek plaats om te kijken of de behoefte van het kind aansloot bij de school. De Leonardo vereniging is failliet gegaan in 2014, waardoor inmiddels de scholen niet meer bestaan in deze vorm.

Praktijkklassen

De praktijkklas is opgezet in een school in 2017 en in 2018 deden zestien basisscholen mee. Leerlingen die moeite hebben met de theorie en liever praktisch leren, gaan aan de slag met 'de handen'. Het is een vergelijkbaar concept als plusklas, die uitdagend theorie onderwijs beoogd aan te bieden, maar dan praktijkgericht.

10-14 onderwijs

Het 10-14 Onderwijs is in 2011 ontstaan uit de behoefte om basisschoolleerlingen die nog niet klaar zijn voor het voortgezet onderwijs een uitstel van selectie te bieden. Het selectiemoment op deze scholen vindt pas in leerjaar 3 plaats, op basis van de voortgang in de afgelopen vier jaar. De eindtoetsen worden wel afgenomen in groep 8 om te kijken waar de leerling precies staat. Via een persoonlijk leerplan krijgt de leerling onderwijs. Met behulp van herhaaldelijke feedback van de leraar wordt er zodoende lesgegeven. Regelmatige evaluaties dienen voor de opbouw van een portfolio en het uiteindelijke niveau bepaling. De rol van leraar wordt verder gesplitst tussen leergroep-begeleider (basisschool docent) en vakspecialist (leraar vo) voor onderwijs op het niveau van een middelbare school.

Vakcolleges

Het Vakcollege (vo-vmbo) is in 2007 ontstaan om in te spelen op een doelgroep van vmbo-scholieren. Het vakcollege maakt het mogelijk om vmbo-leerlingen een vakroute Techniek of vakroute Mens & Dienstverleners te laten volgen. Dit is minstens 10 uur aan les per week binnen deze route. Leerlingen halen pas een vakcollege-diploma nadat ze het vmbo én mbo hebben afgerond. Zo wordt de doorstroom naar het mbo bevordert en schooluitval voorkomen. Met behulp van samenwerking tussen vmbo-instellingen en mbo-scholen (overgang), werkgevers (curriculum) en speciaal lesmateriaal worden deze leerlingen voorbereid op hun toekomst. De Landelijke

Vereniging voor Vakcolleges beheert het lidmaatschap van haar (aspirant-)leden middels visitatie en trainingen voor docenten/bestuurders.

Havisten competent

De Havisten competent scholen (vo-havo) bereiden leerlingen sinds 2005 voor op de vervolgopleiding in het hbo. Dit gebeurt door samenwerking met hbo (afstemming lesmateriaal), het bedrijfsleven (stages) en het vak Loopbaanoriëntatie- en begeleiding (LOB). Het doel is om leerlingen beter te laten doorstromen naar het hbo, net als vakcolleges doen voor mbo. De Stichting HaCo verstrekt het keurmerk voor scholen en ziet toe door middels van visitatie.

WetenschapsOriëntatie Nederland (WON)

De WetenschapsOriëntatie Nederland (vo-vwo) mikt op de voorbereiding van een wetenschappelijke carrière. Dit doet de school al sinds 2004. Het onderwijs wil leerlingen stimuleren onderzoeksvaardigheden bijbrengen om daarmee de overstap naar de universiteit te verkleinen. Scholen geven een vak Wetenschapsoriëntatie en/of een onderzoeksvak op basis van projecten. De WON Akademie ziet toe op de kwaliteit van deze scholen en stelt ook de aanmeldprocedure vast voor aspirant leden. Daarnaast volgt een deel van de WON-docenten colleges aan de Universiteit Utrecht om didactiek te ontwikkelen die aansluit op de leersvisie van WON.

Mediawijsheid

Mediawijsheid-scholen (vo) kwamen voort uit het gevoel van noodzaak om toekomstig onderwijs te moderniseren in termen van het gebruik van media. Deze scholen bestaan sinds 2005 en geven een verruimend vak met projecten van een creatief-technologisch thema (gebruik van photoshop, video's bewerken, game of app ontwerpen). Stichting Mediawijsheidscholen ziet toe op deze scholen en stelt eisen aan het keurmerk voor haar leden, de apparatuur/locatie en geeft trainingen voor leraren om mediawijs te worden en te blijven.

Europa als Leeromgeving op School (Elos)

Middelbare scholieren, met een buitengewone interesse in het buitenland, kunnen sinds 2004 op Europa als Leeromgeving scholen terecht. De ELOS (vo) wil leerlingen opleiden tot toekomstige wereldburgers met interculturele competenties, door middel van vreemde-taal-onderwijs en het bijbrengen van kennis over culturen. Leerlingen werken aan projecten of modules zoals Europakunde (ter vervanging van Maatschappijleer). Via een digitaal portfolio (de Europass) worden taalkundige capaciteiten, schoolopbrengsten en internationale ervaringen gedocumenteerd om zo aansluiting te faciliteren bij de Europese arbeidsmarkt. De certificering als Elos-school vindt plaats door het EP-Nuffic netwerk. Opbrengsten van leerlingen worden vergeleken met het *Common Framework for Europe Competence* (CTEF) en de vereiste niveaus van de Europese competentie per leerjaar zijn vastgelegd.

UNESCO-scholen

UNESCO-scholen (po/vo/mbo/ho) bestaan al sinds 1947. Bij deze scholen ligt de focus op de internationale gemeenschap, door middel van het bevorderen van verdraagzaamheid en solidariteit. Er wordt aandacht besteed aan de vier thema's Vrede en mensenrechten, Intercultureel leren, Wereldburgerschap en Duurzaamheid, en er zijn ook extra curriculaire activiteiten. Jaarlijkse UNESCO-activiteiten dienen te worden gerapporteerd aan de Nationale UNESCO Coördinator. Bovendien is er een systeem van visitatie tussen de scholen.

Tweetalig onderwijs (tto)

Het Tweetalig Onderwijs (tto; po/vo) geeft haar onderwijs in een vreemde taal (vaak Engels). De dwingende eis is wel dat dit soort onderwijs niet de beheersing van het Nederlands mag verslechteren. Deze scholen bestaan sinds 1989. Tto stimuleert ook het internationaal besef van culturen. Het is daarom in zekere zin vergelijkbaar met Elos en Unesco en is uniek door het gebruik

van een voertaal voor de lessen (geen Nederlands). Docenten hebben een speciale tto-opleiding gehad. Netwerk Nuffic beheert het tto certificaat en voert ook de onderlinge visitatie uit.

Early bird scholen (vvto)

Early Bird scholen bieden voor het po vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto) aan. Early Bird is gestart in 2003. In het schooljaar 2018/2019 zijn er 70 Early Bird scholen, daar bovenop zijn er 62 scholen Early Bird in wording. Deze De organisatie Early Bird biedt leraren cursussen met vakdidactiek aan om basisschool-leerlingen de Engelse taal te leren.

Anglia scholen

Anglia is een organisatie dat extra toetsen aanbiedt in het Engels voor alle scholen. De organisatie doet dit sinds 1996 en zo'n 350 scholen maken gebruik van deze examineringsmethode. Er zijn 14 verschillende niveaus, zodat leerlingen op hun eigen niveau een examen kunnen afleggen. De examens kunnen op meerdere momenten in het jaar worden afgenomen, waarna ze vervolgens in Engeland worden nagekeken. Leerlingen ontvangen een erkend certificaat als bewijs voor het (hoger) behaalde taalniveau, vandaar dat we het hier hanteren als een profiel.

IB World School

De IB World School is een internationale vorm van onderwijs met Engels als voertaal. Het is vooral bedoeld voor kinderen van expats en dus niet voor Nederlandse leerlingen. Wel gebruiken een aantal scholen onderdelen van het IB als basis voor hun onderwijsprogramma en hun examinering. Sinds 1979 is het mogelijk om in Nederland vier niveaus diploma's/certificaten te halen voor leerlingen tussen de drie en negentien jaar. Deze diploma's zijn niet één-op-één te vertalen in een Nederlands onderwijsniveau per leerling, maar vaak worden de behaalde diploma's erkend door universiteiten als een vwo-diploma.

Scholen voor persoonlijk onderwijs (SvPO)

Scholen voor persoonlijk onderwijs (vo-vmbo-t/havo/vwo) bestaat uit kleinschalig onderwijs met klassen van maximaal zestien leerlingen, lessen van 85 minuten en weinig tot geen huiswerk. Dit idee van onderwijs is ontstaan in 2010 naar aanleiding van veelgehoorde klachten in het voortgezet onderwijs over het tekort aan tijd, de werkdruk en de administratieve lasten voor leraren. Het SvPO is een andere inrichting van het bestaande vo-onderwijs gaan gebruiken, waarbij de kosten worden gedrukt door minder overig personeel te gebruiken (roostermakers, schoolleiding, administratie) en tijd vrij te maken (software, minder vergaderingen). De interne toezichthouder is verantwoordelijk voor het gevoerde beleid per school. Om leerlingen zo makkelijk mogelijk te laten opstromen in de onderbouw, wordt minimaal op havoniveau lesgegeven (voor vmbo) met minimaal twee vreemde talen (voor overgang naar vwo).

Atelier Onderwijs

Het Alterlier Onderwijs is voor po-leerlingen in groep 1 t/m 8 en komt voort uit de lesmethode van het International Primary Curriculum (IPC). De organisatie IPC is in 2012 gestart in Nederland. Inmiddels maken meer dan 300 scholen van deze lesmethode. Concreet houdt het onderwijs in dat er les wordt gegeven met behulp van ateliers (werkplekken). Leerlingen werken aan één specifiek thema, met de leraar als coach. De lesmethode toont sterke overeenkomsten met het OGO onderwijs, waar samenwerking en onderzoeken centraal staan. In de meeste gevallen gebruiken scholen met deze lesmethode slechts beperkt (bijvoorbeeld een uur per week).

Overige profielscholen

Naast de hierboven beschreven profielscholen zijn er nog veel meer scholen die zich soortgelijk onderscheiden. Vaak gaat het echter om kleine groepen scholen die deze overige profiel- en conceptscholen hebben, zoals bijvoorbeeld het Enigma-onderwijs of Drietalig onderwijs. De lijst met profielscholen hieronder is daarom zeker niet volledig, maar dekt wel de voornaamste profielen.

2.4 Extra vakkenaanbod

In Nederland zijn vo scholen relatief vrij in het bepalen van de instructie-uren per vak en ook vrij in het aanbieden van vakken waarvoor geen eindtermen of kerndoelen zijn vastgesteld. We kijken in dit TR naar scholen waarop leerlingen zitten die eindexamen doen in extra vreemde talen (Hebreeuws, Russisch, Spaans, Italiaans, Chinees, Arabisch, Turks of Fries), extra bètavakken (wiskunde D, Natuur, leven en technologie of Informatica) of extra kunst en cultuurvakken (filosofie, Drama of Dans). Deze scholen bieden hun leerlingen iets "extra's" en kunnen zich daarmee onderscheiden van andere scholen.

Scholen kunnen zich ook onderscheiden door het aantal kunstvakken dat wordt aangeboden. Sommige scholen geven maar beperkt kunstvakken, terwijl andere tot wel vijf kunstvakken geven. We veronderstellen dat deze laatste scholen zich van andere scholen onderscheiden door hun uitgebreide kunstaanbod. Onder kunstvakken verstaan we handvaardigheid, textielbewerking, "kunst", dans, muziek, tekenen, beeldende vorming en drama.

In het mbo en ho zijn er ook voorbeelden van het extra aanbod, bijvoorbeeld onderwijs in het Engels of een andere vreemde taal. Of via kleinschalige intensieve opleidingen, zoals de University Colleges, waar we tot recent een toename van zagen (IvhO, 2018).

2.5 Maatwerkdiploma's

Sinds een aantal jaar is het in het vo mogelijk om op een hoger onderwijsniveau dan het eigen losse vakken te volgen en deze af te sluiten met een certificaat (zogenoemde maatwerkdiploma's). Een maatwerkdiploma geeft leerlingen de mogelijkheid om op een hoger niveau vakken af te ronden, als de leerling niet het volledige aanbod op een hoger niveau aankan maar wel voor dit specifieke vak lesstof op een hoger niveau aankan. Op niet alle scholen maken leerlingen gebruik van de mogelijkheid om een maatwerkdiploma te halen, wellicht omdat leerlingen geen interesse hierin hebben, maar wellicht ook omdat de school het niet aanbiedt aan leerlingen.

Ook in mbo zien inspecteurs steeds meer mbo-scholen die het mogelijk maken voor leerlingen om vakken op een hoger niveau te volgen (maatwerktrajecten). Bij de afronding van het ene diploma zijn dan voor een diploma op een niveau hoger al een aantal vakken behaald. Helaas hebben we geen gegevens over welke instellingen deze maatwerktrajecten aanbieden.

2.6 Andere vormen van vernieuwing

Naast profiel- en conceptscholen die geen aanpassingen vragen die buiten het wettelijk kader vallen, zijn er ook scholen die via een OCW goedgekeurde experimenteerstatus hun aanbod aanpassen. Figuur 2.2 geeft een kort (voorlopig) overzicht van de bekende vormen van flexibilisering. Vaak doen aan deze experimenten en pilots maar een beperkt aantal scholen mee. Deze scholen nemen we niet apart mee in de analyses van dit TR.

Niet-bekostigde scholen (nbi's) bieden ook veel variëteit en vernieuwing. We hebben helaas niet van nbi's in beeld op welke terreinen ze dit doen.

Figuur 2.2. Verdeling van scholen naar denominatie.

VERSCIJNINGSVORMEN VAN FLEXIBILISERING IN HET ONDERWIJS							
A	Flexibilisering in praktijk	so	po	vo	mbo	ho	overig
1	Passend onderwijs ¹¹						SWW
2	Schakelklassen/groepen, schakelprogramma's						
3	Bbl, derde leerweg, praktijkroute, 'hybride' opleiden						bedrijf
4	Deeltijd, duaal, opleiden in de school, zij-instroom						divers
5	Extra niveau bovenop het diploma: honours, e.d.						
6	Verkorte opleidingen (versnelde/sprint-opleidingen)						
7	Associate degree opleidingen: leerlijn mbo-hbo						
8	Aansluiting van keuzedelen mbo op hbo-opleiding						
9	MOOCs: massive open online courses ¹²						bedrijf
10	Pre-bachelor, Internationale Schakel Klassen ¹³						
11	Talentprogramma's ¹⁴						bedrijf
B	Flexibilisering in ontwikkeling	so	po	vo	mbo	ho	overig
1	Verkenning experiment deeltijd onderwijs en zorg						zorg
2	Experiment Flexibilisering onderwijstijd po						
3	Experiment Regelluwe scholen po (RA)						
4	Intensivering samenwerking IKC-po (RA/Taskforce)						IKC
5	Pilot Tienercolleges: 10-14 jaar onderwijs (RA)						
6	Herziening curriculum: o.a. leerlijn po-vo (RA)						
7	Experiment Samenwerking regulier/speciaal onderw.						
8	Experiment Regelluwe scholen vo (RA)						
9	Pilot Recht op maatwerk in het vo						
10	Experiment Versneld vwo						
11	Pilot 6-jarige Havo (met veel achterstandskinderen)						
12	Ontwikkeling nieuwe leerweg gti (RA)						
13	Aanbod van verschillende typen brugklas (RA)						regio
14	Experiment Doorlopende leerroutes vmbo-mbo						regio
15	Verankeren van mbo 1 en 2 binnen het vmbo (RA)						
16	Stimulering Samenwerking pro-mbo (RA)						
17	Optie experiment toelating vervolgonderwijs (RA)						
18	Experiment Ruimte voor regio (kwalificatiestructuur)						regio
19	Experiment Cross-over kwalificaties						regio
20	Pilots Mbo-certificaten (bedrijven/sociale partners)						bedrijf
21	Experiment Gemengde leerweg bol-bbl (GLBB)						
22	Experiment Vraagfinanciering uitbreiden naar mbo						
23	Mogelijkheid van vakcertificaten niveau 1 en 2 (RA)						
24	Verankeren Levenlang leren (RA)						bedrijf
25	Experiment Leeruitkomsten ho						
26	Experiment Educatieve minor						
27	Experiment Vraagfinanciering ho						
28	Flexibilisering Routes naar leraarschap ¹⁵ (RA)						
C	Flexibilisering in wetsvoorstellen	so	po	vo	mbo	ho	overig
1	Wetsvoorstel Onderwijs op andere locatie (OOAL)						divers
2	Wetsvoorstel Ruimte voor nieuwe scholen						
3	Wetsvoorbereiding Doorstroomrecht vmbo-havo						
D	Flexibilisering buiten instelling en onderwijstijd	so	po	vo	mbo	ho	overig
1	Thuisonderwijs, zorgboerderij - onderwijs, etc						divers
2	Schaduwonderwijs ¹⁶ : zomer/weekendscholen, etc						divers
3	Brede School Academie ¹⁷ (BSA)						divers

¹¹ Met de komst van passend onderwijs is de ruimte voor flexibilisering/maatwerk in het onderwijs toegenomen. Deze mogelijkheden worden beschreven in de handreiking *Alle leerlingen een plek: mogelijkheden voor maatwerk* (2015).

¹² Ter illustratie: HVA en UvA starten MOOC om studenten beter te leren schrijven (onderdeel van het taalbeleid).

¹³ Nieuwe ontwikkeling is de 'Entree Schakel Klas' waarbij ISK en mbo zich richten op de leerlingen in de ISK die het Nederlands nog onvoldoende beheersen. Deze leerlingen kunnen vervolgens doorstromen naar de entreeklas.

¹⁴ Zoals het U-Talentprogramma, die aansluiting op het gebied van bèta-techniek bevordert (HO), plusgroepen, meertalig onderwijs of verschillende scholen die Havoleerlingen een International Business College aanbieden (VO).

¹⁵ Zie o.a. differentiëren in de lerarenopleidingen (Regeerakkoord), kopopleidingen: in een jaar leraar worden na de hbo- of wo-bachelor, de pilot Doorstroom mbo-pabo (Kamerbrief Doorstroom mbo-pabo, februari 2018), de flexibele Pabo (Fontys Hogescholen en Inholland).

¹⁶ Er zijn vier typen van schaduwonderwijs: bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en extra ondersteuning bij bepaalde onderwijsbehoeften. Er zijn veel lokale initiatieven om leerlingen extra ondersteuning te geven (zie pilot onderwijsverlenging).

¹⁷ De Brede School Academie is een onderwijsproject waarbij een kleine groep talentvolle kinderen met een goed denk- en werkniveau de kans krijgen hun talenten te ontwikkelen en te gebruiken, zodat zij door kunnen stromen naar hoger vervolgonderwijs (HAVO/VWO).

Bron: Advies Flexibilisering en Toezicht Versie 22 oktober 2018

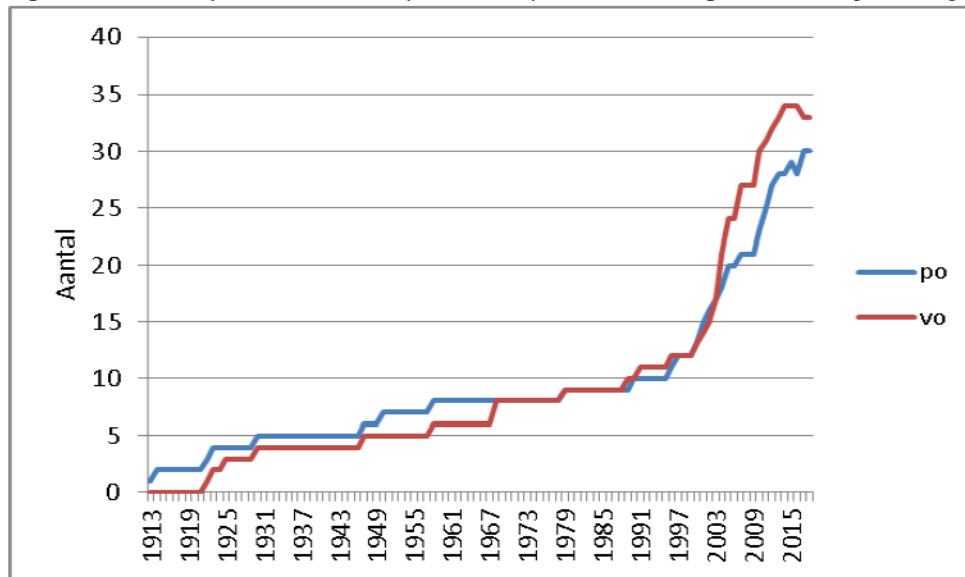
3 Aantallen en trends in variëteit en vernieuwing

Dit hoofdstuk toont het aantal vormen van concepten en profielen over tijd (paragraaf 3.1) en per onderwijssoort het aantal scholen dat zich profileert (paragraaf 3.2). Tot slot geeft paragraaf 3.3 een overzicht van de verschillende leerlingkenmerken per profileringssoort.

3.1 Aantal vormen van variëteit en vernieuwing over tijd.

Het aantal verschillende soorten concept- en profielscholen in het po en vo stijgt elk jaar.

Figuur 3.1. Aantal profielen en concepten in het primair en voortgezet onderwijs over tijd.

Bron: Op basis van openbaar beschikbare gegevens.

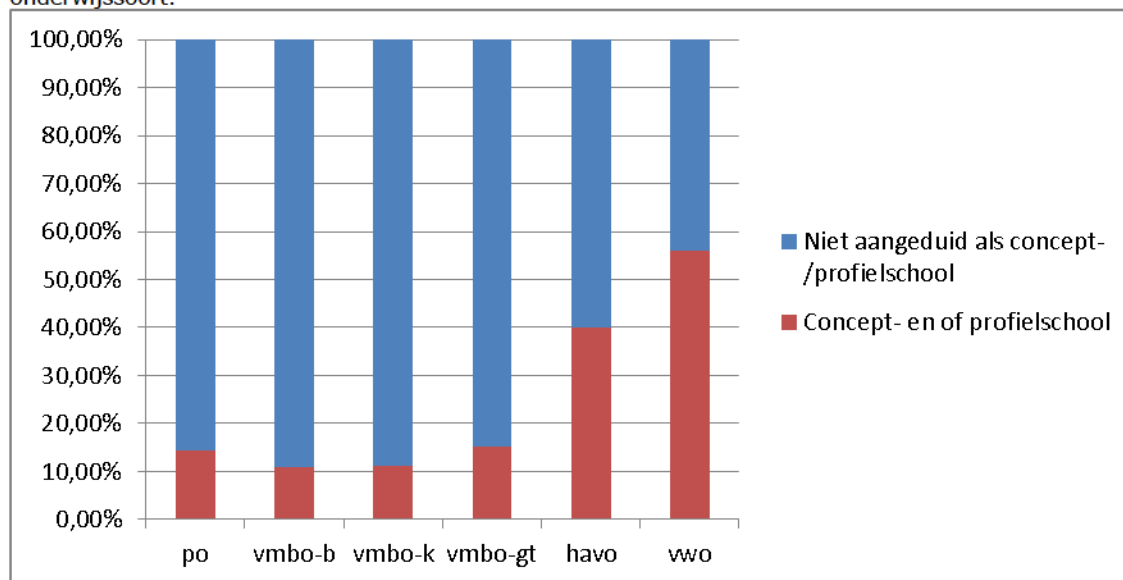
Bovenstaande figuur 3.1 toont per jaar het aantal soorten concepten en profielen in het basis onderwijs en voortgezet onderwijs. Het figuur laat een duidelijke stijging zien in soorten concepten en profielen in de afgelopen honderd jaar. We zien ook dat het aantal concepten en profielen vooral de laatste jaren sterk groeit.

Belangrijk: Bovenstaande figuur is gemaakt op basis van de profielen en concepten bekend bij de IvhO. Het is zeer lastig gebleken om profielen en concepten uit het verleden te verzamelen. Als er in het verleden concepten en profielen waren die nu niet meer bestaan en waarvan de bekendheid niet groot was, is de kans groot dat die profielen en concepten missen in de bovenstaande figuur. De hedendaagse en meest recente aantallen in de figuur zijn dus waarschijnlijk correcter dan die uit het verleden.

3.2 Profilering per onderwijssoort

Onderstaande figuur 3.2 toont het aandeel scholen dat een extra aanbod biedt, in de vorm van een concept en/of profiel, per onderwijssoort. Het aandeel scholen dat iets extra's biedt of zich profileert is het hoogst in het voortgezet onderwijs (met name vwo en de havo).

Figuur 3.2. Profilering in het primair en voortgezet onderwijs. Aandeel concept- en profielscholen per onderwijssoort.

Bron: 1cijferbestanden aangevuld met concept- en profielscholen op basis van ledenlijsten en openbaar beschikbare gegevens.

Het aantal po-scholen met een pedagogisch-didactisch concept in het schooljaar 2016/2017 bedraagt 930 in Nederland. Van deze groep is Dalton (405) veruit de grootste, gevolgd door Montessori (231), Jenaplan (203) en de Vrijeschool (91).

3.3 Leerling- en schoolaantallen.

PO

Het aantal po-scholen met een pedagogisch-didactisch concept in het schooljaar 2016/2017 bedraagt 930 in Nederland (zie tabel 3.1). Van deze groep is Dalton (405) veruit de grootste, gevolgd door Montessori (231), Jenaplan (203) en de Vrijeschool (91).

Tabel 3.1. Aantal profiel- en conceptscholen in het po in 2016/2017.

Concept- en profielscholen	
Montessori	231
Dalton	405
Jenaplan	203
Vrijeschool	91
Alle scholen	6507

Bron: 1cijfer bestanden aangevuld met data over variëteit en vernieuwing.

PO vrije scholen

In het po hebben we alleen gegevens over de vrije scholen over tijd. Tabel 3.2 toont het aantal vrije scholen en het aantal leerlingen in groep 8 op vrije scholen over tijd. Het aantal leerlingen stijgt van 1589 naar 1702 in vijf jaar tijd, het aantal vrijescholen blijft gelijk.

Tabel 3.2. Aantal Vrije scholen en aantal leerlingen in groep 8 op Vrijescholen (po) in de periode 2012/2013 – 2016/2017.

	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Aantal leerlingen	1589	1545	1592	1630	1702
Aantal scholen	70	70	70	70	70

Bron: Gegevens op basis van 1cijfer bestanden.

VO

De figuur 3.2 laat voor de verschillende onderwijsniveaus de verdeling van concept- en profielscholen zien. Veel van de profielscholen zijn in principe beschikbaar voor alle onderwijsniveaus in het vo, zoals bijvoorbeeld de Cultuurprofiel scholen en Europa als leeromgeving op school. Toch zijn er in het vo grote verschillen tussen de beschikbare profielscholen voor leerlingen tussen de onderwijsniveaus.

Uit de aantallen komt naar voren dat scholen zich vaker profileren naarmate het onderwijsniveau hoger is. Op het vwo bestaan scholen speciaal voor hoogbegaafde leerlingen, maar daarnaast is goed te zien dat voor vmbo-gt, havo en vwo meer is te kiezen valt dan voor het vmbo-b en vmbo-k. Dit geldt ook voor havo en vwo ten opzichte van het gehele vmbo-onderwijs. Tabel 3.3 toont het aantal concept- en profielscholen in het vo, per onderwijssoort.

Tabel 3.3 Aantal concept- en profielscholen in het vo (2016/2017 & 2017/2018 samen).

	Onderwijsniveau				
	vmbo-b	vmbo-k	vmbo-gt	havo	vwo
Concepten					
Dalton	4	5	19	18	18
Montessori	6	7	19	18	15
Vrijeschool	1	1	12	11	11
Profielen					
Begaafdheid	0	0	0	0	22
Cultuurprofiel	8	9	22	31	29
Havisten competent	0	0	0	27	0
Topsport Talent Scholen	2	2	12	17	18
Mediawijsheid	0	0	2	2	2
Scholen voor Ondernemend Leren	2	2	10	8	7
Technasium	0	0	0	69	67
Tweetalig onderwijs	5	5	22	40	91
Wetenschapsoriëntatie Nederland	0	0	0	0	47
Zelfstandig Gymnasium	0	0	0	0	40
Alle scholen	504	505	507	500	497

Bron: Gegevens op basis van 1cijfer bestanden.

Tabel 3.4 Aantal eindexamenleerlingen op concept- en profielscholen in het vo (2017/2018).

	Onderwijspositie				
	vmbo-b	vmbo-k	vmbo-gt	Havo	Vwo
Concepten					
Dalton	253	437	1252	1576	1099
Montessori	102	185	1739	1715	1130
Vrijeschool	30	15	706	584	302
Profielen					
Begaafdheid	0	0	0	0	2194
Cultuurprofiel	308	645	2064	3794	2386
Havisten competent	0	0	0	3282	0
Loot	80	170	1385	2376	1318
Mediawijsheid	0	0	156	258	169
SOL	94	241	1014	1056	501
Technasium	0	0	0	8974	5090
TTO	222	412	2059	4518	7221
WON	0	0	0	0	3890
Categoriaal Gymnasium	0	0	0	0	4635
Alle leerlingen	20774	30484	59441	55324	38488

Bron: 1cijferbestanden aangevuld met concept- en profielscholen op basis van eindexamendata, ledenlijsten en openbaar beschikbare gegevens. Bij een aantal scholen die in de tabel boven deze tabel wel getoond zijn, konden geen leerlingen aan gekoppeld worden. In deze tabel verschillen de aantal scholen dus licht t.o.v. de tabel hierboven. Zie voor meer informatie de paragraaf databronnen in dit TR.

Vo technasia en gymnasia

In het vo hebben we enkel tijdsreeksgegevens van de categorale gymnasia en de Technasia. Tabel 3.5 toont het aantal Technasia en Categoriaal Gymnasia en het aantal eindexamenleerlingen op dit type onderwijs over tijd. Op de havo en het vwo heeft het Technasium een zeer sterke groei doorgemaakt in het aantal eindexamen leerlingen in vijf jaar. Logischerwijs groeit daarmee ook het aantal scholen, van 24 naar 69 op de havo en van 23 naar 67 op het vwo. Categoriale Gymnasia zijn niet toegenomen in aantal scholen, maar wel in aantal eindexamen leerlingen.

Tabel 3.5. Aantal Technasia en Categoriaal Gymnasia (vo) en aantal eindexamen leerlingen in de periode 2012/2013 – 2016/2017.

			2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Aantal leerlingen	havo	Technasium	2820	4313	6068	7894	8974
		Categoriaal gymnasium					
	vwo	Technasium	1794	2410	3042	4206	5090
		Categoriaal gymnasium	4090	4288	4345	4483	4635
Aantal scholen	havo	Technasium	24	37	50	60	69
		Categoriaal gymnasium					
	vwo	Technasium	23	32	42	61	67
		Categoriaal gymnasium	40	40	40	40	40

Bron: Gegevens op basis van 1cijfer bestand.

Vo maatwerkdiploma's

Sinds een aantal jaar is het in het vo mogelijk om op een hoger onderwijsniveau dan het eigen losse vakken te volgen en deze af te sluiten met een certificaat (zogenoemde maatwerkdiploma's).

Tabel 3.6 en tabel 3.7 tonen het aantal afdelingen waar leerlingen examen doen op hoger niveau en het aantal leerlingen dat examen doet op een hoger niveau.

Tabel 3.6 Aantal afdelingen waar leerlingen examen doen op hoger niveau, 2013-2017 (exclusief afstroom, n=2.311).

		Geen		1-10 examenkandidaten		>11 examenkandidaten	
		%	n	%	n	%	n
vmbo- b	2013	78,6	385	20,4	100	1,0	5
	2014	77,7	384	20,9	103	1,4	7
	2015	76,6	384	22,8	114	0,6	3
	2016	71,8	357	26,0	129	2,2	11
	2017	66,4	328	30,2	149	3,4	17
vmbo- k	2013	87,6	440	10,8	54	1,6	8
	2014	87,2	441	11,9	60	1,0	5
	2015	82,2	416	17,2	87	0,6	3
	2016	78,8	397	18,8	95	2,4	12
	2017	72,5	363	25,0	125	2,6	13
vmbo- gt	2013	99,8	806	0,2	2	0,0	0
	2014	99,0	796	1,0	8	0,0	0
	2015	99,1	798	0,9	7	0,0	0
	2016	98,7	784	1,1	9	0,1	1
	2017	97,4	781	2,6	21	0,0	0
havo	2013	95,2	477	4,8	24	0,0	0
	2014	94,9	483	5,1	26	0,0	0
	2015	91,1	468	8,9	46	0,0	0
	2016	89,9	461	10,1	52	0,0	0
	2017	85,4	439	14,4	74	0,2	1

Bron: Gegevens op basis van 1cijfer bestand.

3.4 Populatieverschillen

Tussen de bij ons bekende concept- en profielscholen in het po en vo zien we regelmatig populatieverschillen. Deze sectie toont voor het po en het vo de verschillen in migratieachtergrond en opleiding ouders.

PO

Tabel 3.8 toont de migratieachtergrond van groep 8 leerlingen op de verschillende typen scholen. Voor de pedagogisch-didactische concepten zijn er op Montessori- (12,7%) en Vrijescholen (11,2%) meer westerse migratie-achtergrond leerlingen dan gemiddeld (7%). De Vrijeschool herbergt relatief het minste leerlingen met een eerste of tweede generatie niet-westerse migratie-achtergrond, tweede generatie.

Tabel 3.9 toont het opleidingsniveau van de ouders van leerlingen in groep 8 op de verschillende typen scholen. Groep 8 leerlingen op Jenaplan-, Montessori- en Vrijescholen hebben vaker dan gemiddeld hoogopgeleide ouders (Jenaplan: 27,5%, Vrijeschool: 33,7%, Montessori: 36,1% versus 17,9% landelijk). Soortgelijke verschillen blijft staan als we de categorie "Opleiding onbekend" buiten beschouwing houden.

Tabel 3.7 Migratieachtergrond van groep 8 leerlingen in het po op concept- en profielscholen in 2016/2017.

	migratieachtergrond							
	geen migratie-achtergrond		westerse migratie-achtergrond		niet-westerse migratie-achtergrond, tweede generatie		niet-westerse migratie-achtergrond, eerste generatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Pedagogisch-didactisch concept	75,4%	15398	8,6%	1752	14,4%	2943	1,7%	339
Specifieke doelgroep	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0
Bijzonder curriculum aanbod	65,2%	578	7,3%	65	24,3%	215	3,2%	28
Vorbereiding op vervolg	62,6%	62	3,0%	3	29,3%	29	5,1%	5
Internationale oriëntatie	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0
Montessori	70,2%	3379	11,2%	541	17,3%	831	1,3%	64
Dalton	75,4%	6868	7,0%	642	15,6%	1418	2,0%	183
Jenaplan	79,4%	3792	7,3%	349	11,7%	557	1,6%	77
Vrijeschool	78,5%	1359	12,7%	220	7,9%	137	0,9%	15
alle leerlingen	75,9%	13514 2	7,0%	12491	15,2%	27091	1,8%	3229

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over onderwijsconcepten.

Tabel 3.8. Opleiding ouders van groep 8 leerlingen in het po op concept- en profielscholen in 2016/2017.

	Pedagogisch-didactisch onderwijsconcept		Dalton		Montessori		Vrijeschool		Jenaplan		Landelijk gemiddelde	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Opleiding onbekend	2665	13,0%	1403	15,3%	482	10,0%	143	8,2%	637	13,3%	32685	18,3%
max. mbo2	2526	12,3%	1366	14,9%	504	10,4%	99	5,7%	557	11,6%	29257	16,4%
mbo 3-4	4414	21,5%	2180	23,8%	941	19,5%	313	18,0%	980	20,5%	42726	23,9%
hbo ad/ba	5413	26,4%	2361	25,8%	1153	23,9%	599	34,4%	1300	27,1%	41872	23,5%
wo ba/ma & hbo ma	5485	26,8%	1841	20,1%	1743	36,1%	586	33,7%	1315	27,5%	32011	17,9%
Total	20503	100,0%	9151	100,0%	4823	100,0%	1740	100,0%	4789	100,0%	178551	100,0%

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over onderwijsconcepten .

VO

Tabel 3.9 a t/m e tonen de migratieachtergrond van leerlingen op de verschillende niveaus in het voortgezet onderwijs. Gelijk aan het po zien we dat vrije scholen in het VO relatief weinig leerlingen met een niet-westerse migratie achtergrond herbergen. Leerlingen op bijvoorbeeld Daltonscholen en Topsport Talentscholen hebben relatief vaak een niet-westerse migratie achtergrond.

Tabel 3.9 a. Migratieachtergrond van leerlingen in het vmbo-b op concept- en profielscholen in 2016/2017. Profielen en concepten met minder dan 100 leerlingen zijn niet getoond in deze tabel.

	etnische achtergrond							
	geen migratie-achtergrond		westerse migratie-achtergrond		niet-westerse migratie-achtergrond, tweede generatie		niet-westerse migratie-achtergrond, eerste generatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Pedagogisch-didactisch concept	56,4%	216	5,7%	22	32,1%	123	5,7%	22
Bijzonder curriculum aanbod	85,2%	420	4,5%	22	8,9%	44	1,4%	7
Vorbereiding op vervolg	82,5%	127	9,7%	15	6,5%	10	1,3%	2
Internationale oriëntatie	65,8%	146	4,1%	9	27,0%	60	3,2%	7
TTO	65,8%	146	4,1%	9	27,0%	60	3,2%	7
Cultuurprofiel	65,1%	200	8,8%	27	22,8%	70	3,3%	10
Montessori	52,6%	132	5,2%	13	35,5%	89	6,8%	17
Alle leerlingen	67,4%	13978	5,8%	1212	23,3%	4834	3,4%	704

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Tabel 3.9 b. Migratieachtergrond van leerlingen in het vmbo-k op concept- en profielscholen in 2016/2017. Profielen en concepten met minder dan 100 leerlingen zijn niet getoond in deze tabel.

	etnische achtergrond							
	geen migratie-achtergrond		westerse migratie-achtergrond		niet-westerse migratie-achtergrond, tweede generatie		niet-westerse migratie-achtergrond, eerste generatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Pedagogisch-didactisch concept	72,8%	458	5,1%	32	16,4%	103	5,7%	36
Specifieke doelgroep	72,4%	123	8,8%	15	17,6%	30	1,2%	2
Bijzonder curriculum aanbod	88,8%	620	3,3%	23	6,6%	46	1,3%	9
Vorbereiding op vervolg	90,3%	168	4,8%	9	4,3%	8	0,5%	1
Internationale oriëntatie	66,8%	274	7,6%	31	24,1%	99	1,5%	6
TTO	66,8%	274	7,6%	31	24,1%	99	1,5%	6
Cultuurprofiel	77,1%	496	7,8%	50	12,9%	83	2,2%	14
SOL	85,9%	207	2,5%	6	10,0%	24	1,7%	4
Loot	72,4%	123	8,8%	15	17,6%	30	1,2%	2
Montessori	74,9%	322	4,9%	21	14,7%	63	5,6%	24
Dalton	70,1%	129	5,4%	10	18,5%	34	6,0%	11
Alle leerlingen	75,1%	22873	5,7%	1721	17,1%	5195	2,2%	661

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Tabel 3.9 c. Migratieachtergrond van leerlingen in het vmbo-gt op concept- en profielscholen in 2016/2017. Profielen en concepten met minder dan 100 leerlingen zijn niet getoond in deze tabel.

	etnische achtergrond							
	geen migratie-achtergrond		westerse migratie-achtergrond		niet-westerse migratie-achtergrond, tweede generatie		niet-westerse migratie-achtergrond, eerste generatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Pedagogisch-didactisch conc.	76,4%	2821	6,8%	252	15,3%	564	1,5%	54
Specifieke doelgroep	64,6%	892	7,1%	98	25,9%	357	2,4%	33
Bijzonder curriculum aanbod	75,4%	2362	5,9%	186	17,3%	542	1,4%	43
Vorbereiding op vervolg	83,1%	429	6,6%	34	10,3%	53	0,0%	0
Internationale oriëntatie	71,5%	1472	7,2%	149	19,2%	396	2,0%	41
TTO	71,5%	1472	7,2%	149	19,2%	396	2,0%	41
Cultuurprofiel	69,3%	1425	6,7%	138	22,0%	453	2,0%	41
Mediawijsheid	75,6%	118	10,3%	16	10,9%	17	3,2%	5
SOL	75,4%	762	4,7%	48	18,5%	187	1,4%	14
Loot	64,6%	892	7,1%	98	25,9%	357	2,4%	33
Montessori	79,7%	996	6,9%	86	12,2%	152	1,3%	16
Dalton	71,2%	1236	6,3%	109	20,7%	360	1,8%	32
Vrijeschool	83,7%	589	8,1%	57	7,4%	52	0,9%	6
Alle leerlingen	78,6%	46645	5,7%	3405	14,3%	8473	1,4%	843

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Tabel 3.9 d. Migratieachtergrond van leerlingen op de havo op concept- en profielscholen in 2016/2017. Profielen en concepten met minder dan 100 leerlingen zijn niet getoond in deze tabel.

	etnische achtergrond							
	geen migratie-achtergrond		westerse migratie-achtergrond		niet-westerse migratie-achtergrond, tweede generatie		niet-westerse migratie-achtergrond, eerste generatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Pedagogisch-didactisch conc.	76,6%	2964	7,8%	303	14,2%	550	1,3%	51
Specifieke doelgroep	76,3%	1808	5,9%	140	16,2%	385	1,6%	38
Bijzonder curriculum aanbod	83,0%	9556	5,4%	623	10,3%	1190	1,2%	140
Vorbereiding op vervolg	81,1%	2946	6,5%	236	11,3%	410	1,2%	42
Internationale oriëntatie	78,8%	3558	6,0%	270	13,8%	623	1,4%	62
Technasium	82,9%	7434	5,2%	464	10,6%	952	1,3%	119
TTO	78,8%	3558	6,0%	270	13,8%	623	1,4%	62
Cultuurprofiel	78,5%	2975	7,1%	268	13,3%	503	1,2%	45
Havisten competent	81,9%	2687	6,2%	204	10,7%	352	1,1%	37
Mediawijsheid	88,8%	229	5,8%	15	4,7%	12	0,8%	2
SOL	88,3%	932	3,8%	40	7,2%	76	0,7%	7
Loot	76,3%	1808	5,9%	140	16,2%	385	1,6%	38
Montessori	80,1%	1261	6,9%	109	11,9%	187	1,1%	18
Dalton	72,2%	1239	6,9%	119	19,1%	328	1,7%	29
Vrijeschool	80,3%	464	13,0%	75	6,1%	35	0,7%	4
Alle leerlingen	81,6%	45095	6,2%	3400	11,1%	6113	1,2%	652

Tabel 3.9 e. Migratieachtergrond van leerlingen op het vwo op concept- en profielscholen in 2016/2017. Profielen en concepten met minder dan 100 leerlingen zijn niet getoond in deze tabel.

	etnische achtergrond							
	geen migratie-achtergrond		westerse migratie-achtergrond		niet-westerse migratie-achtergrond, tweede generatie		niet-westerse migratie-achtergrond, eerste generatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Pedagogisch-didactisch concept	80,3%	2032	8,2%	208	10,1%	256	1,3%	33
Specifieke doelgroep	80,8%	5833	8,8%	634	9,5%	688	0,8%	60
Bijzonder curriculum aanbod	84,4%	6029	7,2%	517	7,5%	537	0,8%	57
Vorbereiding op vervolg	83,7%	3257	6,6%	256	8,5%	332	1,1%	44
Internationale oriëntatie	82,6%	5963	7,0%	508	9,2%	664	1,2%	85
Technasium	86,4%	4397	6,3%	322	6,7%	340	0,6%	31
TTO	82,6%	5963	7,0%	508	9,2%	664	1,2%	85
Begaafdheid	84,5%	1854	6,8%	150	8,1%	177	0,5%	12
Cultuurprofiel	82,8%	1976	7,0%	166	9,1%	218	1,1%	26
Havisten competent	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0
Mediawijsheid	89,3%	151	6,5%	11	3,6%	6	0,6%	1
SOL	90,0%	450	4,0%	20	5,8%	29	0,2%	1
Loot	81,9%	1078	6,5%	85	10,6%	139	1,1%	15
Montessori	83,8%	920	7,5%	82	7,5%	82	1,3%	14
Dalton	76,5%	864	8,3%	94	13,6%	154	1,6%	18
Vrijeschool	82,4%	248	10,6%	32	6,6%	20	0,3%	1
Jenaplan	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0
WON	83,7%	3257	6,6%	256	8,5%	332	1,1%	44
Zelfstandig Gymnasium	79,3%	3672	10,2%	471	9,7%	447	0,9%	41
Alle leerlingen	83,0%	31921	7,4%	2828	8,6%	3305	1,1%	404

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Tabel 3.10 (in 3 delen) toont het opleidingsniveau van de ouders van leerlingen op de verschillende niveaus in het voortgezet onderwijs. Op categorale gymnasia zitten gemiddeld genomen leerlingen met hoger opgeleide ouders, hetzelfde zien we voor leerlingen op Vrijescholen en Montessorischolen. LOOT-scholen worden daarentegen gekenmerkt door een leerlingenpopulatie met lager opgeleide ouders.

Tabel 3.10. Opleiding ouders van leerlingen in het vo op concept- en profielscholen in 2016/2017, deel 1.

		Dalton		Montessori		Vrijeschool		LOOT-school		Landelijk gemiddelde	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vmbo-gt	Opleiding onbekend	447	25,7%	250	20,0%	127	18,0%	306	22,1%	15920	26,8%
	max. mbo2	300	17,3%	165	13,2%	57	8,1%	306	22,1%	10986	18,5%
	mbo 3-4	483	27,8%	330	26,4%	149	21,1%	383	27,7%	16744	28,2%
	hbo ad/ba	346	19,9%	322	25,7%	223	31,6%	270	19,5%	11165	18,8%
	wo ba/ma & hbo ma	163	9,4%	185	14,8%	150	21,2%	120	8,7%	4626	7,8%
	Total	1739	100,0%	1252	100,0%	706	100,0%	1385	100,0%	59441	100,0%
Havo	Opleiding onbekend	408	23,8%	282	17,9%	95	16,3%	602	25,3%	14421	26,1%
	max. mbo2	191	11,1%	145	9,2%	21	3,6%	311	13,1%	6289	11,4%
	mbo 3-4	406	23,7%	300	19,0%	107	18,3%	567	23,9%	13371	24,2%
	hbo ad/ba	402	23,4%	417	26,5%	165	28,3%	561	23,6%	12720	23,0%
	wo ba/ma & hbo ma	308	18,0%	432	27,4%	196	33,6%	335	14,1%	8523	15,4%
	Total	1715	100,0%	1576	100,0%	584	100,0%	2376	100,0%	55324	100,0%
Vwo	Opleiding onbekend	258	22,8%	184	16,7%	47	15,6%	329	25,0%	8652	22,5%
	max. mbo2	74	6,5%	45	4,1%			95	7,2%	2232	5,8%
	mbo 3-4	211	18,7%	143	13,0%			237	18,0%	6758	17,6%
	hbo ad/ba	253	22,4%	229	20,8%	88	29,1%	333	25,3%	8995	23,4%
	wo ba/ma & hbo ma	334	29,6%	498	45,3%	129	42,7%	324	24,6%	11851	30,8%
	Total	1130	100,0%	1099	100,0%	302	100,0%	1318	100,0%	38488	100,0%
Total	Opleiding onbekend	1154	23,7%	859	18,6%	277	16,9%	1277	24,0%	52619	25,7%
	max. mbo2	666	13,7%	581	12,6%			804	15,1%	35958	17,6%
	mbo 3-4	1208	24,8%	983	21,3%			1279	24,0%	51434	25,2%
	hbo ad/ba	1031	21,2%	1043	22,6%	484	29,6%	1186	22,3%	37915	18,5%
	wo ba/ma & hbo ma	812	16,7%	1151	24,9%	484	29,6%	783	14,7%	26512	13,0%
	Total	4871	100,0%	4617	100,0%	1637	100,0%	5329	100,0%	204438	100,0%

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Vervolg tab. 3.10. Opleiding ouders van leerlingen in het vo op concept- en profielscholen in 2016/2017, deel 2.

		School voor Ondernemend Leren		Mediawijsheid		Havisten-competent		Cultuurprofielsc hool		Landelijk gemiddelde	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vmbo-gt	Opleiding onbekend	273	26,9%	42	26,9%	0	0,0%	466	22,6%	15920	26,8%
	max. mbo2	208	20,5%	30	19,2%	0	0,0%	403	19,5%	10986	18,5%
	mbo 3-4	275	27,1%	44	28,2%	0	0,0%	561	27,2%	16744	28,2%
	hbo ad/ba	188	18,5%	29	18,6%	0	0,0%	416	20,2%	11165	18,8%
	wo ba/ma & hbo ma	70	6,9%	11	7,1%	0	0,0%	218	10,6%	4626	7,8%
	Total	1014	100,0 %	156	100,0 %	0	0,0%	2064	100,0 %	59441	100,0 %
Havo	Opleiding onbekend	302	28,6%	74	28,7%	905	27,6%	857	22,6%	14421	26,1%
	max. mbo2	117	11,1%	18	7,0%	381	11,6%	371	9,8%	6289	11,4%
	mbo 3-4	267	25,3%	59	22,9%	739	22,5%	903	23,8%	13371	24,2%
	hbo ad/ba	252	23,9%	59	22,9%	701	21,4%	938	24,7%	12720	23,0%
	wo ba/ma & hbo ma	118	11,2%	48	18,6%	556	16,9%	725	19,1%	8523	15,4%
	Total	1056	100,0 %	258	100,0 %	3282	100,0 %	3794	100,0 %	55324	100,0 %
Vwo	Opleiding onbekend	124	24,8%			0	0,0%	471	19,7%	8652	22,5%
	max. mbo2	29	5,8%			0	0,0%	123	5,2%	2232	5,8%
	mbo 3-4	117	23,4%	33	19,5%	0	0,0%	420	17,6%	6758	17,6%
	hbo ad/ba	132	26,3%	36	21,3%	0	0,0%	583	24,4%	8995	23,4%
	wo ba/ma & hbo ma	99	19,8%	62	36,7%	0	0,0%	789	33,1%	11851	30,8%
	Total	501	100,0 %	169	100,0 %	0	0,0%	2386	100,0 %	38488	100,0 %
Total	Opleiding onbekend	787	27,1%			905	27,6%	2049	22,3%	52619	25,7%
	max. mbo2	457	15,7%			381	11,6%	1163	12,6%	35958	17,6%
	mbo 3-4	764	26,3%	136	23,3%	739	22,5%	2165	23,5%	51434	25,2%
	hbo ad/ba	604	20,8%	124	21,3%	701	21,4%	2050	22,3%	37915	18,5%
	wo ba/ma & hbo ma	294	10,1%	121	20,8%	556	16,9%	1770	19,2%	26512	13,0%
	Total	2906	100,0 %	583	100,0 %	3282	100,0 %	9197	100,0 %	20443 8	100,0 %

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Vervolg tab. 3.10. Opleiding ouders van leerlingen in het vo op concept- en profielscholen in 2016/2017, deel 3.

		TTO		Technasium		Gymnasium		Landelijk gemiddelde	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Vmbo-gt	Opleiding onbekend	546	26,5%	0	0,0%	0	0,0%	15920	26,8%
	max. mbo2	323	15,7%	0	0,0%	0	0,0%	10986	18,5%
	mbo 3-4	625	30,4%	0	0,0%	0	0,0%	16744	28,2%
	hbo ad/ba	390	18,9%	0	0,0%	0	0,0%	11165	18,8%
	wo ba/ma & hbo ma	175	8,5%	0	0,0%	0	0,0%	4626	7,8%
	Total	2059	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	59441	100,0%
Havo	Opleiding onbekend	1159	25,7%	2323	25,9%	0	0,0%	14421	26,1%
	max. mbo2	595	13,2%	980	10,9%	0	0,0%	6289	11,4%
	mbo 3-4	1114	24,7%	2221	24,7%	0	0,0%	13371	24,2%
	hbo ad/ba	976	21,6%	2188	24,4%	0	0,0%	12720	23,0%
	wo ba/ma & hbo ma	674	14,9%	1262	14,1%	0	0,0%	8523	15,4%
	Total	4518	100,0%	8974	100,0%	0	0,0%	55324	100,0%
Vwo	Opleiding onbekend	1770	24,5%	1180	23,2%	778	16,8%	8652	22,5%
	max. mbo2	442	6,1%	316	6,2%	186	4,0%	2232	5,8%
	mbo 3-4	1291	17,9%	951	18,7%	647	14,0%	6758	17,6%
	hbo ad/ba	1711	23,7%	1205	23,7%	936	20,2%	8995	23,4%
	wo ba/ma & hbo ma	2007	27,8%	1438	28,3%	2088	45,0%	11851	30,8%
	Total	7221	100,0%	5090	100,0%	4635	100,0%	38488	100,0%
Total	Opleiding onbekend	3637	25,2%	3503	24,9%	778	16,8%	52619	25,7%
	max. mbo2	1552	10,8%	1296	9,2%	186	4,0%	35958	17,6%
	mbo 3-4	3213	22,3%	3172	22,6%	647	14,0%	51434	25,2%
	hbo ad/ba	3148	21,8%	3393	24,1%	936	20,2%	37915	18,5%
	wo ba/ma & hbo ma	2881	20,0%	2700	19,2%	2088	45,0%	26512	13,0%
	Total	14431	100,0%	14064	100,0%	4635	100,0%	204438	100,0%

Bron: Gegevens op basis van 1-cijferbestanden en eigen data over variëteit en vernieuwing.

4 Toegankelijkheid van aanbod

De toegenomen variëteit en diversiteit in het onderwijs vergroot de keuzevrijheid voor leerlingen. Door het brede aanbod lijkt het alsof er voor iedere leerling een school of opleiding is die bij hem of haar past. Maar geldt dit voor iedereen? Dit hoofdstuk gaat dieper in op de toegankelijkheid van het extra aanbod. Paragraaf 4.1. beschrijft het aanbod per regio, paragraaf 4.2 het aanbod naar onderwijssoort. Paragraaf 4.3 gaat dieper in op de kosten van het extra aanbod.

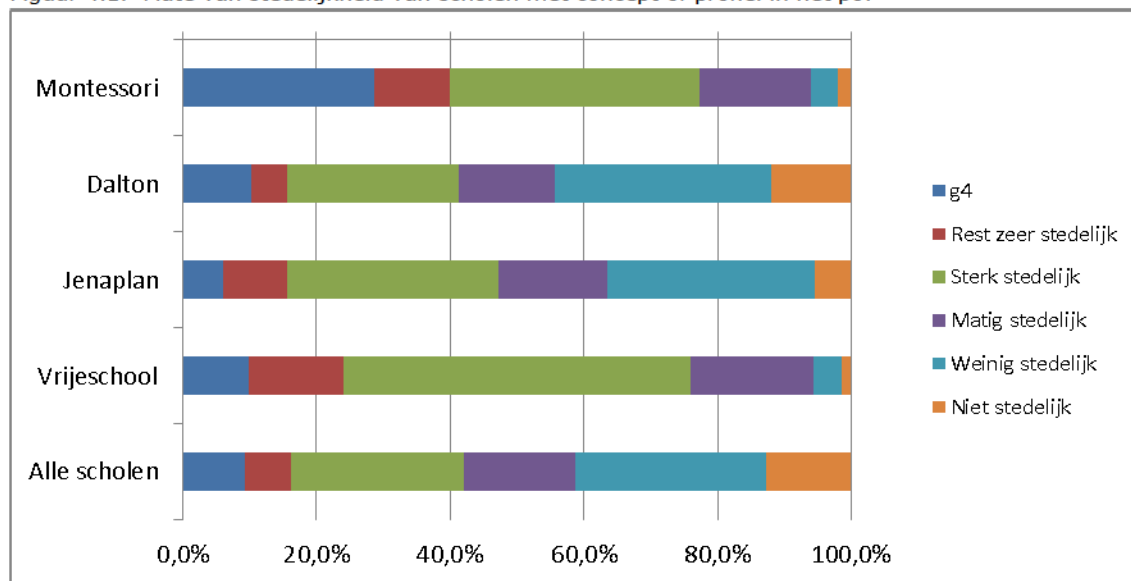
4.1 Aanbod per regio

PO

Conceptscholen

In wat voor gebieden conceptscholen gevestigd zijn, en hoe dat zich verhoudt ten opzichte van hoe alle scholen in Nederland zich hebben verdeeld, verschilt sterk. Figuur 4.1 toont per pedagogisch-didactische concept (Dalton, Montessori, Vrijeschool, Jenaplan) in het primair onderwijs het percentage scholen dat zich vestigt in een bepaald gebied. De verschillende gebieden zijn opgedeeld op basis van de mate van stedelijkheid van het gebied. Zo zien we dat scholen met een pedagogisch-didactische concept relatief vaker in stedelijke gebieden zijn gevestigd. Dit geldt in sterkste mate voor Montessori- en Vrijescholen en in minste mate voor Daltonscholen.

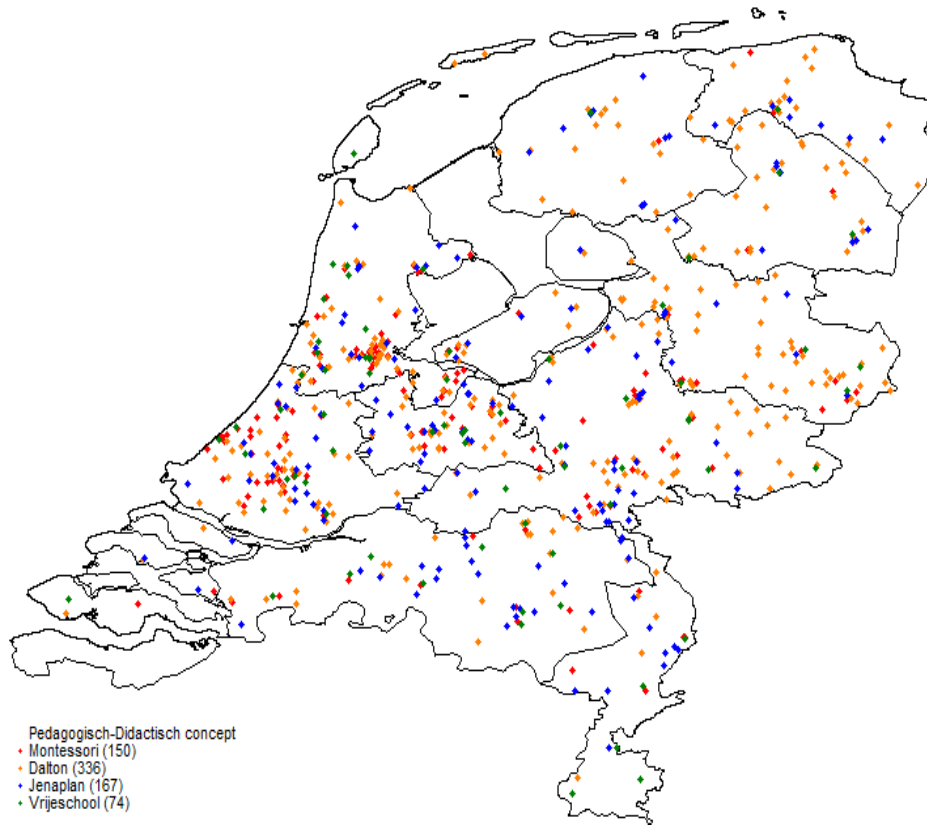
Figuur 4.1. Mate van stedelijkheid van scholen met concept of profiel in het po.

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

Figuur 4.2 toont op de kaart van Nederland de spreiding van de scholen met een pedagogisch-didactische concept. Hier zien we dat in de stedelijke gebieden het aanbod van de verschillende concepten het meest divers is.

Figuur 4.2. Locatie van pedagogisch-didactische onderwijsconcepten in het po in 2016/2017

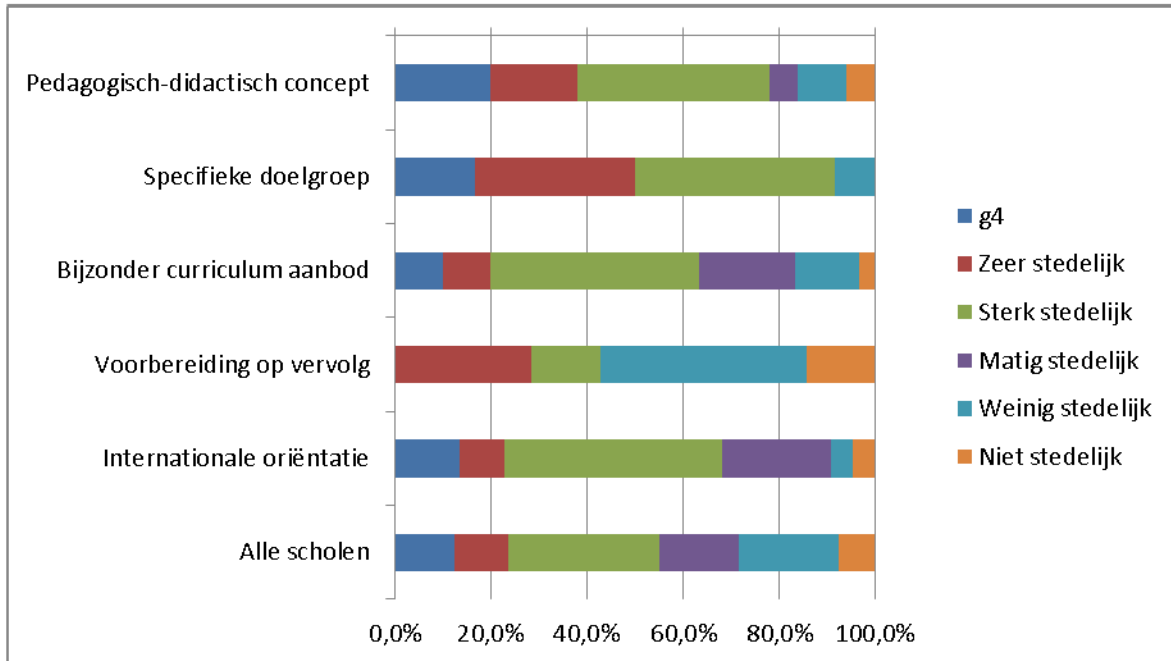

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

VO

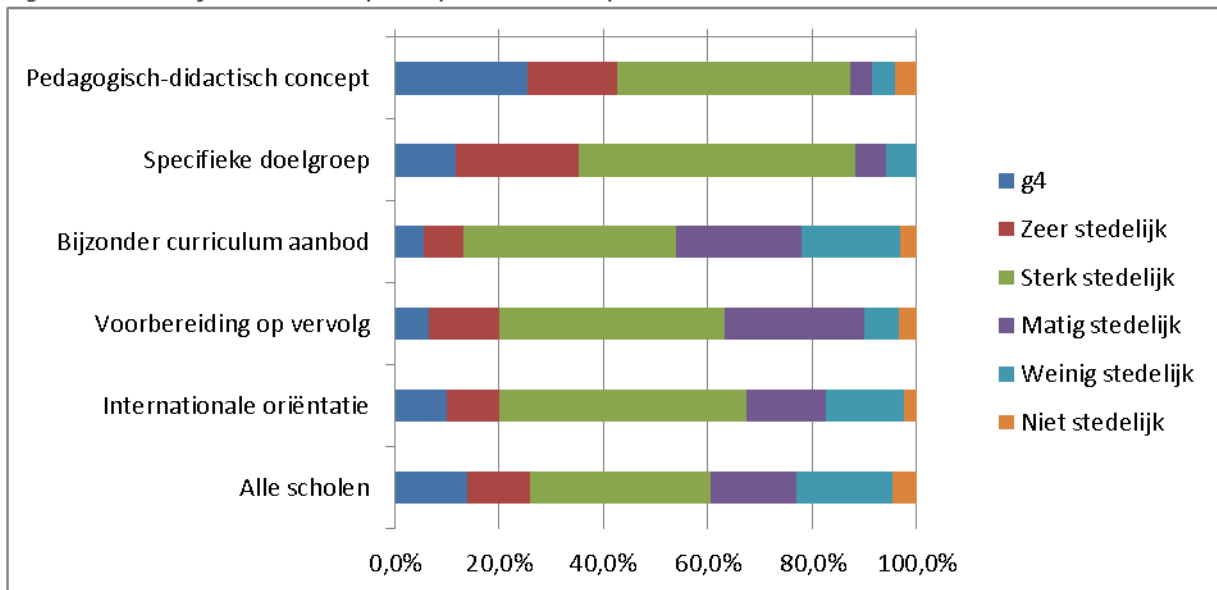
Figuur 4.3 t/m 4.5 tonen per profilering in het voortgezet onderwijs het percentage scholen dat zich vestigt in een bepaald gebied. 4.3 toont de figuur voor het vmbo-gt, 4.4 voor de havo en 4.5 voor het vwo. De verschillende gebieden zijn opgedeeld op basis van de mate van stedelijkheid van het gebied. Zo zien we dat scholen met een pedagogisch-didactische concept relatief vaker in stedelijke gebieden zijn gevestigd. Dit geldt ook voor scholen die een specifieke doelgroep aanspreken. De verschillen tussen de onderwijssoorten zijn klein.

Figuur 4.3 Stedelijkheid en concept- en profielscholen op het vmbo-gt.

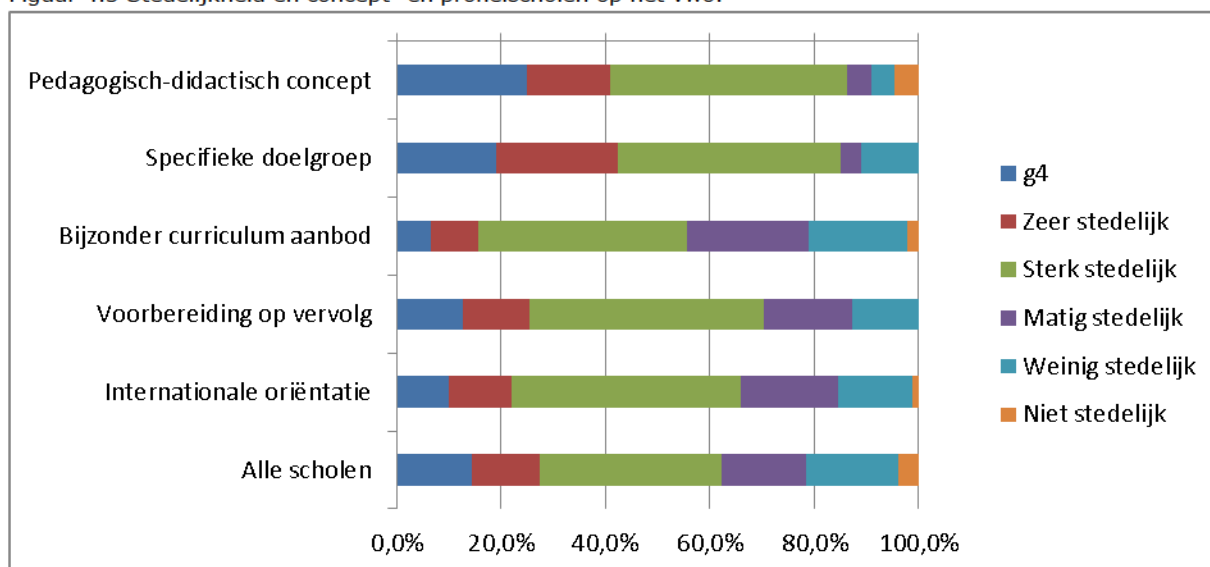
Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

Figuur 4.4 Stedelijkheid en concept- en profielscholen op de havo.

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

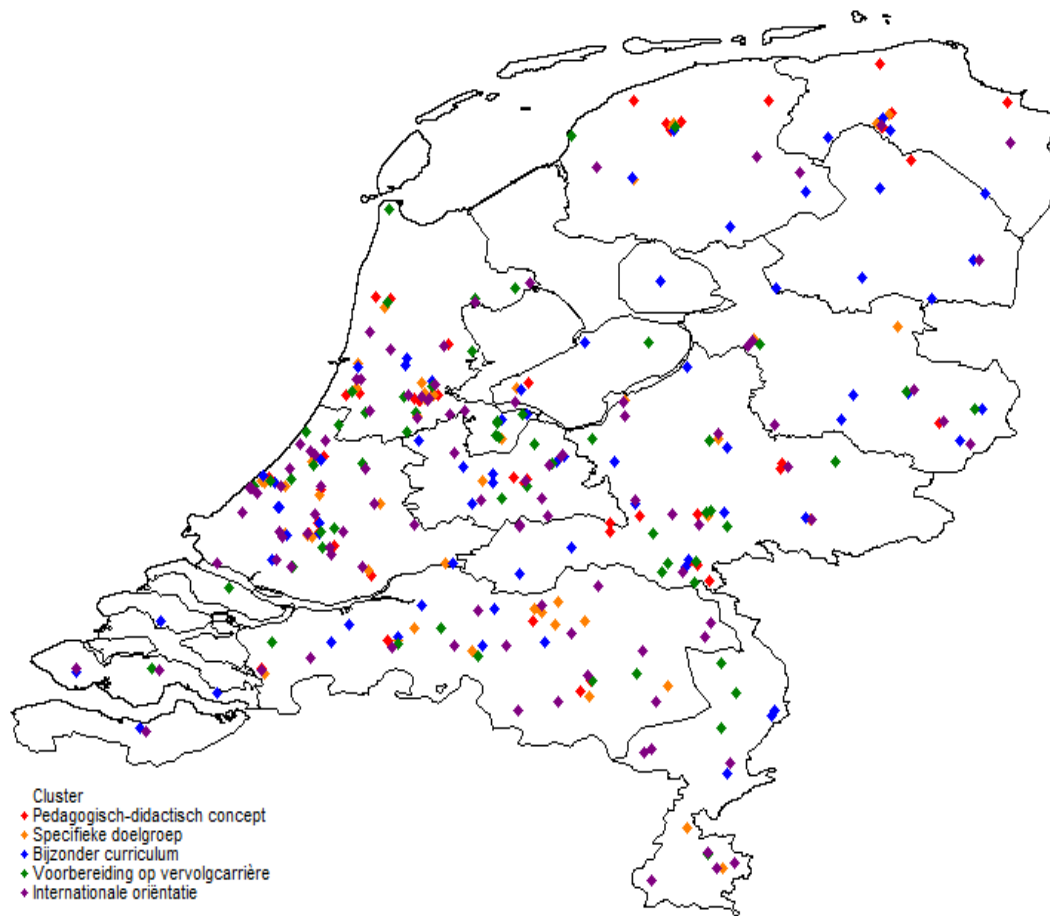
Figuur 4.5 Stedelijkheid en concept- en profielscholen op het vwo.

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

Figuur 4.6 I toont de locatie van vo-scholen met een bijzonder aanbod in Nederland. Om de kaart overzichtelijk te houden hebben we de 4 concepten en 10 profielen gegroepeerd in pedagogisch concept, profielen die een specifieke doelgroep bedienen, profielen met een bijzonder curriculum aanbod, profielen die extra aandacht besteden aan de voorbereiding op het vervolgonderwijs en profielen met een internationale oriëntatie. Ook hier zien we in clustering van scholen met een bijzonder aanbod in de meer stedelijke gebieden.

Figuur 4.6 Locatie van profielen en concepten in het vo (alle onderwijsniveaus).

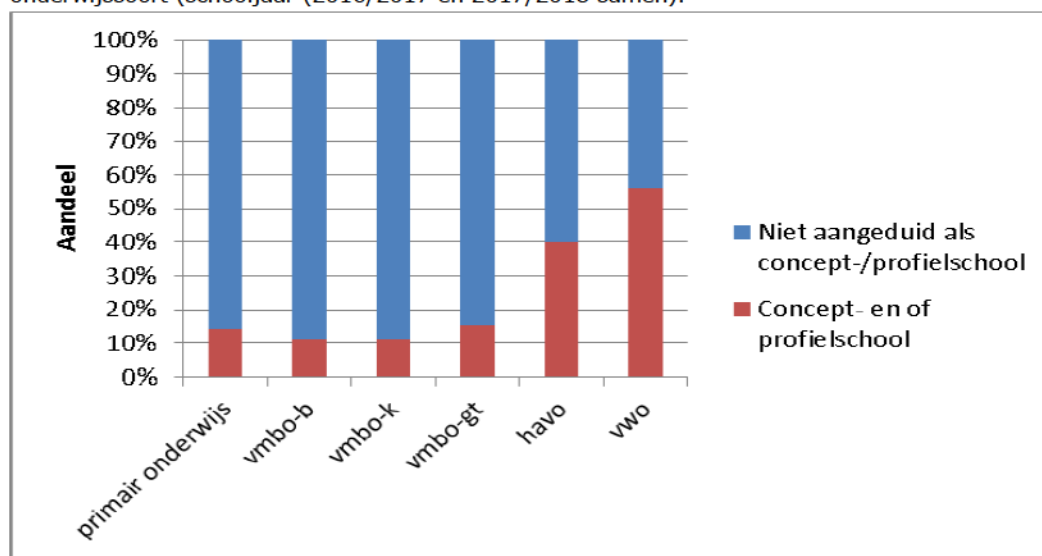

* Aantal scholen: Pedagogisch-didactisch concept 173, Specifieke doelgroep 106, Bijzonder curriculum aanbod 226, Voorbereiding op vervolgcarière 93, Internationale oriëntatie 163

4.2 Aanbod naar onderwijssoort

Onderstaande figuur 4.7 toont het aandeel scholen dat een extra aanbod biedt, in de vorm van een concept en/of profiel, per onderwijssoort. Het aandeel scholen dat iets extra's biedt of zich profileert is het hoogst in het voortgezet onderwijs (met name vwo en de havo).

Figuur 4.7. Profilering in het primair en voortgezet onderwijs. Aandeel concept- en profielscholen per onderwijssoort (schooljaar (2016/2017 en 2017/2018 samen)).

Bron: 1cijferbestanden aangevuld met concept- en profielscholen op basis van ledenlijsten en openbaar beschikbare gegevens.

4.3 Kosten van het aanbod

De verschillende profielscholen en concepten brengen soms kosten in rekening aan de school en/of de leerling. Zo kost het profiel Wetenschapsoriëntatie Nederland €6500 per jaar voor de school. Figuur 4.8 toont voor de concepten en profielen waarvoor het bekend is uit openbare gegevens de expliciete kosten.

Voor ouders zijn er soms ook extra kosten, bijvoorbeeld door buitenlandse reizen (Elos, UNESCO) of kosten voor een iPad (I-school). Bepaalde concepten en profielen worden alleen door particuliere scholen aangeboden waardoor de kosten voor de ouders nog verder kunnen oplopen. Zo is bijv. Democratisch onderwijs €1600-€3600 per jaar voor ouders en Ibbo €160 per maand.

Figuur 4.8. Expliciete kosten voor de verschillende concepten en profielen

	Kosten voor de school
Begaafdheid- vo	€500 p/j
Begaafdheid-po	€1500 p/j
Brainport- vo	€3000 p/j
Cultuurprofiel- po	€1 tot €1,50 per leerling
Cultuurprofiel- vo	€4000 p/j
Dalton	€55 p/j + €3,20 per leerling
Democratisch onderwijs	€4 per leerling
Econasium	minimaal €4000 (meer als er meer dan 400 leerlingen zijn)
Ego	€0 of 1400 (vrijwillig)
Elos	€2250 p/j
Entreprenasium	€500 p/j
Freinet	€50 p/j
Havisten competent	jaarlijks €2000 + eenmalig €2500
I-school	€9 per leerling, ongeveer €20.000 p/j
Kunskapsskolan	€200 per leerling
Topsport Talent	€3000 p/j
Mediawijsheid	€500 p/j + certificaat
Montessori- po	€5,50 per leerling
Montessori- vo	€5,50 per leerling + maximaal €1.200
Nieuw leren	Prijs voor cursussen of lesmateriaal (€5 per leerling)
Ogo	€28,50 per leerling, €41,50 p leraar, €51,50 p directeur
Sterrenschool	€510-1530 p/j
Technasium	€5000 p/j aan bijdrage + eenmalig €10.000 aan lab
TOM	€70 per bezoek
Tto	€1750 p/j bij één afdeling, €2250 bij meer dan één
UNESCO	Gratis
Vakcollege	€4100 p/j
WON	€6500 p/j

5 Uitkomsten

Dit hoofdstuk in hoeverre concept- en profielscholen vaker het kwaliteitsoordeel (zeer) zwak toegewezen kregen (paragraaf 5.1). Ook worden de CE cijfers van leerlingen in het VO (paragraaf 5.2) en nominaal slagen in het vo (paragraaf 5.3) onder de loep genomen. Tot slot bespreken we in paragraaf 5.4 de resultaten op de eigen doelen zoals onderzocht door verschillende organisaties.

5.1 Arrangementen

Deze paragraaf beschrijft het aandeel scholen dat in de periode 2010 tot 2017/2018 het kwaliteitsoordeel (zeer) zwak kreeg toegewezen, in zowel het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs. We zien geen eenduidig beeld bij concept- en profielscholen in de kwaliteitsoordelen van de Inspectie van het Onderwijs.

PO

In het po kregen conceptscholen de afgelopen acht jaar ongeveer even vaak het oordeel (zeer) zwak, in vergelijking met de andere scholen. Dat geldt niet voor Vrijescholen. Die waren iets vaker (zeer) zwak. Het is niet bekend of het oordeel al gold vóórdát de school een conceptschool werd, of pas daarna (zie tabellen 5.1 en 5.2).

Tabel 5.1. Aandeel (zeer) zwakke scholen PO sinds 2010 tot 2017/2018, algemeen.

<i>Algemeen</i>	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
Pedagogisch-didactisch concept	5.688	641	11,3%	930	99	10,6%	6.618
Bijzonder curriculumaanbod	6.583	738	11,2%	35	2	5,7%	6.618

Bron: Gegevens op basis toezichtarrangementen en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Tabel 5.2. Aandeel (zeer) zwakke scholen PO sinds 2010 tot 2017/2018, specifieke concepten.

<i>Specifieke concepten</i>	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
Vrije school	6.550	729	11,1%	68	11	16,2%	6.618
Montessori	6.387	716	11,2%	231	24	10,4%	6.618
Dalton	6.213	696	11,2%	405	44	10,9%	6.618
Vrijeschool	6.527	727	11,1%	91	13	14,3%	6.618
Jenaplan	6.415	722	11,3%	203	18	8,9%	6.618

Bron: Gegevens op basis toezichtarrangementen en eigen data over variëteit en vernieuwing.

VO

In het vo kregen conceptscholen de afgelopen jaren relatief vaker het oordeel (zeer) zwak, vooral Montessorischolen. Op de havo en vwo zien we een wisselend beeld voor de profielscholen. Categoriele gymnasia kregen (tot 2018) nooit het oordeel (zeer) zwak. Ook de vwo-afdelingen voor Tweetalig onderwijs werden minder vaak met een (zeer) zwak beoordeeld. Scholen voor Ondernemend Leren op de havo en het vwo scoorden wel vaker (zeer) zwak (zie tabellen 5.3 en 5.4).

Tabel 5.3. Aandeel (zeer) zwakke scholen VO sinds 2010 tot 2017/2018, algemeen.

Voortgezet onderwijs: vmbo b	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
Pedagogisch-didactisch concept	478	65	13,6%	13	5	38,5%	491
Bijzonder curriculumaanbod	483	70	14,5%	8	0	0,0%	491
Vorbereiding op vervolg	485	70	14,4%	6	0	0,0%	491
Voortgezet onderwijs: vmbo k							
Pedagogisch-didactisch concept	493	106	21,5%	15	5	33,3%	508
Bijzonder curriculumaanbod	501	111	22,2%	8	0	0,0%	508
Vorbereiding op vervolg	503	111	22,1%	5	0	0,0%	508
Voortgezet onderwijs: vmbo gt							
Pedagogisch-didactisch concept	760	169	22,2%	54	12	22,2%	814
Specifieke doelgroep	802	183	22,8%	12	1	8,3%	814
Bijzonder curriculumaanbod	795	179	22,5%	19	2	10,5%	814
Vorbereiding op vervolg	807	180	22,3%	7	1	14,3%	814
Internationale oriëntatie	788	179	22,7%	26	5	19,2%	814
Voortgezet onderwijs: havo							
Pedagogisch-didactisch concept	472	84	17,8%	47	11	23,4%	519
Specifieke doelgroep	513	96	18,7%	19	1	5,3%	532
Bijzonder curriculumaanbod	456	80	17,5%	76	17	22,4%	532
Vorbereiding op vervolg	505	93	18,4%	27	4	14,8%	532
Internationale oriëntatie	479	87	18,2%	53	10	18,9%	532
Voortgezet onderwijs: vwo							
Pedagogisch-didactisch concept	480	128	26,7%	44	16	36,4%	524
Specifieke doelgroep	474	139	29,3%	76	7	9,2%	550
Bijzonder curriculumaanbod	503	142	28,2%	21	2	9,5%	524
Vorbereiding op vervolg	477	132	27,7%	47	12	25,5%	524
Internationale oriëntatie	434	123	28,3%	116	23	19,8%	550

Bron: Gegevens op basis toezichtarrangementen en eigen data over variëteit en vernieuwing.

Tabel 5.4. Aandeel (zeer) zwakke scholen VO sinds 2010 tot 2017/2018, specifieke concepten.

Vmbo b	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
montessori	484	66	13,6%	7	4	57,1%	491
Dalton	487	69	14,2%	4	1	25,0%	491
Vrijeschool	489	70	14,3%	2	0	0,0%	491
Vmbo k	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
Montessori	500	107	21,4%	8	4	50,0%	508
Dalton	503	110	21,9%	5	1	20,0%	508
Vrijeschool	506	111	21,9%	2	0	0,0%	508
vmbo gt	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
Montessori	791	175	22,1%	23	6	26,1%	814
Dalton	795	177	22,3%	19	4	21,1%	814
Vrijeschool	802	179	22,3%	12	2	16,7%	814
tto	788	179	22,7%	26	5	19,2%	814
cultuurprofiel	791	180	22,8%	23	4	17,4%	814
mediawijsheid	812	184	22,7%	2	0	0,0%	814
sol	804	184	22,9%	10	0	0,0%	814
loot	802	183	22,8%	12	1	8,3%	814
Havo	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
Technasium	463	84	18,1%	69	13	18,8%	532
tto	479	87	18,2%	53	10	18,9%	532
cultuurprofiel	500	88	17,6%	32	9	28,1%	532
haco	505	93	18,4%	27	4	14,8%	532
mediawijsheid	530	97	18,3%	2	0	0,0%	532
sol	524	91	17,4%	8	6	75,0%	532
loot	513	96	18,7%	19	1	5,3%	532
montessori	501	90	18,0%	18	5	27,8%	519
dalton	501	92	18,4%	18	3	16,7%	519
vrijeschool	508	92	18,1%	11	3	27,3%	519
Vwo	nee	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	ja	n (zeer) zwak	% (zeer) zwak	totaal
Technasium	483	122	25,3%	67	24	35,8%	550
Categoriaal gymnasium	510	146	28,6%	40	0	0,0%	550
tto	434	123	28,3%	116	23	19,8%	550
begaafdheid	526	143	27,2%	24	3	12,5%	550
cultuurprofiel	520	138	26,5%	30	8	26,7%	550
mediawijsheid	547	145	26,5%	3	1	33,3%	550
sol	543	143	26,3%	7	3	42,9%	550
loot	531	142	26,7%	19	4	21,1%	550
montessori	509	143	28,1%	15	1	6,7%	524
dalton	506	135	26,7%	18	9	50,0%	524
vrijeschool	513	138	26,9%	11	6	54,5%	524
won	477	132	27,7%	47	12	25,5%	524

Bron: Gegevens op basis toezichtarrangementen en eigen data over variëteit en vernieuwing.

5.2 CE Cijfers

Deze paragraaf beschrijft de CE cijfers van leerlingen in het vo op de verschillende concept- en profielscholen. We starten met ongecontroleerde gemiddelden en eindigen deze sectie met een aantal modellen waarin is gecorrigeerd voor leerlingkenmerken, zoals de score op de eindtoets.

5.2.1 Ongecontroleerde gemiddelden

Hieronder tonen we de ongecontroleerde gemiddelden voor de vakken Nederlands, Wiskunde A, B en C en Engels voor de verschillende onderwijssoorten in het voortgezet onderwijs.

Ongecontroleerde gemiddelden CE Nederlands

Tabel 5.5 toont de ongecontroleerde gemiddelden van het CE Nederlands voor de verschillende concept- en profielscholen.

Tabel 5.5. Gemiddeld cijfer van het centraal eindexamen Nederlands.

	vmbo-b		vmbo-k		vmbo-gt		havo		vwo	
	Gem	N	Gem	N	Gem	N	Gem	N	Gem	N
TTO	6,88	222	6,33	412	6,23	2059	6,21	4518	6,14	7221
Begaafdheid		0		0		0		0	6,28	2194
Cultuurprofiel	6,81	308	6,24	645	6,18	2064	6,25	3794	6,15	2386
Havisten competent		0		0		0	6,31	3282		0
Mediawijsheid		0		0	6,05	156	6,25	258	5,99	169
SOL	6,85	94	6,21	241	6,22	1014	6,27	1056	6,25	501
Loot	6,86	80	6,38	170	6,05	1385	6,18	2376	6,07	1318
Montessori	6,83	253	6,22	437	6,21	1252	6,27	1576	6,14	1099
Dalton	6,72	102	6,18	185	6,16	1739	6,21	1715	6,06	1130
Vrijeschool	6,27	30	6,13	15	6,12	706	6,47	584	6,10	302
Jenaplan		0		0		0		0		0
WON		0		0		0		0	6,11	3890
Zelfstandig Gymnasium		0		0		0		0	6,40	4635
Alle leerlingen	6,80	20774	6,22	30484	6,17	59441	6,26	55324	6,18	38488

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

Ongecontroleerde gemiddelden CE Engels

Tabel 5.6 toont de ongecontroleerde gemiddelden van het CE Engels voor de verschillende concept- en profielscholen.

Tabel 5.6. Gemiddeld cijfer van het centraal eindexamen Engels.

	vmbo-b		vmbo-k		vmbo-gt		havo		vwo	
	Gem	N	Gem	N	Gem	N	Gem	N	Gem	N
Begaafdheid		0		0		0		0	7,16	9580
Cultuurprofiel	7,2	591	6,76	1275	6,96	3969	6,94	10625	7,02	10482
Dalton	7,37	189	6,64	384	6,96	3390	6,9	4596	6,92	5024
Havisten competent		0		0		0	6,91	9163		0
Loot	7,35	152	6,56	317	6,78	2652	6,77	6466	6,82	5766
Mediawijsheid		0		0	6,92	305	6,98	699	7,26	597
Montessori	7,48	562	6,71	888	6,97	2460	7,01	4365	7,07	4490
SOL	7,35	218	6,75	472	6,86	1973	6,73	2897	6,9	2075
TTO	7,75	512	6,97	787	6,95	4226	6,88	12873	7,09	31646
Vrijeschool	7,68	59	7,7	32	7,15	1407	7,19	2129	7,01	1577
WON		0		0		0		0	6,86	16868
Zelfstandig Gymnasium		0		0		0		0	7,59	20168
Alle leerlingen	7,31	42480	6,62	61094	6,79	116397	6,91	162433	7,05	169403

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

Ongecontroleerde gemiddelden CE Wiskunde A

Tabel 5.7 toont de ongecontroleerde gemiddelden van het CE Wiskunde A voor de verschillende concept- en profielscholen.

Tabel 5.7. Gemiddeld cijfer van het centraal eindexamen wiskunde A op scholen die een concept of profiel aanbieden.

	havo		vwo	
	Gemiddelde	N	Gemiddelde	N
Begaafdheid		0	6,88	9580
Cultuurprofiel	6,23	10625	6,97	10482
Dalton	6,18	4596	6,91	5024
Havisten competent	6,31	9163		0
Loot	6,26	6466	6,85	5766
Mediawijsheid	6,31	699	7,03	597
Montessori	6,11	4365	7,01	4490
SOL	5,95	2897	6,87	2075
Technasium	6,32	25513	6,96	22670
TTO	6,18	12873	6,91	31646
Vrijeschool	5,83	2129	6,59	1577
WON		0	6,98	16868
Zelfstandig Gymnasium		0	6,96	20168
Alle leerlingen	6,27	162433	6,95	169403

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

Ongecontroleerde gemiddelden CE Wiskunde B

Tabel 5.8 toont de ongecontroleerde gemiddelden van het CE Wiskunde A voor de verschillende concept- en profielscholen.

Tabel 5.8. Gemiddeld cijfer van het centraal schriftelijk eindexamen wiskunde b op scholen die een concept of profiel aanbieden.

	havo		vwo	
	Gemiddelde	N	Gemiddelde	N
Begaafdheid		0	7,28	9580
Cultuurprofiel	6,66	10625	7,09	10482
Dalton	6,79	4596	7,03	5024
Havisten competent	6,45	9163		0
Loot	6,54	6466	7,19	5766
Mediawijsheid	7,40	699	6,74	597
Montessori	6,56	4365	7,02	4490
SOL	6,61	2897	6,89	2075
Technasium	6,69	25513	7,08	22670
TTO	6,69	12873	7,23	31646
Vrijeschool	6,39	2129	6,93	1577
WON		0	7,15	16868
Zelfstandig Gymnasium		0	7,51	20168
Alle leerlingen	6,64	162433	7,19	169403

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

Ongecontroleerde gemiddelden Wiskunde C

Tabel 5.9 toont de ongecontroleerde gemiddelden van het CE Wiskunde A voor de verschillende concept- en profielscholen.

Tabel 5.9. Gemiddeld cijfer van het centraal schriftelijk eindexamen wiskunde c op scholen die een concept of profiel aanbieden.

	onderwijspositie	
	vwo	
	Gemiddelde	N
Begaafdheid	6,28	9580
Cultuurprofiel	6,49	10482
Dalton	6,39	5024
Loot	6,20	5766
Mediawijsheid	6,17	597
Montessori	6,25	4490
SOL	6,06	2075
Technasium	6,33	22670
TTO	6,31	31646
Vrijeschool	6,40	1577
WON	6,09	16868
Zelfstandig Gymnasium	6,33	20168
Alle leerlingen	6,31	169403

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden en data over variëteit en vernieuwing.

5.2.2 Gecontroleerde modellen

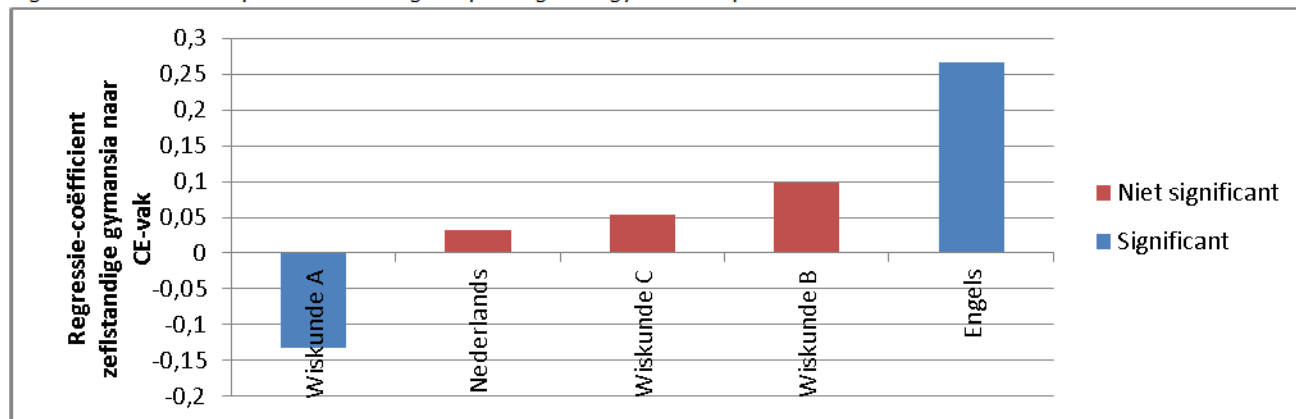
Om te kunnen bepalen of de aanwezigheid van een bepaald profiel, concept of vakkenaanbod op een school samenhangt met de onderwijsresultaten van eindexamenleerlingen zijn er verscheidene meervoudige en logistische regressies uitgevoerd per onderwijssoort. De cijfers op het CE Nederlands, Engels en Wiskunde (A, B en C) vormden de uitkomstvariabelen in de regressies. In alle modellen is er gecontroleerd voor achtergrondkenmerken van leerlingen, inclusief de score op de eindtoets. Verder zijn er in sommige modellen nog extra controlevariabelen toegevoegd om het vermeende effect van het concept of profiel zo goed mogelijk te isoleren. Hieronder rapporteren we alleen over de interessantste significante coëfficiënten.

Cijfers op CE

Figuur 5.1 toont de verschillende regressie-coëfficiënten voor 5 verschillende lineaire modellen. Elk van de vijf modellen heeft als uitkomstmaat het CE cijfer van vwo-leerlingen: Model 1: CE Wiskunde A, Model 2: CE Nederlands, Model 3: Engels et cetera. Eén van de voorspellers in de modellen is of de vwo-leerling op het categoriaal gymnasium (ja of nee) zit. De regressie-coëfficiënten van deze variabele (categoriaal gymnasium ja/nee) in de vijf verschillende modellen zijn te zien in onderstaand figuur 5.1. In alle modellen is er gecontroleerd voor verschillende leerlingkenmerken waaronder het inkomen van de ouders en de score op de eindtoets. De gehanteerde p-waarde is 0.05. Waar categorale gymnasiasten sterk presteren op Engels, presteren ze ondermaats op Wiskunde A (-0.13 punt), gecontroleerd voor leerlingkenmerken.

Tabel 5.10 toont nogmaals de regressiecoëfficiënten voor leerlingen op het categoriaal gymnasium, maar ook voor Vrijeschool -leerlingen op de havo en het vwo. Een omschrijving van de meest opvallende uitkomsten per model is hieronder beschreven, per CE cijfer en onderwijssoort.

Figuur 5.1. Relatieve prestatie leerlingen op categorale gymnasia op het centraal eindexamen.

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden, CBS data en data over variëteit en vernieuwing.

Tabel 5.10. Relatieve prestatie leerlingen op categorale gymnasia, en vrije school havo en vwo op het centraal eindexamen.

Uitkomstmaat	Vrije school havo	Vrije school vwo	categoriaal gymnasium
CE Nederlands cijfer	0.133*	0.108	0.0324
CE Engels cijfer	0.179*	0.139	0.266***
CE Wiskunde A cijfer	-0.319**	-0.613***	-0.132**
CE Wiskunde B cijfer	-0.223	-0.0803	0.0983
CE Wiskunde C cijfer		0.613***	0.0528

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Box 5.1. Beschrijving opvallende uitkomsten regressiemodellen.

Examencijfer Nederlands

Vmbo-b

Uit de gecorrigeerde verschillen blijken geen significante verschillen te zijn voor de profiel en conceptscholen ten opzichte van het landelijk gemiddelde.

Vmbo-k

Op het vmbo-k zijn de ongecorrigeerde verschillen niet noemenswaardig. Dat is niet anders voor de uitkomsten van de gecontroleerde modellen. ,

Vmbo-gt

Op het vmbo-gt zijn de ongecorrigeerde verschillen niet noemenswaardig. Dat geldt ook voor de uitkomsten van de regressiemodellen .

Havo

Op de havo presteren leerlingen – ongecontroleerd voor achtergrondkenmerken – van de Vrijeschool het beste (6,47 t.o.v. een landelijk gemiddelde van 6,26) en de leerlingen op Topsport-Talentscholen het minste (6,18).

Vwo

Gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken zijn er enkele in het oog springende bevindingen. Op Scholen voor Ondernemend Leren (SOL) scoren leerlingen op het CE Nederlands 0.1 punt hoger dan gemiddeld, terwijl op scholen waar een extra taalvak wordt aangeboden – dit is het geval op bijna 33% van de vwo-scholen – juist 0.1 punt minder wordt gescoord dan op de overige scholen. Eenzelfde associatie zagen we op de havo.

Eindexamencijfer Engels

Vmbo-b

We zien ook dat de positieve samenhang stand houdt tussen het aanbieden van Tweektalig Onderwijs (TTO) op een vmbo-b-school als we controleren voor de gehele set aan achtergrondkenmerken van leerlingen. TTO-leerlingen halen meer dan 0.3 punt hoger dan verwacht. Bij Vrijescholen verdwijnt het positieve verschil volledig met toevoeging van achtergrondkenmerken van leerlingen.

Vmbo-k

Op het CE Engels zien we dat – gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken – leerlingen op Topsport-Talentscholen matig presteren. Zij halen een kwart punt minder dan voorspeld op basis van hun achtergrondkenmerken. Leerlingen op SOL-scholen zijn positieve uitschieters naar boven toe: leerlingen halen 0.1 punt hoger dan verwacht.

Vmbo-gt

Gecorrigeerd presteren Vrijescholen nog steeds bijna een kwart punt boven hun verwachte score. Cultuurprofiel scholen, Montessorischolen en scholen waar maar weinig leerlingen een maatwerkdiploma halen (tussen de 0% en 1% van de leerlingen doet maatwerk) scoren ietwat beter dan verwacht (+0.1 punt). Opmerkelijk is tevens dat TTO-scholen in het vmbo-gt niet beter presteren op het CE Engels.

Havo

Als we kijken naar de gemiddelden gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken, dan is het opmerkelijk dat TTO-leerlingen op de havo niet beter presteren op het CE Engels dan verwacht. De bovengemiddelde prestaties van bovengenoemde profielen en concepten verdwijnen in deze modellen.

Vwo

Zelfs als we de prestaties corrigeren voor leerlingenkenmerken doen categorale gymnasia het erg goed op het CE Engels. Dit geldt ook voor leerlingen op TTO-scholen. Gymnasiasten scoren iets meer dan een kwart punt hoger dan op basis van hun leerlingenpopulatie mag worden verwacht; TTO-leerlingen 0.11 punt. WON-scholen presteren 0.15 punt onder verwachting op het CE Engels.

Examencijfer Wiskunde A

Havo

Vrijescholen en SOL-scholen presteren ondermaats op het CE Wiskunde A: ze laten beide 0.3 punt liggen ten opzichte van een 'gewone' school met eenzelfde leerlingenpopulatie.

Vwo

Waar categorale gymnasiasten sterk presteren op Engels, presteren ze ondermaats op Wiskunde A (-0.13 punt) gecontroleerd voor leerlingenkenmerken. Dit valt echter in het niet bij de Vrijeschoolleerlingen die wiskunde A gedaan hebben: zij behaalden 0.6 punt lager dan op basis van hun kenmerken zou mogen worden verwacht.

Examencijfer Wiskunde B

De resultaten op het CE Wiskunde B liggen verder uit elkaar over de profiel- en conceptscholen dan op het CE Wiskunde A.

Havo

Gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken behalen leerlingen op Topsport-Talentscholen (-0.3 punt) relatief slechte scores op het CE Wiskunde B. Daltonscholen verrassen op dit vlak echter positief: zij scoren 0.3 punt hoger dan verwacht. Het positieve rauwe verschil van Mediawijsheid-scholen ten opzichte van het landelijk gemiddelde verdwijnt volledig.

Vwo

Gecontroleerd voor achtergrondkenmerken vinden we geen significante positieve of negatieve samenhang met een bepaald concept of profiel binnen het vwo en de prestaties op het CE Wiskunde B.

Examencijfer Wiskunde C

Bij wiskunde C worden de verschillen kleiner. Hier zijn nauwelijks grote verschillen te zien, op Cultuurprofiel, Vrijeschool en SOL na. Toevoeging van leerlingenkenmerken in de regressiemodellen verandert hier weinig. Vrijescholen blijven relatief erg sterk presteren (+0.6 punt boven verwachting), terwijl SOL-scholen en Cultuurprofiel-scholen gecontroleerd niet beter presteren dan alle overige scholen.

5.3 Nominaal slagen

Om de samenhang tussen een maat van schoolkwaliteit en verschillende concept- en profielscholen te kunnen bekijken, maken we gebruik van schoolresiduen uit gecontroleerde modellen. Voor het eindexamencohort 2016/2017 hebben we voor het eerst van alle onderwijsniveaus gegevens over de cito eindtoets score. De gegevens zijn niet voor alle leerlingen beschikbaar, aangezien niet alle leerlingen de cito eindtoets (of een andere eindtoets) maakten toen ze in groep 8 zaten.

De schoolresiduen zijn berekend per onderwijsniveau voor alle brin-, vestigingsnummers met meer dan 10 leerlingen. Leerlingen zijn toebedeeld aan de school waarop ze in leerjaar 1 zaten. Omdat leerlingen tijdens hun vo-periode kunnen wisselen van school is er gecorrigeerd voor het percentage leerlingen dat in het eindexamenjaar nog op de school zat. Om tot de residuen te komen zijn modellen gedraaid met als uitkomstvariabele een dummy voor nominaal slagen voor het diploma (random effect logit modellen). De controlevariabelen waren op leerling- en schoolniveau de cito-eindtoetsscore, de cito-eindtoets score voor rekenen, de cito-eindtoetsscore voor taal, het inkomen van de ouders, de hoogst afgeronde opleiding van de ouders en migratieachtergrond. Bij modellen voor de havo en het vwo is ook gecontroleerd voor het profiel dat de leerling had in het eindexamenjaar.

De modellen waarin de samenhang met de verschillende concept- en profielscholen worden bekeken zijn gedaan binnen onderwijsniveaus en ook over alle onderwijsniveaus samen. In de modellen met alle onderwijsniveaus is het onderwijsniveau opgenomen als een controle-variabele en zijn de observaties geclusterd op schoolniveau. In deze modellen zijn geen verdere controle variabelen opgenomen aangezien de samenhang met achtergrond al via de school residuen zijn uitgefilterd. Tabel 5.12 toont de uitkomsten van 2 modellen. Model 1 heeft als uitkomstmaat het schoolresidu met betrekking tot nominaal slagen op de havo (meegenomen zijn alleen de havo-afdelingen). Model 2 heeft als uitkomstmaat het schoolresidu met betrekking tot nominaal slagen op het vwo (meegenomen zijn alleen de vwo-afdelingen).

De modellen tonen dat dat havo-vrije scholen en categorale gymnasia minder vaak, dan dat we op basis van leerling- en schoolkenmerken mogen verwachten, in staat zijn hun leerlingen nominaal te laten slagen. Voor andere profielen zien we geen significante verbanden. Zie tabellenboek voor de volledige modellen.

Tabel 5.11. Nominaal slagen op havo- en vwo afdelingen.

	Model 1	Model 2
	ols_nom_havo	ols_nom_vwo
	tw_nom	tw_nom
gv_talen	-1.288 (1.238)	-0.713 (0.519)
gv_kenc	0.595 (1.226)	-0.0421 (0.500)
gv_beta	0.0557 (1.367)	-0.891 (0.797)
gmaatwerkd	0.572 (1.366)	
gp_excel_aanpak	-0.945 (4.656)	-0.542 (1.749)
gp_tto	1.644 (1.930)	-0.611 (0.605)
gp_cultuurprofiel	2.609 (2.184)	-1.137 (0.979)
gp_montessori	1.678 (2.994)	0.138 (1.642)
gp_dalton	1.013 (2.960)	-0.0930 (1.308)
gp_vrijeschool	-17.42*** (4.137)	1.815 (4.836)
gp_excel_aanbod	2.320 (4.050)	0.700 (1.424)
gp_loot	-0.261 (2.973)	-1.765 (1.290)
gp_haco	0.810 (2.289)	
gp_technasium	-0.198 (1.454)	0.0555 (0.668)
gp_begaafdheid		-1.423 (1.123)
gp_gym		-1.973** (0.885)
gp_won		0.111 (0.797)
Constant	-0.681 (1.350)	1.031 (0.825)
Aantal scholen	456	434
R-squared	0.052	0.036
Degrees of freedom	441	418
Standard errors in parentheses		
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1		

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden, CBS data en data over variëteit en vernieuwing.

5.4 Eigen doelen

Scholen met bijzonder aanbod of een bijzondere aanpak hebben niet altijd de status van de "eigen doelen" in beeld. Ouders en leerlingen kiezen vaak vanwege de "eigen" doelen voor de school en investeren vaak extra. Maar gegeven dat we tekortkomingen zien in het monitoren en evalueren van het extra aanbod of aanpak, hebben we twijfels of de scholen wel in beeld hebben of ze die doelen ook halen.

Hieronder bespreken we de resultaten op de eigen doelen zoals onderzocht door verschillende organisaties. Er zijn zeker goede voorbeelden van onderzoek naar de eigen doelen, al laat het onderzoek niet altijd gewenste resultaten zien.

Agora-onderwijs

In Nederland is bij het Agora-onderwijs een soortgelijke associatie met een verhoogde intrinsieke motivatie gevonden als bij het Montessorionderwijs. Bij een vergelijking tussen een brugklas en een Agora-brugklas op dezelfde school is er een significant verschil in de positieve correlatie tussen autonomie (ik kan zelf dingen bepalen) en groepsidentiteit (verbondenheid met de klas) gevonden met 0.580 in Agora en in de brugklas 0.290. Literatuur suggereert dat dit verschil in correlatie vooral bij leerlingen met hogere intrinsieke motivatie wordt geobserveerd, mogelijk is dit ook het geval bij deze leerlingen (Claessen, 2016, p. 55 – p. 59).

Begaafdheidsprofiel scholen

In 2013 is uit onderzoek gebleken dat veel docenten van Begaafdheidsprofiel scholen nog niet altijd over de juiste kennis beschikken om de groep hoogbegaafden les te geven (De Boer & Minnaert, 2013, p. 27). Verder blijkt dat scholen meer tevreden zijn in hun eigen zelfevaluatie van de school naarmate ze langer bestaan (De Boer & Minnaert, 2013, p. 53).

Theoretische effecten van Begaafdheidsprofiel scholen en Leonardo scholen

Het onderzoek van Hoogeveen *et al.* (2004) geeft een overzicht van verschillende onderwijsmethoden voor hoogbegaafden en het effect op intellectuele en sociaal-emotioneel gebied. De verschillende onderwijsmethoden zijn verrijking binnen de klas, plusklas, zomerprogramma, aparte klas, versneld leertempo en een aparte school voor hoogbegaafden. De Leonardo-school verzorgde uitsluitend onderwijs voor hoogbegaafden.

Het effect op de ontwikkeling van leerlingen bij het openen van een zelfstandige hoogbegaafden school vertoont twee kanten. Op intellectueel vlak zijn initiatieven voor hoogbegaafden vrijwel altijd positief (Hoogeveen, 2004). Gekeken naar de gemiddelde leerwinst zien we op basis van de meeste literatuur betere schoolprestaties voor rekenen/wiskunde (+0.33), betere schoolprestaties taal (+1.19), exacte vakken (+0.17) en sociale vakken (+0.08) (Hoogeveen, 2004, p. 31). Er zijn echter ook minder leerwinst of wisselende leerwinst op sociaal-emotioneel vlak gevonden, mogelijke door de isolering van hoogbegaafden (Hoogeveen, 2004, p. 31).

Cultuurprofiel

Cultuurprofiel scholen ruimen een prominente plek in voor kunst en cultuur. Scholen geven vaak invulling aan het cultuuronderwijs door aparte vakken. Sinds 2015 is het aantal scholen dat aan vakoverstijgende projecten doet wel gestegen. Vakkenintegratie wordt vaak nog lastig gevonden door de cultuur coördinatoren zelf (Sardes, 2017, p6). De coördinatoren geven aan dat de samenhang tussen de vakken het sterkst is in de bovenbouw. Er is wel een doorgaande lijn in het gehele onderwijs (onderbouw naar bovenbouw) door een opbouwende didactische aanpak (kennis laten maken), maar een doorgaande lijn tussen po-vo en vo-mbo/ho is vaak geen sprake (Sardes, 2017, p6). De mogelijkheid om examen te doen in de gevolgde cultuurvakken, en daarmee een "kunstdiploma" te halen, komt vaker voor op het havo/vwo dan op het vmbo vanwege de

mogelijkheid tot muziek op het havo/vwo en minder aanbod van handarbeid op het vmbo (Sardes, 2017, p41). Verder zijn bij Cultuurprofiel scholen meer mogelijkheden om een diploma met een kunstprofiel te halen dan bij andere kunstschole (78% versus 40% bij brede kunstschole).

De samenwerking van de scholen met centra voor kunst/cultuur, musea, bibliotheken en theaters leidt tot betere kwaliteit van het aanbod door leerlingen in aanraking te laten komen met de 'echte wereld' zeggen de cultuur coördinatoren (Sardes, 2017, p54). Leraren zijn iets minder positief over de effecten van de samenwerking met externe partners dan hun schoolleiders (Sardes, 2017, p7). Volgens docenten leidt het cultuuronderwijs tot meer plezier, meer kennis, meer vaardigheden en meer verbeeldingskracht en originaliteit (Sardes, 2017, p74). Het aanbieden van cultuurvakken verworven met bestaande vakken (bijv. een economie werkstuk over de invloed van migratie) motiveert leerlingen en laat ze op meerdere gebieden hun talent ontwikkelen volgens een leraar (Bulletin Cultuur & School, 2013, p.12).

Dalton-onderwijs

De pedagogisch-didactische onderwijsconcepten zijn alomvattende onderwijsvisies over de manier waarop een kind tot zijn of haar best tot bloei komt, vaak door de focus op niet-cognitieve vaardigheden. In het Dalton-onderwijs is dit het ondernemend en zelfverantwoordelijk in het leven staan. De Haan (2015, p. 138) concludeerde dat als een school overstapt naar het Dalton-concept de onderwijsresultaten verbeteren, maar dit komt niet door het Dalton-onderwijs specifiek maar doordat in het algemeen het onderwijs op de school opnieuw wordt ingericht. De verbetering heeft dus geen direct verband met het Dalton-concept, maar is een signaalfunctie voor aanzet tot schoolverbetering. Dalton-schole presteren bovendien niet significant beter op het gebied van rekenen en taal in het po dan andere scholen, behalve voor groep 2. Ook de niet-cognitieve uitkomsten (welbevinden, cognitief zelfvertrouwen en taakmotivatie) en burgerschap competenties zijn niet significant hoger voor Dalton leerlingen (Van der Zee, 2015, p. 110 – p. 123).

Democratische scholen

Oud-leerlingen van een democratische school in de VS gaven aan dat ze een achterstand hadden in bepaalde academische gebieden bij de vervolgopleiding, waarbij wiskunde het vaakst genoemd werd (Gray & Chanoff, 1986, p. 199). Oud-leerlingen ervoeren echter ook dat er meer motivatie was om verder te leren voor post-secondair of tertiair onderwijs en ze ervoeren dat ze goede controle hadden over zelfstudie in de vervolgopleiding (Gray & Chanoff, 1986, p. 199).

Ervaringsgericht onderwijs

Een ander pedagogisch-didactisch onderwijsconcept is het ervaringsgericht onderwijs, dat poogt het welbevinden en de betrokkenheid van leerlingen te bevorderen met als doel schoolprestaties te verbeteren. In Vlaanderen werd gemeten hoe basisschoolleerlingen het deden op de Leuvense betrokkenheidschaal Deze schaal (een schaal van 1-5) is door de KU Leuven specifiek ontwikkeld om welbevinden en betrokkenheid onder kinderen te meten, waarbij een gemiddelde onder 3.5 voor betrokkenheid of welbevinden 'niet voldoende' wordt bevonden. Kinderen scoorden hoger op welbevinden (3.36) dan betrokkenheid (2.72), maar meer dan de helft van de kinderen scoorden dus onder de norm (70 tot 92%) (Laevers & Declercq, 2018, p.5). Leerlingen rapporteerden een significant hoger welbevinden en betrokkenheid één jaar nadat het aanbod van onderwijs, de groepsklimaat, de ruimte voor initiatief, de organisatie en de begeleidingsstijl werden verbeterd (twee onderzoeken: circa 5% en 15%) (Laevers & Declercq, 2018, p.7). Het hanteren van ervaringsgericht onderwijs is dus geen garantie voor het verbeteren van welbevinden en betrokkenheid.

Europa als een leeromgeving op school

Maslowski *et al.* (2009) hebben onderzoek gedaan naar de internationale competenties van leerlingen in vwo2 en vwo4 in het Elos-onderwijs, de *Common Framework for Europe Competence* (CTEF). Deze vaardigheden zijn uitgesplitst in domeinen. De vier domeinen focussen zich allemaal

op een Europese/Internationale dimensie: Europees burgerschap, communicatie, samenwerken en werk verrichten/ondernemerschap tonen.

Op het vmbo is geen significante vooruitgang gevonden in deze 'internationale' competenties in leerjaar 4 ten opzichte van leerjaar 2. Voor de havo is dit het geval voor 1) kennis van Europese geografie en geschiedenis, 2) kennis van begrippen als Democratie en burgerschap en de internationale verklaringen waarin deze begrippen zijn vastgesteld en, 3) kennis van de EU, de invloed en de werkwijze hiervan. De kennis op het gebied van diversiteit binnen Europa en de structuur van Europese en internationale organisaties neemt niet toe. Voor vwo-leerlingen gaat de kennis op alle vlakken vooruit ten opzichte van de onderbouw (0.5 tot 1.5 punt op een 10 punt schaal). Dit effect is gecorrigeerd naar achtergrond kenmerken als herkomst ouders, geslacht en taalniveau.

Vwo 4 leerlingen doen vaker mee aan internationale uitwisselingen dan vwo 2 (zo'n 6 tot 10% meer) (Maslowski *et al.*, 2009, p. 69). Er is geen directe stijging gevonden in deelname in discussies over internationale kwesties tussen leerjaar 2 vwo en leerjaar 5. Deze deelname is vooral afhankelijk van deelname aan uitwisselingen, de vaardigheid om contact te leggen met mensen in het buitenland, de vaardigheid om uitwisselingen te organiseren en de Engelse taalvaardigheid. Daarmee hangen de internationale competenties meer samen met andere internationale competenties dan de leerjaren (Maslowski *et al.*, 2009, p. 72).

De houding van leerlingen tegenover culturele verschillen binnen Europa hangt niet samen met het leerjaar van de vwo-leerlingen (Maslowski *et al.*, 2009, p. 82). Slechts 6 tot 8% van de leerlingen is totaal niet geïnteresseerd in de lessen. 15% van de vwo 2 leerlingen is slechts geïnteresseerd in één activiteit, terwijl 18% van de vwo 5 leerlingen geïnteresseerd is in alle activiteiten (voorbereiding loopbaan). De interesse in een of meer activiteiten hangt niet samen met de leerjaren (Maslowski *et al.*, 2009, p. 83). De Engelse taalvaardigheid van vwo 5 leerlingen ten opzichte van vwo 2 leerlingen neemt gemiddeld 14,4% toe terwijl voor Duits en Frans er geen toename blijkt te zijn (Maslowski *et al.*, 2009, p. 90). Er is nauwelijks een verband tussen extra curriculaire activiteiten (zoals internationale uitwisselingen) en de CTEF competenties. De activiteiten van het Elos-onderwijs leiden niet direct tot de competenties, maar beïnvloeden de algemene vaardigheden en houdingen van de leerlingen (Maslowski *et al.*, 2009, p. 92).

Elos versus tweetalig onderwijs

Tto- en Elos leerlingen hebben evenveel kennis over Europa, zoals hoe Europa werkt en de geschiedenis ervan. Tto leerlingen hebben wel een positievere houding op het zichzelf informeren over Europa (+5.8%), contact leggen met buitenlandse jongeren (+5.5%) en houding t.o.v. uitbreiding van de EU (+13%). Elos leerlingen hebben echter meer interesse in het leren van talen (+6,3%) (Maslowski *et al.*, 2011, p. 88-89).

Havisten competent

Havisten Competent (haco) bereidt havo-leerlingen voor op de vervolgstap naar het hbo. Het doel is de doorstroom verbeteren. Uit onderzoek van Derriks *et al.* (2010, p. 1) blijkt dat de uitval onder niet-haco studenten ongeveer 17% is en voor haco-studenten 20%.

Het haco onderwijs kent negen competenties. In een enquête op het gebied van geleerde vaardigheden, gaven haco-leerlingen alleen op het gebied van 'reflecteren op de wijze waarop je in groepsopdrachten werkt' een gemiddeld significante hogere score dan niet-haco leerlingen (9,4% hoger) (Derriks *et al.*, 2010, p. 32). Er is geen significant verschil in de tevredenheid in de studiebegeleiding op het hbo en de oriëntatie op de vervolgopleiding in het vo. Wel zijn oud-haco-studenten over het algemeen minder tevreden met de studiebegeleiding op het hbo (Derriks *et al.*, 2010, p. 2). Daarentegen hebben oud-haco-studenten minder problemen ervaren in de afstemming tussen de vooropleiding en de vervolgopleiding rond de opleidingskeuze (25% haco, 29% niet, niet

significant) (Derriks *et al*, 2010, p. 2). In kwalitatief onderzoek gaven hbo-functionarissen aan dat zij ervaren dat oud-haco-studenten beter kunnen plannen dan niet-haco-studenten. Ook zien zij minder studiegerelateerde problemen bij de haco-groep (Derriks *et al*, 2010, p. 2).

I-school/iPad-school

Het werken met ICT blijkt op veel profiel- en conceptscholen een belangrijk item, zoals bij de iPad-scholen. Leerlingen op een I-school geven in kwalitatief onderzoek aan dat ze het werken met ICT/tablets als prettig ervaren en aansluit bij het werken met persoonlijke leertrajecten (Neto Gomes de Almeida, 2015, p. 44). Een kanttekening is wel dat volgens neurowetenschappelijke onderzoek de fijne motoriek van kinderen kan verslechteren indien er niet veel meer geschreven wordt op papier. Ook het herkennen van letters (de leesvaardigheid) kan achteruitgaan, omdat kinderen door het schrijven van de letters deze vaardigheid leren. (Francken, 2013, p.2 – p. 3).

Theoretische effecten van Kunskapsskolan

Vanuit theoretisch oogpunt kan er een positief effect worden verondersteld op de motivatie van leerlingen door de mate van zelfsturing op de Kunskapsskolan. Dit positieve effect wordt verondersteld op basis van de zelfbeschikkingstheorie (Deci en Ryan, 2000; zie ook Wikipedia (2019)). De NRO geeft aan dat de Kunskapsskolan valide instrumenten gebruikt om motivatie en zelfsturing van leerlingen te meten (NRO, 2017, p. 1 – p. 8).

Mediawijsheidscholen

Voor Mediawijsheid scholen gaf de Raad voor Cultuur (2005, p. 3) aan dat mediawijs zijn essentieel is op het gebied van onderwijs om te kunnen participeren in het maatschappelijk proces. Naast de media-educatie ligt de nadruk bij Mediawijsheid-scholen op het zelf maken of produceren van media-content. Dit leidt tot de mediawijsheid die burgers nodig hebben, volgens de Raad voor Cultuur.

Ondernemend leren

In Noorwegen heeft bij een ondernemend-leren-project het merendeel van de leerlingen aangegeven dat het project hun zelfvertrouwen en probleemoplossende vaardigheden had versterkt, 75% vond het onderwijs interessanter, 67% vond dat er een sterker gemeenschapsgevoel was tussen de leerling en leraar en 70% gaf aan dat vriendschap onder leerlingen was toegenomen. In internationaal onderzoek geloofde telkens ongeveer 2/3 van de deelnemers dat de vaardigheden sterk waren toegenomen door het gebruik van ondernemend leren: samenwerken in team (77%), probleem oplossen (66%), beslissingen nemen (59%) en economisch inzicht (69%) (Van den Berghe, 2012, p. 42). Ook is in een aantal onderzoeken een sterk enthousiast gevoel bij de leraren gevonden voor het ondernemend leren programma (tot wel 90% van de respondenten was enthousiast). Het ondernemersprogramma Het programma Kids in bizz van Jong Ondernemen had een positieve invloed op non-cognitieve en ondernemende competenties van leerlingen. Leerlingen uit groep 8 hadden meer zelfvertrouwen, durfden meer risico's te nemen, zijn meer prestatiegericht, meer proactief en tonen meer creativiteit en doorzettingsvermogen. (RVO, 2015, p. 6).

Montessorri-onderwijs

Montessori leerlingen in het vo presteren gemiddeld niet beter op het gebied van schoolprestaties (gemiddeld cijfer, onderwijsniveau, voldoende voor de vakken Engels, Wiskunde, Nederlands) en sociaaleconomisch gebied (niet cognitieve vaardigheden) volgens Ruijs (2017). Ook Bessembinders (2007) vindt ongeveer hetzelfde op het gebied van schoolprestaties. Bij een vergelijking tussen gemiddelde cijfers van leerlingen in het vo, en de uitsplitsing naar het soort school zijn er weinig verschillen te vinden tussen de Montessori-leerlingen en niet-Montessori leerlingen.

Ontwikkelingsgericht onderwijs

Het Ontwikkelingsgericht Onderwijs legt het accent op de brede persoonsontwikkeling en de zelfontplooiing en stelt als doel onderzoeksvaardigheden, sociale, morele en creatieve

vaardigheden te ontwikkelen. Op theoretisch vlak zijn er koppelingen tussen de verschillende levensfasen, behoeften, ontwikkeling van het kind en hoe OGO haar onderwijs inricht (De Haan, 2011). Naast theoretische onderzoeken, is in een empirisch onderzoek gevonden dat het schematiseren van reken-wiskunde problemen (bijvoorbeeld door het uittekenen van vijf plus twee) positieve gevolgen heeft voor de rekenvaardigheden in groep 3. Het schematiseren in reken-wiskunde onderwijs is een groot onderdeel bij het OGO-onderwijs (Didactief, 2013, p. 6). De Cito-toets (voor groep 3 uit het leerlingvolgsysteem) is onder leerlingen met schematisch reken-wiskunde onderwijs in groep 3 gemiddeld 10% beter gemaakt dan leerlingen met niet-schematisch reken-wiskunde onderwijs. Voor groep 4 is er geen verschil te zien in de prestaties tussen beide groepen (Poland *et al.*, 2010, p. 111). In een literatuurbespreking van onderzoek naar het OGO-onderwijs schrijft Didactief (2003, p.6) dat het OGO-onderwijs positief bijdraagt aan de werkhouding (groep 2), woordenschatuitbreiding (groep 2), schrijfvaardigheden (groep 3 en 4), begrijpend lezen (groep 4) en motivatie voor begrijpend lezen (groep 5 t/m 8).

Theoretische effecten van Scholen voor persoonlijk onderwijs

De SVPO-onderwijs visie is dat leerlingen beter kunnen presteren in kleinere klassen. Er zijn geen onderzoeken over dit onderwijs specifiek gedaan. Wel zijn er veel wetenschappelijke papers naar de effecten van klassengrootte. In het algemeen worden (kleine) positieve effecten gevonden op leerprestaties (CPB, 2016).

Scholen voor persoonlijk onderwijs versus Zelfstandig gymnasium

In een vergelijking van SvPO en het Zelfstandig gymnasium blijkt dat in het examenjaar op het vwo van het SvPO geen geslaagden had die zijn blijven zitten (89% op het zelfstandig gymnasium), een gemiddeld hoger CE-cijfer halen dan (7.0 tegenover 6.9), leerlingen deden meer examenvakken (9.4 tegenover 8.2) en ze haalden een hoger gemiddelde op de rekentoets (8.5 tegenover 7.3) (SvPO, 2018).

Slimfit

Een onderwijsinnovatie Slimfit wilde inhaken op de netwerk samenleving en kinderen vatbaar maken voor snelle veranderingen door heterogene groepen. Uit onderzoek bleek dat Slimfit scholen gemiddeld een 3% hogere citoscores hebben, wanneer groepsoverstijgend onderwijs wordt gecombineerd met differentiatie van het onderwijs naar leertempo. Volledig groepsoverstijgend onderwijs leidt tot gemiddeld 4% hogere cito-scores op Taal en Rekenen. (SEO, 2015a, p. 16) De werkdruk van leraren blijft gelijk (SEO, 2015a, p. 16). Bij het volledig invoeren van groepsoverstijgend onderwijs is sprake van minder zittenblijvers. (SEO, 2015b, p. 2). Tevredenheid van ouders is 4% hoger met invoering van groepsoverstijgend onderwijs, gedifferentieerd naar leertempo (SEO, 2015b, p. 2). Leraren gaven in kwalitatief onderzoek aan dat de mogelijkheid om jezelf te specialiseren in het po, een gevoel voor gedeelde verantwoordelijkheid met het team en een grotere samenwerking met de andere leraren als prettig werden ervaren (Snoek *et al.*, p. 45) Maar, er wordt ook soms meer werkdruk ervaren omdat de leraren bijvoorbeeld niet meer buiten mogen spelen met de kinderen (Snoek *et al.*, p. 49)

Sterrenschool

De Sterrenschool biedt flexibel onderwijs voor ouder en kind door in langere openingstijden les te geven (vaak tot een uur of zeven 's avonds). In 2011 begon een project met 12 po scholen die flexibele onderwijstijden hanteerden, waaronder de Sterrenschool. De Inspectie van het Onderwijs vond de eindresultaten voldoende op deze experiment-scholen, maar zag in 2014 een dalende trend doordat het aantal scholen met onvoldoende eindopbrengsten van drie naar zeven ging. De tussentijdse resultaten laten ook een daling zien op het gebied van spelling, rekenen-wiskunde en begrijpend lezen van de groepen 5 t/m 7 (De Weerd & Krooneman 2014, p. 60). Op een aantal scholen ging het wisselen tussen de lessen voor verschillende groepen leerlingen nog te vaak mis, zo bleef er niet genoeg onderwijstijd over (De Weerd & Krooneman 2014, p. 60).

10-14 Onderwijs

10-14 onderwijs biedt ruimte voor leerlingen tussen de 10 en 14 jaar om de stap naar het vo uit te stellen. Volgens de Onderwijsraad (2011) brengt een vroeg selectie moment bepaalde risico's met zich mee. Er zijn aanwijzingen dat het vroege selectie moment voordelig is voor getalenteerde leerlingen en minder voor de minder getalenteerde leerlingen. Het effect van de sociaaleconomische achtergrond op de schoolloopbaan kan daarom worden vergroot (Onderwijsraad, 2011, p. 46). Ook de grotere kans op een te lage inschatting. Het 10-14 onderwijs zou daarom afstroom moeten verkleinen en het gemiddelde advies niveau verhogen. Bij het Junior College in Groningen (een van de scholen die 10-14 onderwijs aanbieden) werd juist nog veel afstroom geobserveerd door de Inspectie van het Onderwijs, maar de algemene effecten zijn nog niet bekend van dit onderwijs (Onderwijsraad, 2011, p. 63).

Technasium

Technasia geven (extra) aandacht aan techniek in het curriculum. Uit interviews met meerdere docenten van drie Technasia blijkt dat het gebruik van een portfolio, en daarmee de evaluaties van de competenties van leerlingen, verschillend wordt uitgevoerd op de scholen. Hoe dit de algemene kwaliteit beïnvloedt is niet bekend, maar het Technasium-onderwijs wordt hiermee minder vergelijkbaar. Het verschillend gebruik komt mede omdat er geen sterk handvat omtrent het gebruik wordt aangereikt door de Stichting Technasium (Maessen & Westervoort, 2017, p. 29). De implementatie van het onderwijsconcept is overwegend positief verlopen volgens docenten op vijf Technasia (van Diggelen & Brok, 2013, p. 35). In het gegeven onderwijs van de vijf scholen zitten niet veel grote verschillen, maar wel in hoe de vakinhoudelijke ontwikkeling in het schoolbrede curriculum wordt vormgegeven (van Diggelen & Brok, 2013, p. 2). Ook in dit onderzoek wordt gewezen op de grotere rol die de Stichting moet dragen, omdat schoolleiders niet genoeg houvast hebben.

Het merendeel van de leerlingen op de vier Technasia geeft aan dat ze het Technasium interessant vinden (78,8%). Echter, een derde van de leerlingen doet heeft niet voor het Technasium gekozen, omdat ze een vervolgopleiding in de bètatechnologie later willen doen (Leijenaar, 2016, p. 30). Uit interviews met 42 oud-leerlingen van 6 Technasia blijkt een groot deel van de leerlingen voor een technische opleiding (36%) kozen of voor medische studies (12%). Veel leerlingen verklaarden dat het vak O&O belangrijk was in hun keuze (de Graaf, 2017, p. 26).

Voor het testen van competenties wordt voor de meeste van de 44 Technasia de Onderzoek & Ontwerpen (O&O) competentielijst gebruikt (door 88%), maar sommige scholen gebruiken ook alternatieve/zelf-gemaakte methoden (Maessen & Westervoort, 2017, p. 55). Het Technasium gebruikt zelf acht competenties: samenwerken, plannen & organiseren, productgericht werken, inventief zijn, individueel werken, procesgericht werken, doorzetten en kennisgericht werken. Maar het Hondsrug College gebruikt bijvoorbeeld maar vijf competenties, waarvan er maar één voorkomt in de Technasium lijst (Leerling 2020, 2017).

Topsport Talent scholen

Topsport talent/Loot-scholen bieden flexibel onderwijs aan, maar voor (potentiële) topsporters in het vo. Over het algemeen zijn de LOOT-scholen goed georganiseerd en bieden ze de sporttalenten goede ondersteuning bij de combinatie tussen sport en onderwijs (Reijgersberg *et al.*, 2013, p. 6). Er is nog winst te boeken op het gebied van maatwerk voor de leerlingen, bijvoorbeeld het langer doen over school om afstroom naar een lager niveau te voorkomen (Reijgersberg *et al.*, 2013, p. 6).

Tweetalig onderwijs

De Engelse taalvaardigheid is aanzienlijk hoger bij tto-leerlingen dan reguliere leerlingen (Huibregste, 2001). Tussen 1995 en 2000 haalden tto-leerlingen een 1.3 punt hoger cijfer op het centraal schriftelijk examen voor het vak Engels, een significant verschil. Dit blijkt vooral te komen

door een verhoogde kennis van woordenschat (40% hoger) en uitspraak (22%), wat getest is in de EFL Vocabulary Test. Verder is dit verschil in Engelse vaardigheid ongeveer constant na een jaar tto-opleiding in de verdere schooljaren tussen tto en niet-tto leerlingen (Huibregste, 2001, p. 15). Admiraal *et al.* (2006) vindt eenzelfde resultaat. Van der Kooij (2015) wijst erop dat master studenten met een tto-achtergrond betere prestaties leveren op bepaalde onderdelen van geschreven academische Engelse teksten. Deze onderzoeken wijzen erop dat tto-leerlingen een hogere Engelse taalvaardigheid hebben dan niet tto-leerlingen en dit verschil neemt toe in het eerste jaar van het tto-onderwijs.

Een meta-analyse van studies in de VS die kijken naar prestaties van leerlingen waarbij leerlingen onderwijs in hun moedertaal kunnen combineren met de officiële taal (Engels in het geval van de VS) laat zien dat er een klein positief effect met name op Engelse leesvaardigheid is (Reljic *et al.*, 2016, p. 29).

Vakcolleges

Vakcolleges bereiden vmbo-leerlingen voor op de overstap naar het mbo door een praktische opleiding in de richting van techniek of zorg aan te bieden. De Stichting Vakcollege heeft een aantal kernkenmerken opgesteld van haar onderwijs welke zijn beoordeeld door Glaude *et al.* (2011) op basis van interviews met directieleden en projectleiders. De geïnterviewde directieleden en projectleiders geven aan dat bij een vakcollege de technische leerloopbaan van leerlingen centraal staat, waardoor versnippering in het opleidingsaanbod voorkomen wordt en de garantie van (regionale) arbeidsmarktperspectieven wordt geboden. Verder geven de geïnterviewde directieleden en projectleiders aan dat er een "zomerlek" (uitval gedurende de zomer) tussen het vmbo en mbo wordt voorkomen door in het vijfde leerjaar (of in de zomer) leerlingen een stage te laten lopen waar zij ook hun leerplek in het mbo krijgen (Glaude *et al.*, 2011, p. 3).

Op twee Vakcolleges is gemeten hoe het staat met het welbevinden van leerlingen ten opzichte van het landelijke gemiddelde op het vmbo-b. De Vakcollege-leerlingen voelen zich over het algemeen prettiger in de omgang met docenten (vakcollege 1: 6,5% hoger dan het landelijk gemiddelde, vakcollege 2: 13% hoger, significant). Ook voor de omgang met medeleerlingen is dit het geval voor één school (2,5% hoger, significant). Het cognitief zelfvertrouwen is aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde (vakcollege 1: 8,6% hoger, vakcollege 2: 11,4% hoger; beide significant) en taakmotivatie (10,5% tot 13,2%, beide significant) (Glaude *et al.*, 2011, p. 89) De conclusie dat het Vakcollege leidt tot de gewenste positieve resultaten is echter nog te vroeg (Glaude *et al.*, 2011, p. 99), maar leerlingen voelen zich prettig met dit onderwijs.

Vrije scholen

In het Amerikaanse antroposofische onderwijs is er door de Meyere & de Mayo (2018, p. 15) onderzocht in welke mate oud-vrijeschool leerlingen bepaalde waarden belangrijk vonden in het leven. De leerlingen toonden het hebben van warme/goede relaties, zelfredzaamheid en ontwikkeling van talenten als drie belangrijkste doelen te vinden. Mensen die eerdergenoemde waarden belangrijk vinden, worden geassocieerd met het hechten van een grotere waarde aan intrinsieke zaken. Deze leerlingen halen hun welbevinden meer uit zichzelf dan uit extrinsieke of materialistische zaken (zoals financiën).

Categorale gymnasia

Het Zelfstandig gymnasium probeert een intellectueel klimaat met de hoogste onderwijskwaliteit te realiseren voor de beste leerlingen. De beschermde omgevingen die zelfstandig gymnasia bieden aan leerlingen is wat betreft het leerproces goed, maar het kan soms ook leiden tot een ongelijke afspiegeling van de samenleving wat betreft diversiteit (Klaassen & Vreugdenhil, 2012, p. 9). In veel zelfstandig gymnasia scholen heerst een open klimaat, waar diversiteit omarmt wordt (Klaassen & Vreugdenhil, 2012, p. 99). De Stichting het Zelfstandig Gymnasium heeft een werkgroep voor sociale klimmers (leerlingen met een andere achtergrond dan de traditionele

westers met hoogopgeleide ouders) opgericht in 2012. Er is zorg voor deze groep leerlingen om op een succesvolle manier het gymnasium onderwijs te doorlopen, omdat de cultuur op gymnasia als gesloten kan worden ervaren door deze groep (SHZG, 2016).

6 Segregatie

Dit hoofdstuk beschrijft de segregatie in het primair onderwijs (po) en voortgezet onderwijs (vo) langs drie dimensies: opleidingsniveau ouders; inkomen ouders en de migratieachtergrond van de kinderen. Met segregatie wordt hier bedoeld de ongelijke verdeling van leerlingen over scholen in een gemeente. De segregatiemaat die we hanteren is de Dissimilariteitsindex (DI) die de ongelijke verdeling van twee groepen ten opzichte van elkaar meet. De waarden van deze maat lopen van 0 (geen segregatie) naar 100 (volledige segregatie). In deze sectie zijn we specifiek geïnteresseerd in hoe groot de relatieve bijdrage is van verschillende concepten en profielen aan de ongelijke verdeling van leerlingen. De getallen die we presenteren geven het deel weer van de totale segregatie dat toe te wijden is aan de verschillende concept- en profielscholen.

In het algemeen zien we dat de concept- en profielscholen die we in beeld hebben niet extra bijdragen aan segregatie in het vo. Vorig jaar lieten we zien dat scholen van bepaalde geloofsgemeenschappen anders bijdragen aan de segregatie in steden. Ook tussen profiel- en conceptscholen zien we verschillen in de relatieve bijdrage aan segregatie langs drie dimensies: opleidingsniveau van de ouders; inkomen van de ouders en de migratieachtergrond van de kinderen. In vmbo-gt, op de havo en het vwo zien we dat veel profielscholen (inclusief de categorale gymnasia) een relatief kleine bijdrage aan segregatie hebben dan kan worden verwacht op het aantal leerlingen dat dit soort scholen bezoekt. Van de profielscholen draagt Tweetalig onderwijs het meeste bij aan segregatie. Er is deels ook een versterkende werking van Technasia. Tweetalig onderwijs doet dat langs alle drie de lijnen, terwijl het bij Technasia vooral om segregatie langs het inkomen en de opleiding van de ouders gaat. Bij de conceptscholen zien we dat Montessori- en Vrije scholen voor opleidingsniveau van ouders segregatie versterken in het po en vo, terwijl de andere concepten geen extra bijdrage aan segregatie leveren. De bijdrages zijn in het po klein, terwijl fors in het vo. Vrije scholen dragen ook bij aan segregatie langs migratieachtergrond, terwijl er ook een bijdrage aan segregatie langs inkomen is van Montessori scholen in het vwo.

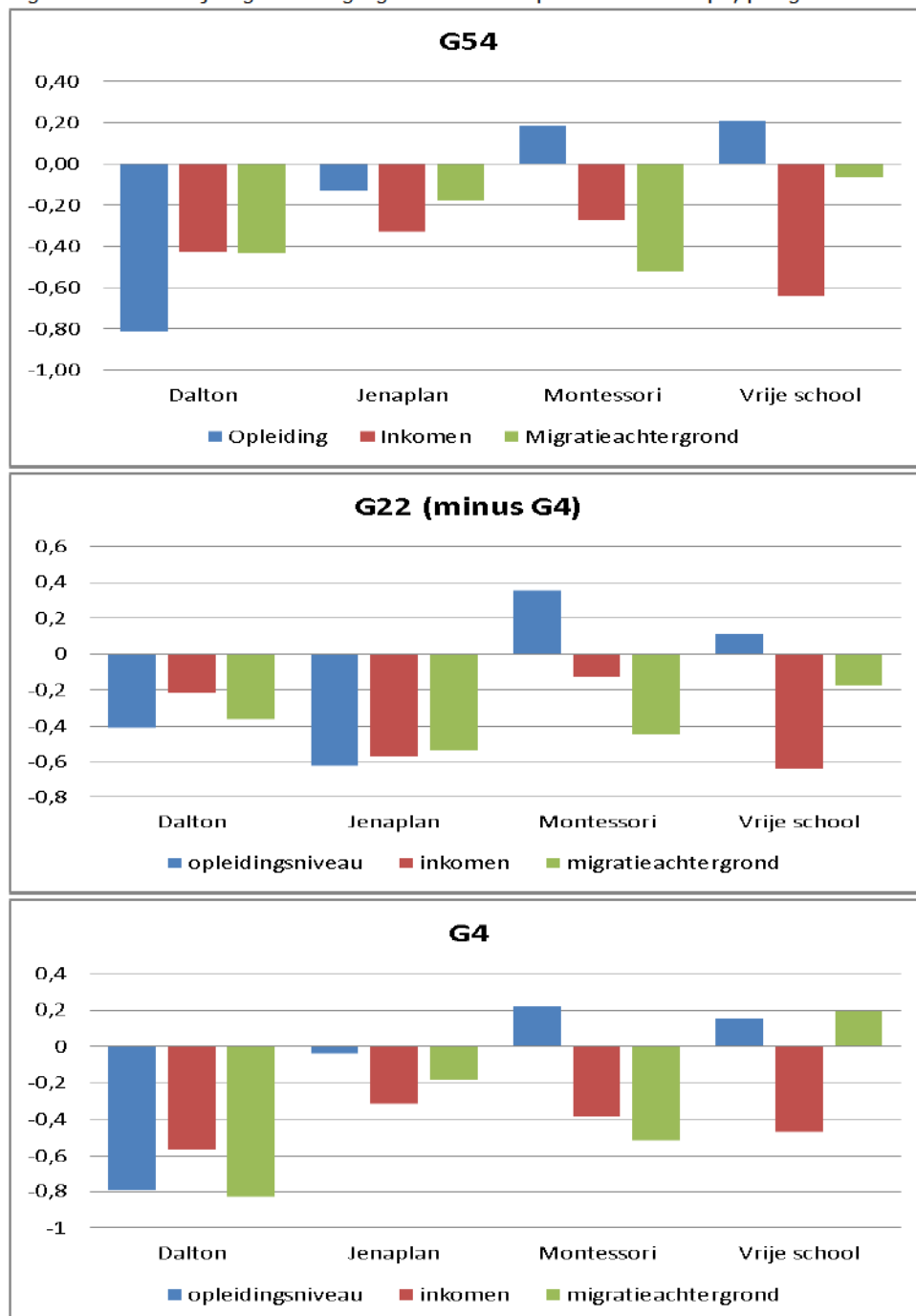
PO

Hieronder bespreken we analyses naar segregatie in het po voor drie groepen gemeentes: (1) alle gemeentes in Nederland met minimaal 6000 po-leerlingen (54 steden), en verder zoomen we in op de groetere gemeentes met een uitsplitsing van (2) de vier grote gemeentes (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) en (3) de grotere gemeentes met meer dan 10,000 po-leerlingen (22 steden, min de G4). De laatste groep gemeentes bestaat uit Almere, Groningen, Enschede, Zwolle, Apeldoorn, Arnhem, Ede, Nijmegen, Amersfoort, Haarlem, Haarlemmermeer, Zaanstad, Dordrecht, Zoetermeer, Breda, Den Bosch, Eindhoven en Tilburg.

Conceptscholen

Vergeleken met de overige scholen hebben de meeste conceptscholen een relatief kleine bijdrage aan segregatie dan kan worden verwacht op het aantal leerlingen dat dit soort scholen bezoekt. Jenaplan- en Daltonscholen hebben over alle onderzochte groepen gemeentes geen extra effect op schoolsegregatie. Montessori- en Vrije scholen hebben dit wel voor opleidingsniveau, wat betekent dat ze net wat meer bijdragen aan segregatie langs deze lijn. Vrije scholen laten daarnaast ook voor migratieachtergrond een kleine plus zien in de G4.

Figuur 6.1 Extra bijdrage aan segregatie van conceptscholen in het po, per gebied.

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden, CBS data en data over variëteit en vernieuwing.

VO

Hieronder bespreken we analyses naar segregatie in het vo voor drie groepen gemeentes: alle gemeentes in Nederland met minimaal 3000 vo-leerlingen (52 steden), en verder zoomen we in op de groetere gemeentes met een uitsplitsing van (2) de vier grote gemeentes (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) en (3) de groetere gemeentes met meer dan 5,000 vo-leerlingen (18 steden, min de G4). De laatste groep gemeentes bestaat uit Almere, Groningen, Zwolle, Apeldoorn, Nijmegen, Amersfoort, Haarlem, Zaanstad, Gouda, Leiden, Breda, Den Bosch, Eindhoven en Tilburg.

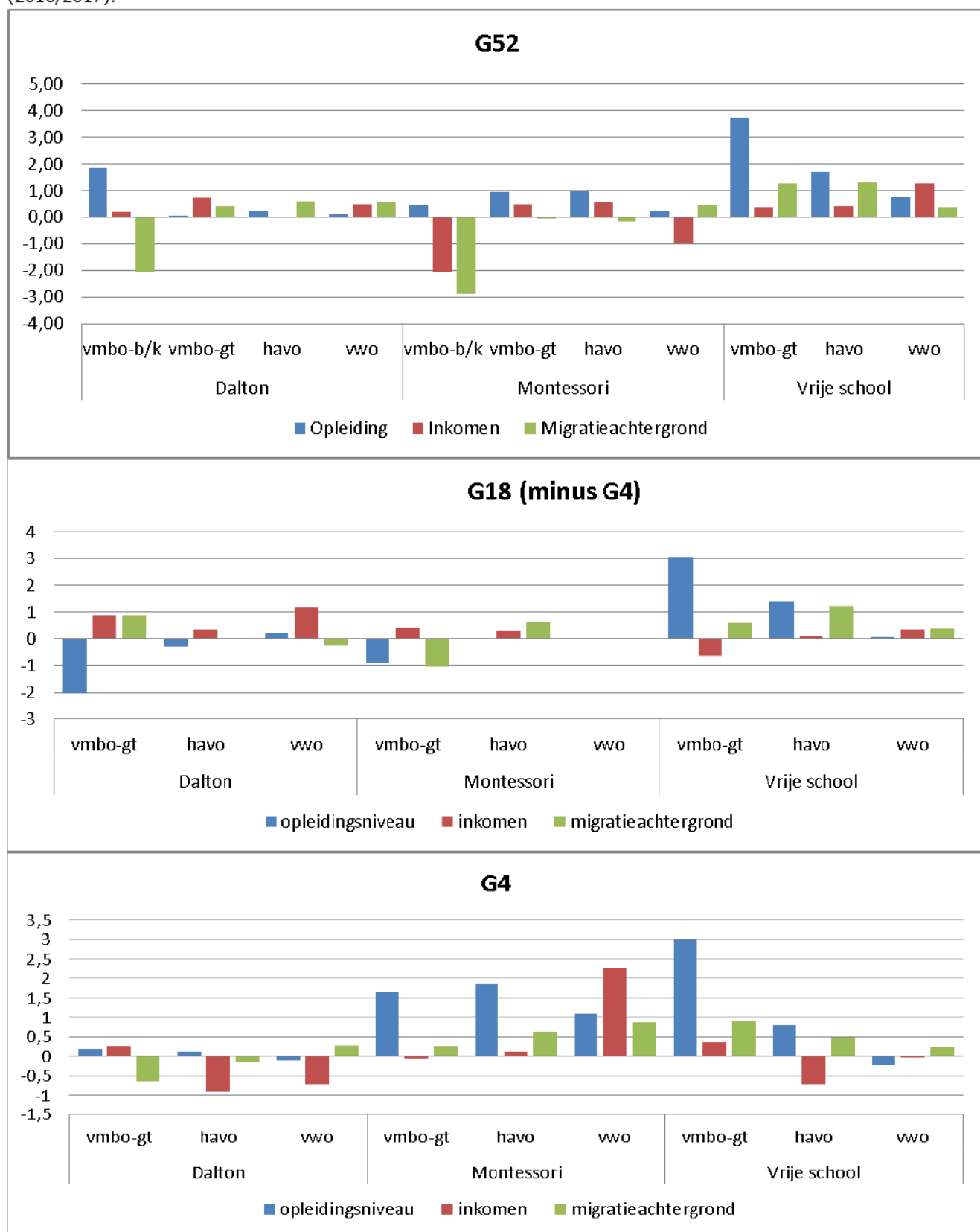
Voor het voortgezet onderwijs hebben we de segregatie berekend per onderwijsniveau. Leerlingen in het vmbo in de richtingen kader en basis (vmbo-b en -k) zijn samen genomen. De waarde van de segregatie-maat zou hoger zijn als we alle onderwijsniveaus samen zouden nemen, aangezien leerlingen binnen onderwijsniveaus meer op elkaar lijken qua achtergrond. Maar sinds leerlingen kiezen tussen scholen binnen onderwijsniveaus is de relevante vergelijking de extra bijdrage aan segregatie van profiel- en conceptscholen binnen onderwijsniveaus.

Conceptscholen

In de figuren hieronder zien we dat de drie concepten elk een andere bijdrage aan segregatie hebben. Voor Daltonscholen zien we in geen van de drie stedenclusters een bijdrage aan segregatie. Montessorischolen leveren alleen in de G4 een extra bijdrage aan segregatie, wel voor alle onderwijsniveaus. Vrije scholen springen er in alle drie de stedenclusters uit met hun segregerende werking, wat betreft opleidingssegregatie in het bijzonder.

Voor vmbo-b/-k kunnen we alleen de bijdrage aan segregatie van conceptscholen laten zien in de G52 aangezien er te weinig conceptscholen zijn in de andere stedenclusters.

Figuur 6.2: Extra bijdrage aan segregatie van conceptscholen in het vo in verschillende stedenclusters (2016/2017).

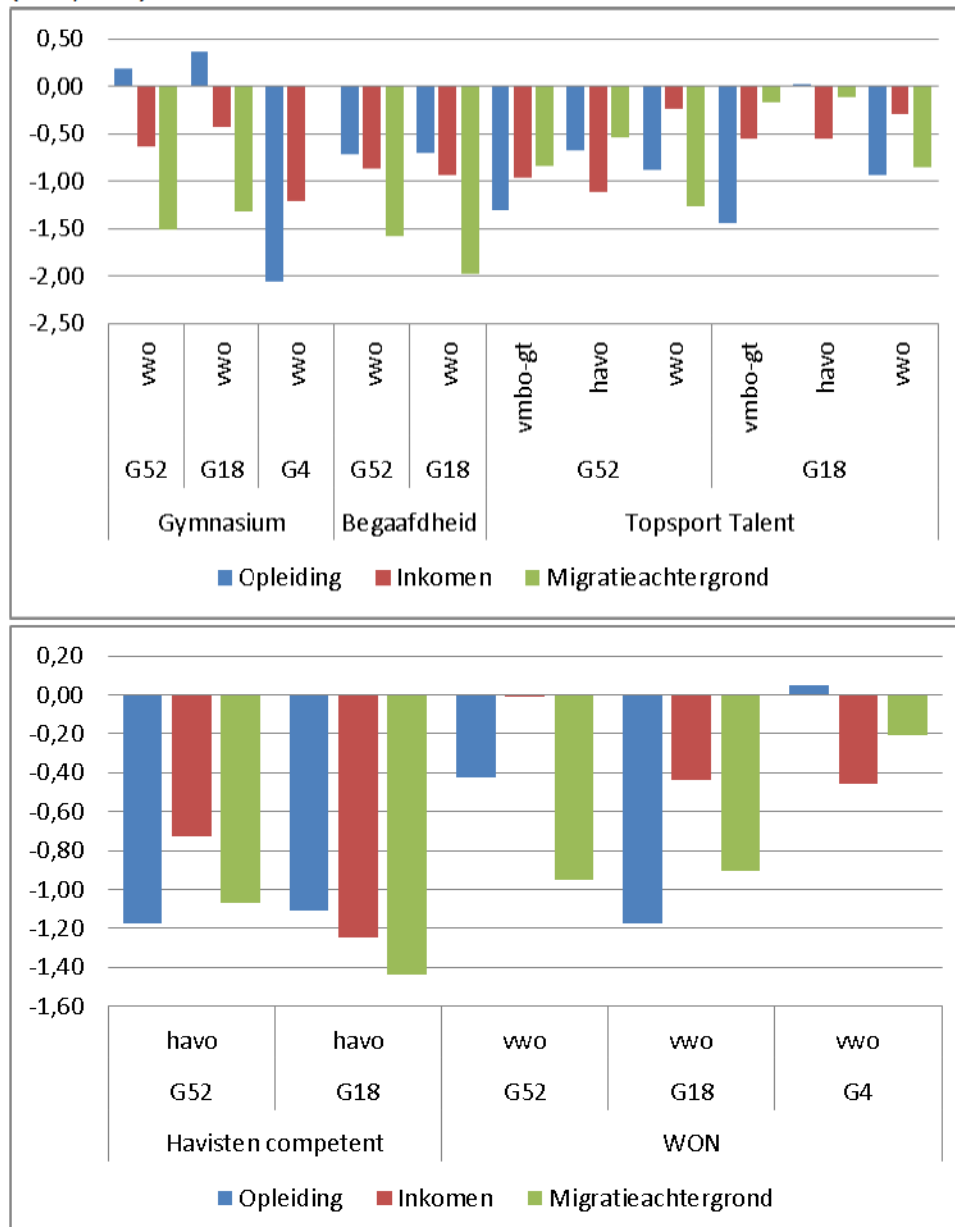

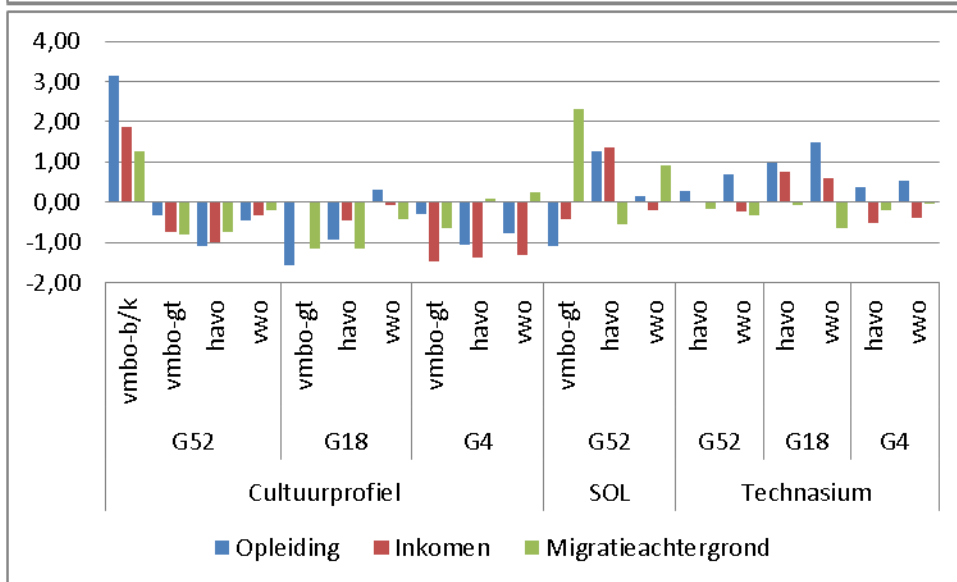
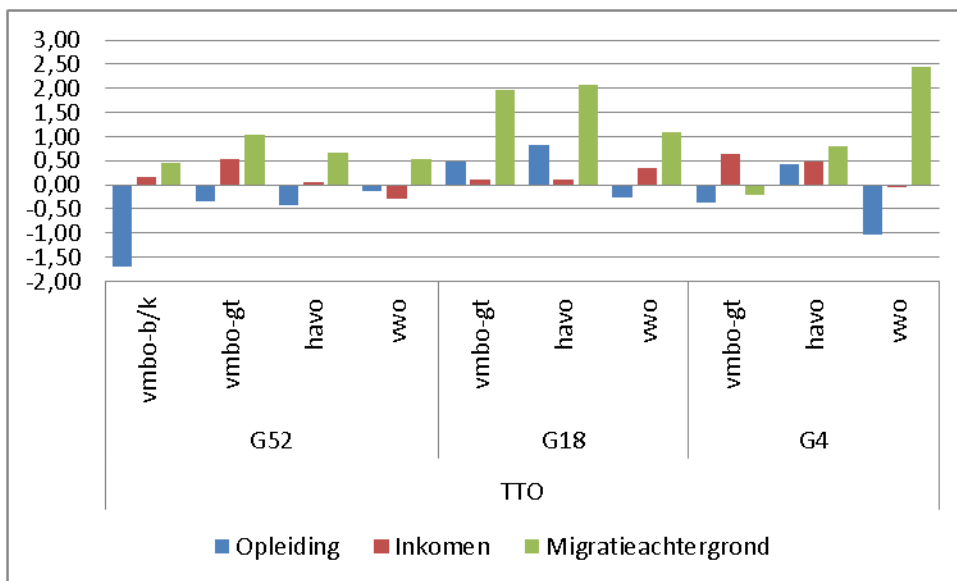
Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden, CBS data en data over variëteit en vernieuwing.

Profielscholen

In het algemeen zien we dat profielscholen segregatie niet vergroten en zelfs verkleinen. In de G52 zien we bij het vmbo-b/-k dat Cultuurprofiel scholen (n=7) segregatie versterken en bij vmbo-gt Scholen voor Ondernemend Leren (n=5). In alle stedenclusters en bij de meeste onderwijsniveaus zien we een licht tot fors segregerende werking van scholen voor Tweektalig onderwijs. Technasium scholen hebben een licht extra bijdrage aan segregatie. Interessant genoeg leveren de categorale gymnasia, en ook begaafdheidprofiel scholen, geen extra bijdrage aan de segregatie binnen het vwo. Vooral de negatieve bijdrage aan segregatie tussen kinderen met en zonder migratieachtergrond is opmerkelijk.

Figuur 6.3: Extra bijdrage aan segregatie van profielscholen in het vo in verschillende stedenclusters (2016/2017).

Bron: Gegevens op basis van 1cijferbestanden, CBS data en data over variëteit en vernieuwing.

7 Monitoring, evaluatie & kennisdeling

7.1 Monitoring en evaluaties

Op basis van de documentanalyse die we hebben uitgevoerd op de gevonden monitors en evaluatie kunnen we concluderen dat vrijwel alle profielen en concepten (op wat uitzonderingen na) zichtbaar bezig zijn met een vorm van evaluatie en/of monitoring. Regelmatig is ook onderzoek uitbesteed aan onderzoeksbureaus om een aantal aspecten van het gegeven onderwijs helder te krijgen.

Beschrijving documentanalyse

De documenten voor deze analyse zijn verzameld via internet. Bij de verzameling van deze documenten werd er specifiek gezocht naar drie soorten bronnen. De eerste zijn instrumenten van kwaliteitszorg. Dit houdt in dat deze bron iets zegt over op welke manier het concept of profiel haar onderwijskwaliteit bewaakt of verbetert. De tweede categorie is de monitor. Hieronder wordt verstaan dat deze bron de stand van zaken weergeeft wat betreft de uitvoering van het concept of profiel ('monitoring'). De derde categorie is de evaluatie. Hierbij is gelet op onderzoeken die een causaal effect van het concept of profiel willen bewijzen, bijvoorbeeld het verbeteren van de Engelse taalvaardigheid.

De vragen die we met de documentanalyse willen beantwoorden zijn: (1) Wat zijn de (non) cognitieve doelen zijn van het concept of profiel?; (2) Hoe bewaakt het concept of profiel de kwaliteit van haar onderwijs bewaakt?; (3) Wat zijn de effecten van het concept of profiel? (4) Welke andere informatie is beschikbaar over de algemene voortgang of de effectiviteit van het concept of profiel?

Het is echter zo dat profielen en concepten en scholen dit heel verschillend aanpakken en niet alle onderzoeken van voldoende kwaliteit zijn. Het is moeilijk om een uitspraak te doen over de effectiviteit van het onderwijs als a) enig onderzoek ontbreekt, b) effecten verondersteld worden op basis van theoretische argumenten, c) het onderzoek zich richt op een kleine subgroep van de gehele leerlingenpopulatie of d) als er geen adequate controlegroep wordt gebruikt. Scholen kunnen prestaties inzichtelijker maken door schoolprestaties te vergelijken tussen de eigen leerlingen en een controlegroep. Bijvoorbeeld door uitkomsten van de eigen leerlingen te vergelijken met het landelijk gemiddelde of, nog beter, soortgelijke leerlingen in andere klassen of op andere scholen. Dit geldt zowel voor cognitieve als niet-cognitieve uitkomsten, zoals zelfvertrouwen. Het merendeel van de onderzoeken die door de scholen zelf uitgevoerd zijn, of via opdracht, valt onder categorie b of c. Onderzoek doen naar vernieuwingen op school is zeker niet makkelijk (Nijland en collega's, 2015), al zijn er meerdere handleiding en instellingen die scholen hierbij (betaald) kunnen helpen (bijv. de *DIY Evaluation Guide* van de Education Endowment Fund, *What works clearing house* of de datateams van de Universiteit Twente). Ook wetenschappers kunnen helpen. Voor sommige profielen en concepten hebben (externe) wetenschappers onderzoeken uitgevoerd naar de effectiviteit van het concept of profiel waarbij ook een adequate controlegroep is gebruikt om uitkomsten mee te vergelijken (bijv. Ruijs, 2007, naar Montessorionderwijs).

Het probleem zit niet in het feit dat onderzoek niet of nauwelijks gedaan wordt, of dat onderzoek niet van de allerhoogste kwaliteit is. Het probleem is dat vrijwel alle profielen en concepten zich focussen op bepaalde doelen. Deze doelen worden vaak op de websites van de profielen en concepten onderstreept. Er is echter weinig onderzoek wat deze goede punten ook echt kan aantonen en ook *trade-offs* laat zien met andere leerlinguitkomsten. Het is bijvoorbeeld belangrijk om te weten, als ouder van een hoogbegaafd kind, dat in het algemeen de leerprestaties van hoogbegaafde leerlingen verbeteren op een aparte hoogbegaafde school. Tegelijkertijd presteren

deze leerlingen minder goed op sociaal-emotioneel vlak. Deze informatie is belangrijk voor ouders en leerling om een goede schoolkeuze te kunnen maken.

Box: Monitoring versus evaluatie?

We maken in onze bespreking een onderscheid tussen monitors en evaluaties. Met monitors bedoelen we dat is bekeken wat de "stand van zaken" is: Hoe doen de leerlingen het op bepaalde (cognitieve en non-cognitieve) uitkomsten? Een evaluatie gaat verder omdat daar het doel is uit te vinden of de gevonden stijging of daling in uitkomsten een direct gevolg is van het bijzondere aanbod. Met andere woorden, is er een causaal verband? Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat leerlingen over tijd een stijging laten zien in bepaalde uitkomsten (monitor), laten we zeggen motivatie. Maar komt deze stijging in de motivatie door het concept of profiel? Of was de motivatie van de leerlingen ook wel gestegen zonder het concept of profiel? Zien we een soortgelijke stijging in de motivatie bijvoorbeeld op alle scholen, ook bij de scholen zonder het concept of profiel?

Voor een aantal profielen en concepten zijn er goede onderzoeken te vinden. Voor het Elos-onderwijs zijn er verschillende onderzoeken (Maslowski en coauteurs, 2009; 2011) gedaan naar de Europese competenties van de leerlingen. Er is geprobeerd om via toetsen inzichtelijk te maken hoe de leerlingen ervoor staan. In het onderzoek zelf zijn ook verklaringen voor verschillen in leerjaren of onderwijsniveaus besproken. Ook zijn deze uitkomsten vergeleken met leerlingen op het tweetalig-onderwijs (Maslowski en coauteurs, 2011), omdat er een redelijke mate is van vergelijkbaarheid van deze profielen en concepten (het voorbereiden op een internationale samenleving). Voor het tweetalig onderwijs zijn er ook goede onderzoeken beschikbaar (Huibregste, 2001; Admiraal, 2006) waarin de taalvaardigheid van het Engels wordt gemeten. Daarbij zijn naar cijfers op het centraal schriftelijk examen gekeken, de verschillen in tto en niet-tto leerlingen zijn statistisch getoetst en de Engelse taalvaardigheid is op een gestandaardiseerde vocabulaire toets verder onderzocht. Dit soort onderzoeken tonen direct de effectiviteit van het onderwijs aan (meer Europese competenties, betere Engelse taalvaardigheid) in relatie tot het doel van de profielen en concepten.

Het Vakcollege heeft ook een dergelijk onderzoek laten doen (Glaude en coauteurs, 2011) naar de relatie tussen uitkomsten en de beoogde doelen van het onderwijs (beperken van uitval tussen het vmbo en mbo). Bij het OGO-onderwijs worden prestaties op het gebied van rekenen in groep 3 gemeten (Poland en coauteurs, 2010), direct nadat in groep 2 het schematiseren (een belangrijk onderdeel van het onderwijs) wordt gebruikt als methode. In het Dalton-onderwijs is ook gekeken naar de vergelijking in prestaties van Dalton-leerlingen en niet Dalton-leerlingen (Van der Zee, 2015). SEO (2015) heeft onderzoek gedaan naar de prestaties en werkdruk op Innovatie Impuls/Slimfit scholen. Ruijs (2017) heeft onderzocht hoe Montessori leerlingen op cognitief en niet-cognitief vlak presteren in vergelijking met niet-Montessori leerlingen. Dergelijke onderzoeken onderstrepen de effectiviteit van het onderwijs en maken de opbrengsten hiervan zichtbaar.

Bovenstaande voorbeelden zijn zeker niet alle goede onderzoeken die gedaan zijn. Het geeft echter een goed beeld hoe profielen en concepten, middels onderzoek, zichtbaar kan maken wat precies de opbrengsten zijn van het onderwijs.

Het Ervaringsgericht-Onderwijs richt zich op het welbevinden en de betrokkenheid van het kind. In Vlaanderen is op Belgische scholen onderzocht hoe het staat met het welbevinden en betrokkenheid van de leerling. In dit onderzoek (Laevers & Declercq, 2018) is de Leuven-schaal gebruikt om deze twee indicatoren uit te drukken. Gegeven dit al bestaande meetinstrument is het daarom betreurenswaardig dat in Nederland nooit een dergelijk onderzoek is uitgevoerd. Verbetert het welbevinden of de betrokkenheid ook écht door het onderwijs?

Ook het begaafdheidsprofiel heeft onderzoek laten doen naar de effectiviteit van haarzelf als organisatie in verschillende beleidsdomeinen (de Boer & Minnaert, 2011). Alhoewel dit onderzoek zeer nuttig is om de organisatie goed neer te zetten en mogelijke pijnpunten te verhelpen, wordt er niet onderzocht welk effect het onderwijs op de hoogbegaafden heeft.

Verder is te zien dat een veelgebruikte onderzoeksmethode het afnemen van interviews is. Hoewel goed uitgevoerd kwalitatief onderzoek belangrijk en zeer inzichtelijk is, is het vaak lastiger om conclusies te trekken over de effectiviteit van een bijzonder aanbod voor de hele leerlingenpopulatie. Toch lijkt deze onderzoeksmethode de meest gebruikte om onderwijs te evalueren. Zo heeft de I-school bijvoorbeeld kwalitatief onderzoek laten doen bij leerlingen en gevraagd of zij het prettig vinden om met de iPad te werken (Neto Gomes de Almeida, 2015). Interviews geven hierbij zeer waardevolle informatie voor de school en na een dergelijk onderzoek kan de school goed zichzelf evalueren en het onderwijs bijsturen. De mate waarin leerlingen het gebruik van een iPad prettig vinden zegt dan weer niet per definitie iets over de effectiviteit van de I-scholen. Vinden leerlingen het onderwijs prettiger dóór een iPad of door iets anders? Een ander voorbeeld is een onderzoek van het Vakcollege (Glaude en coauteurs., 2011). Hierin worden interviews afgenomen met schooldirecteuren en projectleiders over de directe doelen van het Vakcollege. Zo is de uitval in de zomer tussen vmbo/mbo en het school-brede curriculum bekeken. Interviews met leraren, leerlingen of directeuren zijn zeer informatief, maar de mening van leraren over of zij vinden dat "... gemotiveerder [zijn] sinds de invoering van dit onderwijs" beantwoord is geen bewijs voor de effectiviteit van het onderwijs.

Het komt ook voor dat profielen en concepten hun aanbod voornamelijk onderbouwen met theoretische argumenten. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek naar het OGO (De Haan, 2011). Hierin zijn theoretische/onderwijskundige ketens gemaakt tussen het gegeven onderwijs en bepaalde literatuur of theorie. Of de theorie in deze gevallen ook daadwerkelijk zo uitpakt is hier niet onderzocht.

We zien ook veel onderzoeken naar de organisatie van het profiel en concept of de opstartfase. Zo is er een onderzoek naar de Begaafdheidprofielschool naar hoe tevreden elke school is en focust zich op de organisatie. Dit is belangrijke informatie om verbeteringen door te voeren op de school en ook om draagvlak te creëren voor aanpassingen, maar het zegt weinig over de effecten van het profiel of concept op de leerlingen.

In totaal is er naar 38 verschillende profielen en concepten een documentanalyse gedaan. Sommige van deze profielen en concepten zijn actief in het po, vo of po & vo. In 9 gevallen (23,7%) is een evaluatie gevonden; een onderzoek dat getracht heeft een causaal verband tussen leerlingenuitkomsten en het bijzondere onderwijs in kaart te brengen. In 12 van de 38 gevallen is er een monitor gevonden, waar de stand van zaken van het onderwijs is opgemaakt (zonder causaal verband). Drie profielen en concepten hebben zowel een monitor als evaluatie gedaan van het onderwijs. Dat betekent dat bijna de helft (18, 47,4%) van de profielen en concepten een dergelijk onderzoek heeft laten doen/gedaan. Vijf profielen en concepten (13,2%) hebben geen enkel relevant onderzoek gedaan .

Het is begrijpelijk dat niet alle profielen en concepten een evaluatie of monitor heeft laten doen. Onderzoek, zeker een uitgebreid onderzoek, kost veel geld. Elke vorm van onderzoek zal een schoolorganisatie helpen bij het verbeteren van het onderwijs. Echter, maakt niet ieder onderzoek de opbrengsten van het gekozen onderwijs inzichtelijk. Voor circa 40% van de profielen en concepten zien we dat onderzoek is gedaan, maar dit nog niet onder de gehanteerde definitie van evaluatie of monitor te scharen is. Het (goed) inzichtelijk maken van de onderwijsopbrengsten kan profielen en concepten helpen bij het onderstrepen van de winst voor leerlingen. Het bovenstaande laat daarom niet onverlet dat vernieuwingsonderwijs, zoals profielen en concepten, een bepaalde

wetenschappelijke (evaluatie), of ten minste een gedegen (monitor) grondslag dient te hebben, zodat onderwijsopbrengsten inzichtelijker gemaakt kunnen worden.

7.2 Kennisdeling

Er zijn een aantal initiatieven (geweest) om kennisdeling te stimuleren. Hieronder beschrijven we er twee.

Durven, delen, doen.

De VO-raad heeft tussen 2008 en 2011 lokale initiatieven gesteund om verantwoord innoveren door scholen zelf te stimuleren. Scholen met goede vernieuwingen kregen hier een budget voor, alsmede steun van onderzoekers van de UvA om lessen uit te zetten en data te interpreteren. Het opbrengstgericht werken (opbrengsten van de innovatie), samen met het cyclisch werken (structuur in de innovatie) en de centrale rol van de leraar (materialen aanvragen) waren de belangrijkste factoren van dit project. Daarnaast werd een leerbiografie bijgehouden, waarin leraren met uitgebreide data van leerlingen (citoscore, IQ, absentie, cijfers etc) het leerproces om de zes weken bespraken ter evaluatie.

Leerling 2020/Leerlabs

In 2015 hebben 200 betrokken scholen aan het initiatief leerling2020. Het doel was om leerlingen een meer gepersonaliseerd onderwijs te kunnen aanbieden. Hierbij spraken scholen met elkaar, over verschillende thema's, om tot goede praktijkvoorbeelden te komen. Dit werd per onderwerp gedaan in zogeheten leerlabs. Onderling kennis delen was het hoofddoel bij deze scholen, over thema's zoals 21e eeuwse vaardigheden, individuele leerroutes en digitale didactiek.

Referenties

- Kunskapsskolan (2018). About us. Verkregen op 20-11-2018: <http://www.kunskapsskolan.com/aboutus/history.4.610512e415309a9b488af0b0.html>
- Montessori Dachverband Deutschland E.V. (2018). Montessori faciliteiten. Verkregen op 20-11-2018: <http://www.montessori-deutschland.de/einrichtungen.html>
- Montessori Onderwijs (2018). Montessori scholen in België. Verkregen op 20-11-2018: <http://montessori-onderwijs.weebly.com/scholen-in-belgieuml.html>
- OECD (2016). Starting Strong IV: Monitoring quality in early childhood education and care country note (France). Verkregen op 20-11-2018: <http://www.oecd.org/education/school/ECECMN-France.pdf>
- Frontier Centre for Public Policy (2005). Kunskapsskolan – An Entrepreneurial Success Story, Verkregen op 20-11-2018: <https://fcpp.org/files/9/FB035Kunskapsskolan.pdf>
- The Guardian (2011). Doubts grow over the success of Sweden's free schools experiment. Verkregen op 20-11-2018: <https://www.theguardian.com/world/2011/sep/10/sweden-free-schools-experiment>
- Wikipedia (2018) Dalton Plan. Verkregen op 22-11-2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Dalton_Plan#Belgium
- De Haan (2015). Schoolverbetering in het daltononderwijs
- Van der Zee (2015). De effectiviteit van daltononderwijs
- Ruijs (2017). The Effects of Montessori Education: Evidence from Admission Lotteries.
- Bessembinders (2007). Montessori-leerlingen presteren beter? (masterscriptie)
- De Meyere & Mayo (2015), Intentions towards adulthood in waldorf educational praxis
- Claessen (2016) Tegels van Agora Rapport (van een Agora School in Roermond)
- De Haan (2011). Persoonsvorming en Ontwikkelingsgericht Onderwijs
- Didactief (2013). Ontwikkelingsgericht onderwijs-special
- Laevers & Declercq (2018). How well-being and involvement fit into the commitment to children's rights
- Van Rens, Elling & Reijgersberg (2013). Topsport Talent Schools in the Netherlands: A retrospective analysis of the effect on performance in sport and education
- De Weerd & Krooneman (2014). Monitor experiment flexibilisering onderwijstijd
- Maslowski, Naayer, Oonk & VanderWerf (2009). Effecten van internationalisering in het voortgezet onderwijs
- Maslowski, Naayer, Oonk & VanderWerf (2011). De Europese en internationale oriëntatie in het tweetalig voortgezet onderwijs
- Huibregtsen (2001). Onderwijs in twee talen.
- Reljic, Ferring & Martin (2014). A meta-analysis on the effectiveness of bilingual programs in Europe.
- Glaudé, Voncken & vanEck (2011) Doorlopende leerweg door het Vakcollege
- Derriks, Mechtild en Margaretha Vergeer. (2010). Van havo naar hbo; ervaring met het programma Havisten Competent.
- Verbeek (2013). De ontwikkeling van een itembank voor Wetenschapsoriëntatie
- Onderwijsraad (2010). Vroeg of laat.
- De Boer, Brakke & Minnaert (2013). Scholen VO profileren zich tot begaafdheidsprofiel; Docentcompetenties en mate van tevredenheid over het begaafdheidsprofiel van de school.
- Hoogeveen et al (2004). Onderwijsaanpassing voor hoogbegaafde leerlingen. *Effect van dit soort onderwijs (net als Leonardo) op leerling prestaties in een meta-analyse.*
- Klaassen & Vreugdenhil (2012). Nieuwe Nederlanders op het Gymnasium
- SHZG (2012). Wat wil de Stichting Het Zelfstandig Gymnasium?
- Gray & Chanoff (1986) What happens to young people who have charge of their own education
- Onderwijsinspectie (2006). Onderzoek naar de kwaliteit van het onderwijs op scholen in de zin van de leerplichtwet.
- Neto Gomes de Almeida (2015). iSchool: Digitale schoolbeleving (bachelorscriptie)
- Francken (2013). Schrijven versus typen: wat zegt de neurowetenschap?
- Raad voor Cultuur (2005). Mediawijsheid: de ontwikkeling van nieuw burgerschap.

Van den Berghe (2007). Ondernemend leren en leren ondernemen

RVO (2016) Ondernemend Onderwijs.

SVPO (2018) beste-school-voor-vwo-ers

SEO (2015a). Effectmeting IIO.

SEO (2015b) Factsheet Effectenonderzoek

NRO (2017). Welk (geïntegreerd) instrument is er beschikbaar voor het meten van doelen van gepersonaliseerd leren conform het model van de Kunskapsskolan, specifiek op het gebied van motivatie en zelfregulering?

Sardes (2017). Monitor cultuureducatie voortgezet onderwijs 2017

Maessen & Westervoort (2017). PortfoliOO (masterscriptie)

Van Diggelen & Brok (2013). Implementatie van Technasia

Leijenaar (2016). Succesfactoren bij de invoering van het vak O en O binnen het T (scriptie)

de Graaf (2017). Triggering the Technicians (scriptie)

Leerling2020 (2017). Verkregen via: <https://leerling2020.nl/hondsrug-college-meet-competenties/>

Angrist, J. D., & Lavy, V. (1999). Using Maimonides' rule to estimate the effect of class size on scholastic achievement. *The Quarterly Journal of Economics*, 114(2), 533-575.

Nye, B., Hedges, L. V., & Konstantopoulos, S. (2000). The effects of small classes on academic achievement: The results of the Tennessee class size experiment. *American Educational Research Journal*, 37(1), 123-151.

Pater (2015). Gepersonaliseerd leren geïmplementeerd: de casus Kunskapsskolan

Wikipedia (2019) Zelfbeschikkingstheorie .
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Zelfbeschikkingstheorie>

Deci, E. L., en Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 227-268.
doi:10.1207/S15327965PLI1104_01

Massey, D. S., en Denton, N. A. (1988). The dimensions of residential segregation. *Social forces*, 67(2), 281-315.

Klaauw, B. van der, Oosterbeek, H. & Sóvágó, S. (2018). *Determinanten van voorkeuren voor VO-scholen in Amsterdam*. Amsterdam: VU en UvA.

Borghans Lex & Golsteyn Bart H. H. & Zölitz Ulf, (2015). [Parental Preferences for Primary School Characteristics](#). *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, De Gruyter, vol. 15(1), pages 1-33, January.

[Koning, P. & Van der wiel, K. \(2013\). Ranking the schools: how school-quality information affects school choice in the Netherlands. *Journal of the European Economic Association*, 11\(2\), 466-493.](#)
<https://doi.org/10.1111/jeea.12005>

Cohen, L., M. van der Wouden, J. Kuyvenhoven en E. Jakobs (2018). *Schoolkeuze VO. Hoe kiezen Amsterdamse leerlingen een middelbare school?* Onderzoek, Informatie en Statistiek (OIS)

Auteurs Femke Nijland, Jan van Bruggen en Maarten de Laat (2017) Kennisbenutting in het onderwijs: Een literatuurstudie. Expertisecentrum Beroepsonderwijs